

ГОДИНА ТРАДИЦИЈЕ
И ПОВЕРЕЊА

ISSN 0023-2394
ISSN 1450-6114
UDC 657

M52 Часопис националног
значаја за теорију и њену
операционализацију

РАЧУНОВОДСТВО

IFAC

International
Federation of
Accountants

Federation of
European Accountants
Federation des Experts
comptables Européens

International
Accounting
Standards
Board

FCM

Fédération des
Experts Comptables
Méditerranéens

South-East
Europe Federation
of Professional
Accountants

ЧАСОПИС ЗА РАЧУНОВОДСТВО, РЕВИЗИЈУ И ПОСЛОВНЕ ФИНАНСИЈЕ

- ◆ др Божидар РАИЧЕВИЋ
- ◆ др Иван МИЛОЈЕВИЋ

**ПРИМЕНА РАЧУНОВОДСТВЕНОГ СИСТЕМА
У НАМЕНСКОМ БИЛАНСИРАЊУ БУЏЕТА**

- ◆ др Горанка КНЕЖЕВИЋ

**РЕЛЕВАНТНОСТ ИЗВЕШТАВАЊА
О УКУПНОМ РЕЗУЛТАТУ ЗА ИНВЕСТИТОРЕ**

- ◆ мр Ленче ПАПАЗОВСКА

УПРАВЉАЊЕ РИЗИЦИМА ЛИЗИНГ КОМПАНИЈА

11-12

РАЧУНОВОДСТВО

ЧАСОПИС ЗА РАЧУНОВОДСТВО, РЕВИЗИЈУ И ПОСЛОВНЕ ФИНАНСИЈЕ
ГОДИНА LVIII * Бр. 11-12 * Београд, новембар-децембар 2014.

Издавач:
"РАЧУНОВОДСТВО" д.о.о.

Суиздавач:
Савез рачуновођа и
ревизора Србије

Генерални секретар
и главни и одговорни уредник
др Перо Шкобић
Његошева 19, Београд, п. фах. 403
info@srrs.org.rs

Одговорни уредник
"Рачуноводства"
мр Рада Стојановић

Лектор
мр Ана Бојановић,

Технички уредник
Витомир Савић

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР
Андрић др Мирко, Алексић Богољуб,
Вукелић др Гордана, Иванишевић др
Милорад, Малешевић др Ђоко,
Малинић др Слободан, Милићевић др
Весна, Новићевић др Благоје,
Раичевић др Божидар,
Стојановић мр Рада,
Секуловић др Богдан,
Шкарић Јовановић др Ката

ИЗ ИНОСТРАНСТВА
Prof. Alexander Russell, Scotland
Prof. Mieczyslaw Dobija, Poland
Prof. Frants Butynets, Ukraine
Prof. Metka Tekavcic, Slovenia
Prof. Robert W. McGee, US
Prof. Serdar Ozkan, Turkey
Prof. Željko Sević, Scotland

Телефони:

Ген.секретар 3239-444
Одговорни уредник 3344-883, 3344-887
Уредништво 3241-948
Саветници 3233-077, 3344-549
3345-043, 3345-329, 3345-429
Курсеви 33-43-140, 33-43-215, 3231-549
Маркетинг 3233-088
Ел. водич кроз посл. 3344-949, 3344-922
Претплата 3233-088, 3238-611
Рачуноводство 3344-405
Слободна телефонска линија (сугестије,
рекламације, коментари...) 33-45-001
Телефакс (011) 3231-220, 3345-527
E-mail: casopis@srrs.rs
Војвођанска банка А.Д. 355-1040232-19
Центробанка А.Д. 145-3232-76

Copyright © 1956, Савез РР Србије
Прештампавање објављених текстова није
дозвољено без одобрења издавача и
навођења извора.
Текст не може бити репродукован
снимањем, фотокопирањем, електронски
или на други начин, без претходне
сагласности издавача

Штампа: Космос, Београд, Светог Саве 16-18

Садржај

ИЗ РАДА ПРОФЕСИОНАЛНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

Извештај о раду IASB октобар 2014. 3

Извештај о раду IASB новембар 2014. 15

ФИНАНСИЈСКО РАЧУНОВОДСТВО

др Горанка КНЕЖЕВИЋ

Релевантност извештавања
о укупном резултату за инвеститоре 24

др Владимир ОБРАДОВИЋ

Немања КАРАПАВЛОВИЋ мастер екон.

Финансијско извештавање о некретнинама,
постројењима и опреми у Србији. 38

УПРАВЉАЧКО РАЧУНОВОДСТВО

мр Ленче ПАПАЗОВСКА

Управљање ризицима лизинг компанија 51

ЈАВНЕ ФИНАНСИЈЕ

др Божидар РАИЧЕВИЋ

др Иван МИЛОЈЕВИЋ

Примена рачуноводственог система
у наменском билансирању буџета 58

др Драгана ПЕТРОВИЋ

мр Драгосав ЛАЦКОВИЋ

Како смањити буџетски дефицит у Србији 66

др Богдан ИЛИЋ

др Небојша ПРАЋА

Савремени економско-политички
аспекти новог светског поретка 75

РЕГИСТАР НАПИСА ОБЈАВЉЕНИХ У 2014 91

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
657

РАЧУНОВОДСТВО : часопис за
рачуноводство, ревизију и пословне финансије
/главни и одговорни уредник др Перо Шкобић;
одговорни уредник мр Рада Стојановић. – Год.43,
бр. 1 (јануар 1998)–. – Београд : Рачуноводство:
Савез рачуновођа и ревизора Србије, 1998 –
(Београд : Космос). – 29 цм
Месечно. - Је наставак: Књиговодство
(хирилично изд.)=ISSN 0023-2394
ISSN 1450-6114 = Рачуноводство
COBISS.SR-ID 139739399

Contents

ACTIVITIES OF PROFESSIONAL ORGANIZATIONS

IASB Activities October 2014.....	3
IASB Activities November 2014.....	15

FINANCIAL ACCOUNTING

Goranka KNEZEVIC, Ph.D.

Relevance of reporting on total comprehensive income for investors	24
---	-----------

Vladimir OBRADOVIC, Ph.D.

Nemanja KARAPAVLOVIC, Master of Economics

Financial reporting on property, plant and equipment in Serbia	38
---	-----------

MANAGEMENT ACCOUNTING

Lence PAPAZOVSKA, M.Sc.

Managing risks of leasing companies.....	51
---	-----------

PUBLIC FINANCE

Bozidar RAICEVIC, Ph.D.

Ivan MILOJEVIC, Ph.D.

Application of an accounting system for the purpose of budget balancing	58
--	-----------

Dragana PETROVIC, Ph.D.

Dragosav LACKOVIC, M.Sc.

How to reduce budget deficit in Serbia	66
---	-----------

Bogdan ILIC, Ph.D.

Nebojsa PRACA, Ph.D.

Modern economic and political aspects of the new world order	75
---	-----------

REGISTER OF ARTICLES PUBLISHED IN 2014	91
---	-----------

Извештај о раду IASB октобар 2014.

Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде (IASB) одржао је јавну седницу од 22. до 24. октобра 2014. у седишту IASB у Лондону, у Великој Британији.

На дневном реду биле су следеће теме:

- **Истраживачки пројекат (Документација о плану рада 8)**
- **Иницијатива за обелодањивање (Документација о плану рада 11)**
- **Извештај о раду IFRIC (Документација о плану рада 12)**
- **Лизинг (Документација о плану рада 3)**
- **Инвестициони ентитети: Примена изузетка од консолидовања (Документација о плану рада 4)**
- **IFRS за SME: Свеобухватни преглед 2012/2014 (Документација о плану рада 5)**
- **Концептуални оквир (Документација о плану рада 10)**
- **Уговори о осигурању (Документација о плану рада 2)**

**Истраживачки пројекат
(Документација о плану рада 8)**

**Нове информације о пројекту
(Документација о плану рада 8C)**

Особље је презентовало нове информације о активностима повезаним са пројектима у Истраживачком програму.

Није донета ниједна одлука.

**Превођење стране валуте
(Документација о плану рада 8A)**

22. октобра 2014. IASB је одржао састанак са циљем расправљања да ли да започне дугорочнији пројекат о рачуноводственом обухватању превођења страних валута, и уколико започне, који би био делокруг оваквог пројекта. IASB је забележио питања која је поставио корејски Одбор за рачуноводствене стандарде (KASB). Конкретно, IASB је разматрао следеће:

- a. предлог KASB-а за измену мањег обима стандарда IAS 21 - *Ефекти промена девизних курсева* у смислу дугорочних монетарних ставки;
- b. предлог за свеобухватни преглед стандарда IAS 21; и
- c. друга специфична питања мањег обима која се односе на стандард IAS 21.

Документација о плану рада 8A(a): Дугорочне монетарне ставке

IASB је разматрао предлог за измене мањег обима стандарда IAS 21 које би се примењивале у реткој комбинацији околности када се валутом мање тргује и када постоји финансијска криза која узрокује период високе променљивости те валуте. KASB је поставио питање да ли, под оваквим околностима, закључни курс који се користи за превођење ставки дугорочних девизних валута одражава најбољу процену тржишта у вези са будућим догађајима који утичу на те валуте. IASB је одлучио да не разрађује додатно овај предлог.

*Документација о плану рада 8A(b):
Предлог за свеобухватни преглед*

IASB је одлучио да задржи Превођење стране валуте у свом Истраживачком програму, али као дугорочнији пројекат. IASB је напоменуо да би било корисно када би било више инпута од KASB-а и других тела заинтересованих за ову тему, као што су национална тела за доношење стандарда, и да средиште интересовања тих тела треба да буде на ширим питањима која се односе на IAS 21, као што је извештавање о перформансама, а не на питањима мањег обима.

*Документација о плану рада 8A(c):
Друга питања*

IASB је разматрао друга питања мањег обима и друга практична питања која се односе на IAS 21, која:

- a. је поставио Комитет за тумачење IFRS, али која нису обухваћена овим планом рада; или
- b. су идентификована кроз рад корејског Одбора за рачуноводствене стандарде.

IASB је одлучио да не разрађује додатно ова питања из разлога наведених у Документацији о плану рада 8A(c).

Свих четрнаест чланова IASB се сложило са овим одлукама.

Следећи кораци

IASB је тражио од особља да блиско сарађују са корејским Одбором за рачуноводствене стандарде и другим заинтересованом телима ради разматрања начина на који би та тела могла корисно да спроведу будуће истраживање о превођењу девизних валута. IASB ће укључити Превођење девизних валута као тему за своје следеће планиране консултације, које треба да почну 2015. године.

Истраживачки пројекат - Финансијски инструменти са карактеристикама капитала (Документација о плану рада 8B)

Делокруг и следећи кораци

IASB је разматрао делокруг и следеће кораке истраживачког пројекта о финансијским инструментима са одликама капитала.

IASB је одлучио да прати следећа два правца деловања која се преклапају:

- a. Класификација - Истраживање потенцијалних побољшања у класификацији обавеза и капитала у стандарду IAS 32 - *Финансијски инструменти: презентација*. Овај правац такође би обухватао истраживање потенцијалних измена дефиниција обавеза и капитала у *Концептуалном оквиру*; и
- b. Презентација и обелодањивање - Истраживање потенцијалних побољшања у захтевима презентације и обелодањивања за финансијске инструменте са карактеристикама капитала, без обзира на то да ли су они класификовани као обавезе или капитал.

Свих четрнаест чланова IASB се сложило са овом одлуком.

IASB је истакао интеракцију између истраживачког пројекта и пројекта *Концептуалног оквира* на следећи начин:

- a. Нацрт за излагање за *Концептуални оквир* предложиће задржавање постојеће дефиниције капитала и разјашњавање неких аспеката дефиниције обавеза који нису директно повезани са разликовањем обавеза од капитала.
- b. Предложене дефиниције обавезе и капитала које треба да буду укључене у Нацрт за излагање за *Концептуални оквир* неће ограничавати рад на истраживачком пројекту. Уместо тога, истраживачки пројекат ће разматрати различите приступе успостављању разлике између обавеза и капитала, укључујући приступе који би могли да захтевају промене дефиниција обавеза и капитала у *Концептуалном оквиру*. Упркос томе, свака оваква промена има врло малу вероватноћу да преокрене разјашњавања која ће бити сугерисана у Нацрту за излагање за *Концептуални оквир*.

IASB је тражио да ово објашњење буде укључено у Нацрт за излагање за *Концептуални оквир* и у Документ за дискусију или у документ о истраживању који ће бити састављен у оквиру истраживачког пројекта.

Следећи кораци

IASB ће започети теме за дискусију у оба правца на неком од следећих састанака.

Иницијатива за обелодањивање (Документација о плану рада 11)

Најновије: У одељку октобарског извештаја о раду IASB о Иницијативи за обелодањивање известили смо да је IASB оквирно донео одлуку да међузбирови у извештају (извештајима) биланса успеха и осталог укупног резултата који су предложени у параграфу 85А Нацрта за излагање треба да буду у складу са међузбировима из извештаја о финансијској позицији, што је предложено у параграфу 55А Нацрта за излагање. Међутим, ови међузбирови не морају да буду у складу са међузбировима из других делова финансијских извештаја. Ова изјава је била нетачна. IASB је оквирно одлучио да **захтеви за међузбировима из извештаја биланса успеха и осталог укупног резултата који су предложени у параграфу 85А Нацрта за излагање треба да буду у складу са захтевима за међузбирове из извештаја о финансијској позицији, што је предложено у параграфу 55А Нацрта за излагање. Ови захтеви не треба да се прошире** на међузбирове у другим деловима финансијских извештаја. (Ова нова информација додата је 26. новембра 2014. године.)

IASB се састао 22. октобра ради разматрања измена стандарда IAS 1 - *Презентација финансијских извештаја* које су предложене у оквиру Иницијативе за обелодањивање.

Измене стандарда IAS 1

Документација о плану рада 11Б (а): анализа питања која се односе на измене проистекле из Иницијативе за обелодањивање

IASB је расправљао о анализи питања која су поставили коментатори Нацрта за излагање *Иницијативе за обелодањивање: Измене стандарда IAS 1*.

IASB је оквирно одлучио следеће:

- a. да нагласи да ентитет треба да саставља напомене на систематичан начин. Поред тога, IASB неће подстицати ниједан конкретан начин распоређивања напомена;
- b. да међузбирови у извештају (извештајима) о билансу успеха и осталом укупном резултату који су предложени у параграфу 85А Нацрта за излагање треба да буду у складу са међузбировима у извештају о финансијској позицији, што је предложено

у параграфу 55А Нацрта за излагање. Међутим, ови међузбирови не морају да буду у складу са међузбировима у другим деловима финансијских извештаја;

- c. да задржи захтев за усаглашавањима међузбирова презентованих у извештају (извештајима) о билансу успеха и осталом укупном резултату, што је предложено у 85Б Нацрта за излагање;
- d. да потврди измене које се односе на материјалност, дисагрегацију и рачуноводствене политике предложене у Нацрту за излагање.

Свих четрнаест чланова IASB сложило се са овим одлукама.

Документација о плану рада 11Б(б): анализа измене која је проишла из презентације ставки у осталом укупном резултату (OCI) инвестиција које се рачуноводствено обухватају у оквиру капитала

IASB је одлучио да потврди предложене измене за презентацију ставки у осталом укупном резултату инвестиција које се рачуноводствено обухватају у оквиру капитала, предложених у Нацрту за излагање.

Свих четрнаест чланова IASB се сложило са овом одлуком.

Документација о плану рада 11Б(с): кораци у процесу рада и гласање

IASB се сложио са предлозима прелазних одредби и датума ступања на снагу за измене стандарда IAS 1.

IASB је извршио преглед поступака у вези са неопходном пажњом који су предузети у овом пројекту. Свих четрнаест чланова IASB потврдило је да је задовољно што је IASB извршио све неопходне кораке у процесу рада за пројекат до тада и стога су дали инструкције особљу да започну процес гласања за предложене измене. Ниједан члан IASB није указао на намеру да изрази неслагање са објављивањем измена стандарда IAS 1.

Следећи кораци

IASB ће започети процес гласања за измене стандарда IAS 1. IASB планира да објави коначни стандард у децембру 2014.

Принципи обелодањивања

IASB је одржао састанак 24. октобра у циљу дискутовања о три теме из пројекта Принципа обелодањивања, то јест, о сврси напомена, саопштавању принципа комуникације и информација о токовима готовине.

Документација о плану рада 11A(a): Принципи обелодањивања: сврха напомена

IASB је дискутовао о улогама сета извештаја о финансијској позицији, укупном резултату, променама у капиталу и токовима готовине, као и о улози напомена. IASB је такође разматрао како би могла да се разјасни тренутна употреба термина *садашњи, обелоданити, финансијски извештаји и примарни финансијски извештаји* у IFRS.

Није донета ниједна одлука.

Документација о плану рада 11A(b): Принципи обелодањивања: принципи комуникације

IASB је оквирно одлучио да документ за дискусију принципа обелодањивања треба да разматра принципе добре презентације финансијских информација. IASB је такође оквирно одлучио да укључи у тај Документ за дискусију питање да ли треба да обезбеди образовни материјал или меродавне захтеве који се односе на принципе комуникације.

Документација о плану рада 11A(c): Принципи обелодањивања: токови готовине

IASB је дискутовао о документацији коју је саставило Веће за финансијско извештавање Велике Британије, при чему су резимирана питања која се односе на извештавање о информацијама о токовима готовине која могу да буду поменута у Документу за дискусију Принципа обелодањивања.

Није донета ниједна одлука.

Следећи кораци

IASB планира да настави разматрања о пројекту Принципа обелодањивања на неком од будућих састанака и да објави Документ за дискусију Принципа обелодањивања у првој половини 2015. године.

Лизинг (Документација о плану рада 3)

ФАСБ и IASB (одбори) састали су се 22. октобра 2014. ради наставка разматрања предлога у Нацрту за излагање *Лизинг* из маја 2013, конкретно разматрајући дефиницију лизинга.

Документација о плану рада 3А: Дефиниција лизинга

Одбори су одлучили да лизинг треба да буде дефинисан као уговор који преноси права на употребу средства (основног средства) за одређени временски период у замену за накнаду. Ентитет утврђује да ли уговор садржи лизинг путем процене:

- а. да ли је коришћење идентификованог средства експлицитно или имплицитно назначено. Уговор не би укључивао коришћење идентификованог средства ако добављач има суштинско право да замени средство које се користи како би испунио уговор. Добављач би имао суштинско право да замени средство ако:
 - i. има практичну способност да замени средство; и
 - ii. може да оствари корист од остваривања тог права замене;
- б. клијент контролише коришћење идентификованог средства. Уговор преноси право на контролу коришћења идентификованог средства ако, током периода коришћења клијент има право да:
 - i. усмери употребу идентификованог средства; и
 - ii. стекне суштински све економске користи од усмеравања коришћења идентификованог средства.

Одбори су одлучили да клијент има право да усмери коришћење идентификованог средства кад год има право да усмерава начин и сврху за коју се средство користи, укључујући право да промени начин и сврху за коју се средство користи, током периода коришћења.

Ако ни клијент ни добављач не контролишу начин и сврху за коју се средство користи током периода коришћења, сматра се да клијент има право да усмерава коришћење идентификованог средства у **једној** од следећих околности:

- а. клијент има право да руководи средством или да усмерава друге да руководе средством на начин који је утврђен (добав-

љач нема право да мења те инструкције за руковођење); или

- b. клијент је осмислио средство, или је узроковао осмишљавање средства, на начин који унапред одређује током периода коришћења:
 - i. како и за коју сврху ће се средство користити; или
 - ii. како ће се средством руководити.

Поред тога, одбори су одлучили да заштитничка права добављача над идентификованим средством обично дефинишу обим коришћења средства од стране клијената, али сама та права не спречавају клијента да има право усмеравања коришћења средства.

Сви чланови IASB-а и сви чланови ФАСБ-а су се сложили.

Одбори нису донели одлуку о томе да ли уговор садржи лизинг само када клијент има способност да извуче користи из усмеравања коришћења идентификованог средства самостално или заједно са другим лако доступним ресурсима. Одбори су усмерили особље да размотре повратне информације чланова оба одбора и да поново отворе ово питање на неком од наредних састанака Одбора.

Следећи кораци

Одбори ће наставити разматрања на неком од будућих састанака Одбора.

Инвестициони ентитети: Примена изузетка од консолидовања (Документација о плану рада 4)

IASB је 22. октобра 2014. дискутовао о коментарима добијеним од коментатора на Нацрт за излагање *Инвестициони ентитети: примена изузетка од консолидовања* (Предложене измене IFRS 10 - *Консолидовани финансијски извештаји* и IAS 28 - *Инвестиције у придружене ентитете и заједничке подухвате*). Нацрт за излагање предложио је разјашњавање следећег:

- a. изузимање из састављања консолидованих финансијских извештаја;
- b. рачуноводствено обухватање инвестиционог зависног ентитета који такође пружа услуге које се односе на инвестиције;
- c. примена методе удела од стране неинвестиционог ентитета које инвеститор инвестиционом ентитету у који се инвестира.

Документација о плану рада 4B: Изузимање из састављања консолидованих финансијских извештаја

IASB је оквирно одлучио да измени IFRS 10 ради потврде да је изузимање из састављања консолидованих финансијских извештаја које је наведено у параграфу 4(а) стандарда IFRS 10 на располагању матичном ентитету који је зависни ентитет инвестиционог ентитета, чак и када инвестициони ентитет одмерава своје зависне ентитете по фер вредности у складу са параграфом 31 стандарда IFRS 10.

Свих четрнаест чланова IASB-а се сложило са овом одлуком.

Документација о плану рада 4C: Рачуноводствено обухватање зависног ентитета инвестиционог ентитета који такође пружа услуге које се односе на инвестиције

IASB је оквирно одлучио да измени IFRS 10 ради потврде да инвестициони ентитет треба да одмерава фер вредност свих својих зависних ентитета који су сами по себи инвестициони ентитети.

Десет чланова IASB-а се сложило са овом одлуком, а четворо се није сложило.

Документација о плану рада 4D: Примена метода удела од стране неинвестиционог ентитета који је инвеститор инвестиционом ентитету у који се инвестира

IASB је оквирно одлучио да измени IAS 28 у смислу рачуноводног обухватања од стране неинвестиционог ентитета инвеститора у инвестициони ентитет који је придружени ентитет или заједнички подухват. Та измена ће дозволити инвеститору да, приликом примене метода удела, задржи одмеравање фер вредности које примењује инвестициони ентитет који је придружени ентитет или заједнички подухват.

Тринаест чланова IASB се сложило са овом одлуком, а један члан се није сложио.

Документација о плану рада 4E: Разматрања процеса рада

Тринаест чланова IASB-а се сложило да предложене измене треба да буду финализоване без поновног излагања и један члан је изразио неслагање. Сви чланови IASB су потврдили да су за-

довољни што је IASB обавио све неопходне кораке у пројекту процеса рада до тада и стога су дали инструкције особљу да започне процес гласања за измене стандарда IFRS 10 и IAS 28. Три члана IASB указали су на то да ће можда изразити несллагање са коначним изменама након што су прочитали предложену измену нацрта Основе за закључивање.

Сви чланови IASB-а су се сложили са предложеним прелазним захтевима, као и да није неопходно никакво конкретно додатно олакшање за случајеве првог усвајања стандарда. Поред тога, IASB је оквирно одлучио да датум ступања на снагу измена треба да буде 1. јануар 2016. уз подстицање раније примене. Тринаест чланова IASB се сложило, а један се није сложио са овом одлуком.

Следећи кораци

Особље ће започети са процесом гласања за измене стандарда IFRS 10, IFRS 12 и IAS 28. Очекује се да измене буду објављене у децембру 2014. године.

IFRS за SME: Свеобухватни преглед 20122014 (Документација о плану рада 5)

IASB је одржао састанак 23. октобра у циљу дискутовања о следећим питањима која су поставили коментатори на Нацрт за излагање *Предложене измене IFRS за SME (ED): о делокругу IFRS за SME, опцијама за примену потпуних рачуноводствених политика IFRS, и променама IFRS-а од објављивања IFRS за SME (Документација о плану рада 5А)*. На овом састанку, особље је такође обезбедило детаље о својој сарадњи са корисницима финансијских извештаја и о развоју извештаја о препорукама Групе за имплементацију SME (SMEIG - Документација о плану рада 5).

Документација о плану рада 5А: Делокруг, опције рачуноводствене политике и нови и ревидирани IFRS

Делокруг IFRS за SME

IASB је оквирно одлучио да не избрише нити да замени параграф 1.5 *IFRS за SME*, којим се забрањује јавно одговорним ентитетима да наводе усклађеност са *IFRS за SME*. IASB је такође наставио да подржава формулацију у параграфу БЦ29 Нацрта за излагање основног циља IASB-а

при изради IFRS за SME. Једанаест од четрнаест чланова IASB се сложило са овом одлуком.

Опције рачуноводствених политика

IASB је оквирно одлучио да опција примене модела ревалоризације за некретнине, постројења и опрему треба да се дода IFRS за SME. Осам од тринаест присутних чланова IASB се сложило са овом одлуком.

IASB је оквирно одлучио:

- да не укључује опцију (или захтев) да трошкови буду капитализовани на сличној основи у IAS 38 - *Нематеријална имовина*;
- и
- да не укључује опцију (или захтев) за трошкове позајмљивања у IAS 23 - *Трошкови позајмљивања*.

Свих тринаест чланова IASB-а се сложило са овим одлукама.

Нови и ревидирани IFRS

IASB је одлучио да укључи у *IFRS за SME* следеће промене у новим и ревидираним IFRS који су објављивани након објављивања *IFRS за SME*:

- да измени дефиницију повезане стране у Нацрту за излагање како би обухватала управљачки ентитет који обезбеђује услуге кључног управљачког особља на бази сличних промена у *Годишњим побољшањима, циклус 2010-2012*; и
- да дозволи да SME рачуноводствено обухвата инвестиције у зависне ентитете, придружене ентитете и заједнички контролисане ентитете у својим појединачним финансијским извештајима путем примене методе удела на основу сличних промена у *Методу удела у појединачним финансијским извештајима* (измене стандарда IAS 27).

IASB је одлучио да, осим као што је предложено у Нацрту за излагање, неће укључивати друге промене у нове и ревидиране IFRS који су објављени након објављивања IFRS за SME.

Дванаест од тринаест присутних чланова IASB-а се сложило.

Следећи кораци

IASB ће на следећем састанку наставити са разматрањем питања која су поставили коментатори на Нацрт за излагање.

Концептуални оквир (Документација о плану рада 10)

IASB је 23. октобра наставио разматрања Концептуалног оквира. IASB је разматрао следеће:

- одмеравање;
- преглед постојећих Стандарда у смислу потенцијалних неусклађености са Нацртом за излагање Концептуалног оквира; и
- процес рада.

Документација о плану рада 10B: Одмеравање – основе одмеравања

IASB је оквирно одлучио да укључи у Нацрт за излагање опис и разматрање основа за закључивање, који су засновани на ревидираном радном нацрту у Документацији о плану рада 10B.

Свих четрнаест чланова IASB-а се сложило са овом одлуком.

Документација о плану рада 10D: Резиме потенцијалних неусклађености између постојећих Стандарда и Нацрта за излагање Концептуалног оквира.

IASB је разматрао резиме потенцијалних неусклађености између постојећих Стандарда и нацрта за излагање Концептуалног оквира и оквирно је одлучио да Основа за закључивање која прати Нацрт за излагање треба да:

- а. објасни импликације својих предложених промена у Концептуалном оквиру укључујући и то да Концептуални оквир не надјачава постојеће стандарде или тумачења као резултат промена које уноси у Концептуални оквир; и
- б. опише потенцијалне неусклађености између постојећих стандарда и Нацрта за излагање Концептуалног оквира.

Свих четрнаест чланова IASB-а се сложило са овом одлуком.

Документација о плану рада 10E: Предложене измене - Ажурирање референци на Оквир

IASB је оквирно одлучио да Нацрт за излагање треба да укључује предлоге за замену постојећих референци на Оквир за припрему и састављање финансијских извештаја (или Оквир) референцама на Концептуални оквир за фи-

нансијско извештавање (или Концептуални оквир) у Стандардима и тумачењима који неће бити замењени пре ступања на снагу ревидираног Концептуалног оквира.

Једанаест чланова IASB се сложило са овом одлуком, а три члана IASB се нису сложила.

Документација о плану рада 10F: Предложене измене - стандарда IAS 1 и IAS 8 и Документација о плану рада 10G: Разјашњавање термина поузданост

IASB је оквирно одлучио да, док Концептуални оквир не буде финализован, не разматра развој предлога:

- а. да измени IAS 1 или IAS 8 ради усклађивања ових стандарда са предложеним ревидираним Концептуалним оквиром, или
- б. да разјасни значење термина *поузданост* у постојећим стандардима.

Једанаест чланова IASB се сложило да овом одлуком, а три члана IASB се нису сложила.

Документација о плану рада 10X: Резиме процеса рада за Нацрт за излагање Концептуалног оквира

IASB је прегледао кораке у процесу рада које је IASB предузео приликом припреме за објављивање Нацрта за излагање Концептуалног оквира. Сви чланови IASB су потврдили да су задовољни што је IASB предузео довољно корака у процесу рада и стога дали инструкције особљу да започне процес гласања.

Три члана IASB указала су на могућу намеру да изразе неслагање са објављивањем Нацрта за излагање Концептуалног оквира.

Поред тога, IASB је оквирно одлучио период за коментаре на Нацрт за излагање треба да буде 150 дана. Девет чланова IASB се сложило са овом одлуком, а пет чланова IASB се није сложило.

Следећи кораци

Особље ће започети процес гласања за Нацрт за излагање. На састанку у новембру, IASB планира да дискутује о евентуалним новим питањима која могу да се јаве током израде Нацрта за излагање. IASB планира да објави Нацрт за излагање у првом кварталу 2015. године.

Уговори о осигурању (Документација о плану рада 2)

(Седница доношења одлука IASB)

IASB је одржао састанак 23. октобра 2014. године ради расправе о првој примени предстојећег стандарда о Уговорима о осигурању за уговоре без одлика учешћа.

IASB је оквирно одлучио да потврди да предлоге из Нацрта за излагање *Уговора о осигурању* (2013. ED) да на почетку најраније презентованог периода:

- a. ентитет треба да примењује стандарде ретроспективно у складу са IAS 8 -*Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке*, осим ако је неизводљиво.

Девет чланова IASB се сложило са овом одлуком; и

b. ако ретроспективна примена стандарда није изводљива, ентитет треба да примењује поједностављени приступ који је предложен у параграфима C5 и C6 Нацрта за излагање из 2013. са следећом модификацијом: уместо процењивања кориговања ризика на датум почетног признавања као кориговања ризика на почетку најраније презентованог периода, ентитет треба да процени кориговање ризика на датум почетног признавања, кориговањем кориговања ризика на почетку најраније презентованог периода по претпостављеном ослобађању од ризика пре почетка најраније презентованог периода. Претпостављено ослобађање од ризика треба да се утврди позивањем на ослобађање од ризика за сличне уговоре о осигурању које ентитет издаје на почетку најраније презентованог периода.

Свих четрнаест чланова IASB се сложило са овом одлуком.

IASB је такође оквирно одлучио да:

- a. уколико је поједностављени приступ описан у параграфу (b) изнад неизводљив, ентитет треба да примењује приступ фер вредности у којем ентитет треба:
 - i. да утврди уговорну маржу услуге на почетку најраније презентованог периода као разлику између фер вредности уговора о осигурању на тај датум и испуњења токова готовине одмерених на тај датум; и
 - ii. да утврди расход камате у билансу успеха, и повезани износ осталог укупног резултата акумулираног у капиталу, путем процене дисконтне стопе на датум почетног признавања, применом метода у поједностављеном приступу предложеном у параграфима Ц6(с) и d) Нацрта за излагање из 2013;
- b. за сваки презентовани период за који постоје уговори одмерени у складу са поједностављеним приступом или приступом фер вредности, ентитет треба да обелодањи информације предложене у параграфу Ц8 Нацрта за излагање из 2013. године (то јест, обелодањивања за уговоре за које је ретроспективна примена неизводљива), одвојено за:
 - i. уговоре који се одмеравају помоћу поједностављеног приступа; и
 - ii. уговоре који се одмеравају помоћу приступа фер вредности.

Једанаест чланова IASB се сложило, а три члана се нису сложила са овим одлукама.

Следећи кораци

IASB ће наставити разматрања о пројекту Уговора о осигурању на састанку у новембру 2014.

План рада - пројектовани циљеви на дан 28. октобар 2014.*

Главни пројекти				
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
	2014. Квартал 4	2015. Квартал 4	2015. Квартал 4	2015. Квартал 3
Предстојећи стандарди				
Уговори о осигурању	Поновна разматрања			
Лизинг				Циљни IFRS (X2 2015.)
Свеобухватни преглед IFRS за SMEс	Поновна разматрања			
Предстојећи нацрти за излагање				
Концептуални оквир		Циљни ED		
Објављени документи за дискусију				
Рачуноводствено обухватање управљања динамичним ризиком: Приступ реваоризације портфолија макро хеџингу (рок за слање коментара био је 17. октобар 2014)	Јавне консултације			
Активности везане за прописивање цена (рок за слање коментара је 15. јануар 2015)	Јавне консултације			
Предстојећи документи за дискусију				
Иницијатива за обелодањивање				
Принципи обелодањивања			Циљни ДП	
Иницијатива за обелодањивање је портфолио пројеката истраживања и имплементације.				
Пројекти имплементације				
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
	2014. Квартал 4	2015. Квартал 1	2015. Квартал 2	2015. Квартал 3
Измене огаченог обима			Циљни ED	
Годишња побољшања 2014-2016.				
Разјашњавање класификације и одмеравања трансакција плаћања акцијама (Предложена измена стандарда IFRS 2)	Циљни ED			
Класификација обавеза (Предложене измене стандарда IAS 1)		Циљни ED		
Иницијатива за обелодањивање				
Измене IAS 1 (Иницијатива за обелодањивање) http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Leases/Pages/Leases.aspx	Циљни IFRS			
Усаглашавање обавеза из финансијских активности	Циљни ED			
Елиминација добитака или губитака кои настају из трансакција између ентитета и његовог придруженог ентитета или заједничког подухвата [Предложене измене стандарда IAS 28]	Циљни ED			
Одмеравање фер вредности: Обрачунска јединица [Рок за слање коментара је 16. јануар 2015.]	Јавне консултације			
Инвестициони ентитети: Примена изузећа од консолидовања (Предложене измене Стандарда IFRS 10 и IAS 28)	Циљни IFRS			

*) Извор <http://media.ifrs.org/2014/October/IASBUpdate-October-2014.html>

Признавање одложених пореских средстава за не-реализоване губитке (Предлог измена стандарда IAS 12) [Рок за слање коментара је 18. децембар 2014.]		Поновна разматрања		
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
Прегледи после имплементације	2014. Квартал 4	2015. Квартал 1	2015. Квартал 2	2015. Квартал 3
IFRS 3 Пословне комбинације		Циљни извештај о повратним информацијама		
Истраживачки пројекти				
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
	2014. Квартал 4	2015. Квартал 1	2015. Квартал 2	2015. Квартал 3
Краткорочни и средњорочни пројекти:				
Пословне комбинације под заједничком контролом	Дискусија Одбора			
Иницијатива за обелодањивање				
Општи преглед обелодањивања	Треба да буде одређен			
Материјалност (материјални значај)	Дискусија Одбора			
Принципи обелодањивања			Циљни ДП	
Дисконтне стопе	Дискусија Одбора			
Схеме за трговину емисијама гасова	Дискусија Одбора			
Рачуноводствени метод удела	Дискусија Одбора			
Финансијски инструменти са карактеристикама капитала	У припреми разрада пројекта <i>Концептуалног оквира</i>			
Инфлација		Дискусија одбора		
Обавезе – измена Стандарда IAS 37	У припреми разрада пројекта <i>Концептуалног оквира</i>			
Дугорочнији пројекти:				
Екстрактивне активности/нематеријална средства/активности истраживања и развоја				
Превођење стране валуте				
Порез на добитак				
Примања по престанку запослења (укључујући пензије)				
Плаћања акцијама				
IASB развија своје истраживачке капацитете – за детаљније информације посетите Tomasso Padoa-Schloppa Memorial Lecture и IASB Research Forum Page				
Комплетирани IFRS				
Главни пројекти	Датум објављивања	Ступа на снагу	Година очекиваног почетка примене*	
IFRS 9 Финансијски инструменти	јул 2014.	1. јануар 2018.	Није одлучено	
IFRS 14 Регулаторни одложени рачуни	јануар 2014.	1. јануар 2016.	Није одлучено	
IFRS 15 Приходи од уговора са клијентима	мај 2014.	1. јануар 2017.	Није одлучено	
*Преглед после имплементације обично почиње након што су нови захтеви две године примењивани на међународном нивоу, што је обично око 30–36 месеци после датума ступања на снагу.				
Измене огаченог обима	Датум објављивања	Ступа на снагу		
IAS 32: Финансијски инструменти: Презентација – пребијање финансијских средстава и финансијских обавеза (Измене стандарда IAS 32)	децембар 2011.	1. јануар 2014.		

Инвестициони ентитети (Измене Стандарда IFRS 10, IFRS 12 и IAS 27)	октобар 2012.	1. јануар 2014.	
Обелодањивање надокнадивог износа за нефинансијска средства (Измене стандарда IAS 36)	мај 2013.	1. јануар 2014.	
Замена старих деривата новим и наставак рачуноводства хеџинга (Измене IAS 39)	јун 2013.	1. јануар 2014.	
Планови дефинисаних примања: Примања запослених (Измене стандарда IAS 19)	новембар 2013.	1. јул 2014.	
Годишња побољшања 2010–2012. <ul style="list-style-type: none"> • IFRS 2 <i>Плаћања акцијама</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Дефиниција услова стицања • IFRS 3 <i>Пословне комбинације</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Рачуноводствено обухватање потенцијалне накнаде у пословној комбинацији • IFRS 8 <i>Сегменти пословања</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Обједињавање сегмената пословања ▪ Усаглашавање салда имовине извештајних сегмената пословања са салдом имовине ентитета • IFRS 13 <i>Одмеравање фер вредности</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Краткорочна потраживања и обавезе • IAS 16 <i>Некретнине, постројења и опрема</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Метод ревалоризације—пропорционално преправљање акумулиране амортизације • IAS 24 <i>Обелодањивања повезаних страна</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Услуге кључног руководства ентитета • IAS 38 <i>Нематеријална имовина</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Метод ревалоризације—пропорционално преправљање акумулиране амортизације 	децембар 2013.	1 јул 2014.	
Годишња побољшања 2011–2013. <ul style="list-style-type: none"> • IFRS 1 <i>Прва примена Међународних стандарда финансијског извештавања</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Значење 'ефективних IFRS' • IFRS 3 <i>Пословне комбинације</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Изузеци делокруга за заједничке подухвате • IFRS 13 <i>Одмеравање фер вредности</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Делокруг параграфа 52 (изузетак у вези портфолија) • IAS 40 <i>Инвестиционе некретнине</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Разјашњење међусобне везе између стандарда IFRS 3 и IAS 40 приликом класификације некретнине као инвестиционе некретнине или некретнине у којој борави власник 	децембар 2013.	1. јул 2014.	
Рачуноводствено обухватање стицања учешћа у заједничким пословањима (Измене стандарда IFRS 11)	мај 2014.	1. јануар 2016.	
Разјашњавање прихватљивих метода депрецијације и амортизације (Измене стандарда IAS 16 и IAS 38)	мај 2014.	1. јануар 2016.	
Пољопривреда: Вишегодишње пољопривредне културе (Измене IAS 16 и IAS 41)	јун 2014.	1. јануар 2016.	
Метод удела у појединачним финансијским извештајима (Предложене измене стандарда IAS 27)	август 2014.	1. јануар 2016.	

Продаја или улагање средстава између инвеститора И његовог придруженог ентитета или заједничког подухвата (Предложене измене стандарда IFRS 10 и IAS 28)	септембар 2014.	1. јануар 2016.	
Годишња побољшања 2012-2014. <ul style="list-style-type: none"> IFRS 4 <i>Стална средства која се држе за продају и прекид пословања</i> Промене у начину отуђења <ul style="list-style-type: none"> IFRS 7 <i>Финансијски инструменти: Обелодањивања</i> Услужни уговори Применљивост измена IFRS-а 7 на сажете периодичне финансијске извештаје <ul style="list-style-type: none"> IFRS 19 <i>Примања запослених</i> Дисконтна стопа: питање регионалног тржишта IAS 34 <i>Периодично финансијско извештавање</i> Обелодањивање информација на другом месту у периодичном финансијском извештају	септембар 2014.	1. јануар 2016.	
Тумачења	Датум објављивања	Ступа на снагу	
IFRIC 21 Дажбине	мај 2013.	1. јануар 2014.	
Консултације о плану рада			
IASB је посвећен спровођењу редовних јавних консултација о плану рада у циљу тражења формалног инпута о стратешком правцу и укупног баланса програма рада. Повратне информације са наших првих формалних консултација објављене су у децембру 2012.			
Следећа прекретница у реализацији пројекта			
	2014.	2015.	2016.

Превела
Маја Старчевић Јанковски

Међународни стандард финансијског извештавања (IFRS) за мале и средње ентитете (SME)

Савез рачуновођа и ревизора Србије је сходно правима и обавезама по основу чланства у Међународној федерацији рачуновођа (IFAC) и по овлашћењу Фондације одбора за Међународне рачуноводствене стандарде у сарадњи са Савезом рачуновођа и ревизора Републике Српске и Институтом сертифицираних рачуновођа Црне Горе извршио превод и објавио Међународни стандард финансијског извештавања за мале и средње ентитете (IFRS за SME).

Превод Међународног стандарда финансијског извештавања за мале и средње ентитете (IFRS за SME) одобрен је од стране Комитета за преглед који је именovala Фондација одбора за Међународне рачуноводствене стандарде (IASCF) и званично применљив за територију Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине.

Званични превод обухвата: Међународни стандард финансијског извештавања за мале и средње ентитете (IFRS за SME), Илустративне финансијске извештаје, Контролну листу презентације и обелодањивања и Основе за закључивање.

Извештај о раду IASB ноцембар, 2014.

Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде (IASB) одржао је јавну седницу од 19. до 20. новембра у седишту IASB у Лондону, у Великој Британији.

На дневном реду биле су следеће теме:

- **IFRS за SME: Свеобухватни преглед 2012-2014 (Документација о плану рада 5)**
- **Уговори о осигурању (Документација о плану рада 2)**
- **Концептуални оквир (Документација о плану рада 10)**
- **Иницијатива за обелодањивање (Документација о плану рада 11)**
- **Лизинг (Документација о плану рада 3)**
- **Нацрти за трговину емисијама гасова (Документација о плану рада 6)**

IFRS за SME: Свеобухватни преглед 2012-2014. (Документација о плану рада 5)

IASB је одржао састанак 19. новембра ради расправљања о преосталим питањима која су поставили коментатори промена предложених у Нацрту за излагање *Предложених измена IFRS за SME (ED)*.

Документације о плану рада 5А и 5Б: Додатна питања која су поставили коментатори: специфични захтеви

Након разматрања преосталих питања која су поставили коментатори, IASB је оквирно

одлучио да унесе следеће измене предлога у Нацрт за излагање:

- у Одељку 29 - *Порез на добитак*:
 - да усклади критеријуме за процену вероватноће да ће бити на располагању опорезиви добитак за који се могу искористити неискоришћени порески губици или неискоришћени порески кредити тако да буду исти као критеријуми у параграфу 36 IAS 12 -*Порез на добитак*;
 - да дода захтев у параграф 41C IAS 12 да се оповргава претпоставка да ће књиговодствена вредност инвестиционе некретности бити враћена кроз продају ако некретности могу да се амортизују и држе у оквиру модела пословања којим ће се искористити суштински све економске користи од инвестиције током времена;
 - да премести упутство о суштински важећем из Речника термина у Одељак 29 како би се избегло дефинисање термина у комплетним стандардима; и
 - да изради нови нацрт параграфа 29.29 ради разјашњавања употребе изузимања „непотребних трошкова или напора“ за пребијање одложених пореских средстава и обавеза;
- за свако изузимање по основу непотребног трошка или напора у *IFRS за SME*, да захтева да МСЕ обелодани када је искористио изузимање и обелодани разлоге за то.
- да разјасни критеријум за основне финансијске инструменте у параграфу 11.9(a)(iv) путем јаснијег нацрта и додавања примера;
- да усклади са IFRS 6 *Истраживање и процена минералних ресурса* главне захтеве признава-

ња и одмеравања ради истраживања и процене средстава;

- да дода упутство о начину рачуноводственог обухватања зависног ентитета стеченог са намером продаје или отуђења у року од једне године, уколико се зависни ентитет не прода или не отуђи у оквиру тог временског рока;
- да дода упутство о томе када цена у обавезујућем уговору о продаји може да буде добра процена фер вредности;
- да захтева да инвестициона некретнина одмерена према моделу набавне вредности буде презентована одвојено од инвестиционе некретнине одмерене по моделу фер вредности на првој страни извештаја о финансијској позицији;
- да дозволи изузимање у параграфу 70 IAS 16 - *Некретнине, постројења и опрема*, да ентитет може да користи трошак замене као показатељ колики су били трошкови замене у у време његове набавке или изградње, уколико је неизводљиво да ентитет утврди књиговодствену вредност дела ставке некретнине, постројења и опреме који је замењен;
- да јасније наведе када се финансијски инструменти не одмеравају по цени њихове трансакције у параграфу 11.13; и
- да не модификује дефиницију финансијске обавезе као што је предложено у Нацрту за излагање ради обухватања IAS 32 (измена из 2009) *Класификација питања права*.

Свих четрнаест чланова IASB се сложило са овим одлукама.

IASB је такође оквирно одлучио да изузме непотребан трошак или напор из захтева за одмеравање обавезе плаћања неготовинске дивиденде по фер вредности неготовинских средстава која треба да се распореде. Дванаест од четрнаест чланова IASB се сложило са овом одлуком.

Параграф 11.2 *IFRS за SME* дозвољава ентитету да примењује одредбе признавања и одмеравања стандарда IAS 39 *Финансијски инструменти: признавање и одмеравање* и захтеве обелодањивања из Одељака 11 и 12, уместо Одељака 11 и 12 у целини. У Нацрту за излагање није предложено да се тај захтев измени. Сходно томе, IASB је оквирно одлучио да постави најновију верзију IAS 39, без ажурирања IFRS 9 - *Финансијски инструменти* на странице о пројекту SME на вебсајту IASB. Ажурирана верзија *IFRS за SME* би упућивала на ову локацију. Свих четрнаест чланова IASB се сложило.

Прелазне одредбе

IASB је оквирно одлучио да измени предлог Нацрта за излагање тако да предстојеће измене IFRS за SME треба да се примењују ретроспективно, као што следи:

- уколико је неизводљиво да ентитет примењује измене одељака 2-34 ретроспективно, ентитет треба да примењује те захтеве у најранијем периоду у којем је то изводљиво; и
- ентитет може да одабере да примењује измене Одељка 29 проспективно, од почетка годишњег периода у којем се измене првобитно примењују.

Свих четрнаест чланова IASB се сложило са овим одлукама.

Следећи кораци

На наредном састанку IASB ће прегледати кораке у процесу рада који су предузети до тада у овом почетном прегледу *IFRS за SME* и донеће одлуку да ли особље може да започне процес гласања за коначне измене *IFRS за SME*.

Неки коментатори и чланови SMEIG поставили су општа питања о *IFRS за SME* која превазилазе делокруг свеобухватног прегледа, у вези са подржавањем имплементације IFRS за SME и побољшањем ангажовања код стејкхолдера. IASB ће разматрати ова питања почетком 2015. године заједно са коментарима насталим као одговор на Питање 7 у Нацрту за излагање о процедури која окружују будуће прегледе *IFRS за SME*.

Уговори о осигурању (Документација о плану рада 2)

(Едукативна седница IASB)

IASB је одржао едукативну седницу 19. новембра на којој је разматрао документ који је саставио Форум финансијских директора европских осигуравајућих друштава (European Insurance CFO Forum) на којој је изнео своје предлоге за рачуноводствено обухватање уговора са одликама учешћа.

Није донета ниједна одлука.

Следећи кораци

IASB намерава да размотри прилоге са ове едукативне сесије, заједно са прилозима из других извора, приликом доношења одлука о рачу-

новодственом обухватању уговора са одликама учешћа. IASB очекује да ће се дискусија о рачуноводственом обухватању уговора о осигурању наставити почетком 2015. године.

Концептуални оквир (Документација о плану рада 10)

IASB је 19. новембра расправљао о следећем:

- новим питањима која су се појавила током раних фаза израде Нацрта за излагање *Концептуалног оквира* (Нацрт за излагање); и
- трошковима трансакције.

Особље је такође обезбедило IASB-у нове информације о пројектима Концептуалног оквира које су предузели амерички Одбор за стандарде финансијског рачуноводства (FASB) и Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде јавног сектора (IPSASB).

Документација о плану рада 10B: преостала питања

IASB је оквирно одлучио да ажурира дефиниције прихода и расхода у Нацрту за излагање и да их усклади са предложеним дефиницијама средстава и обавеза. Стога је IASB оквирно одлучио да:

- а. приход треба да буде дефинисан као повећање средстава или смањење обавеза које доприноси повећању капитала, осим оног које се односи на доприносе од учесника у капиталу; и
- б. расходи треба да буду дефинисани као смањење средстава или повећање обавеза које доприноси смањењу капитала, осим оног које се односи на расподеле учесницима у капиталу.

IASB је такође оквирно одлучио да дискусија о приходу и расходима у поглављу о елементима постојећег *Концептуалног оквира* треба да буде измењена на следећи начин:

- а. дискусија о презентацији прихода и расхода треба да се премести у поглавље о презентацији и обелодањивању;
- б. *Концептуални оквир* више не треба да садржи референце на обичне активности; и
- с. дискусија о нето приходима не треба да се односи на укупне приходе и добитке, а дискусија о трошковима не треба да се односи на расходе и губитке. Основа за закључивање треба да објашњава да уклањање ових термина нема за циљ да ограничи дефиниције прихода и расхода. Пог-

лавље о елементима не треба да дефинише различите категорије прихода и расхода, али могло би да укључује примере различитих врста прихода и расхода.

Поред тога, IASB је оквирно одлучио да *Концептуални оквир* не треба да коментарише да ли циљ обелодањивања треба да обухвата пружање информација које кориснику финансијских извештаја омогућавају да поново израчуна износе признате у финансијским извештајима. Уместо тога, IASB треба да размотри ту тему у оквиру свог пројекта Иницијативе за обелодањивање.

IASB је такође напоменуо да сматра да су оквирне одлуке које је већ донео довољне да обезбеде да ревидирани *Концептуални оквир* адекватно објасни улогу слагања у IFRS, и да неће бити у супротности са IFRS 15 - *Приходи од уговора са клијентима*.

Једанаест чланова IASB се сложило са овим одлукама о осталим питањима, а три члана IASB се нису сложила.

Документација о плану рада 10D: Одмеравање - трошкови трансакције

IASB је оквирно одлучио да Нацрт за излагање треба да наводи следеће:

- а. ако одмеравање одсликава тренутну вредност (то јест, фер вредност, повратива вредност или употребну вредност) средства или обавезе, онда то одмеравање не треба да одражава трошкове трансакције стицања средства или настајања обавезе;
- б. ако одмеравање одсликава употребну вредност одређеног средства, трошкови трансакције који би настали при коначном отуђењу тог средства треба да буду одузети приликом одмеравања;
- с. ако одмеравање одсликава вредност испуњења обавезе, трошкови који би настали при испуњењу те обавезе треба да буду додати приликом одмеравања. Ово одмеравање не би обухватало трошкове трансакције који би настали по преносу обавезе на неку другу страну или по преговарању о измирењу обавезе;
- д. фер вредност средства (обавезе) није смањена (повећана) трошковима продаје (преноса) средства (обавезе). Међутим, ово не спречава IASB да одлучи да одмери средство по фер вредности умањено за трошкове продаје (или обавезе по фер вредности плус трошкови преноса), ако би

се тиме корисницима финансијских извештаја обезбедиле информације које су релевантније од одмеравања по фер вредности;

- e. ако одмеравање одсликава набавну цену средства или обавезе (а не цену трансакције), ово одмеравање:
 - i. треба да одражава (између осталог) трошкове трансакције стицања средства или настајања обавезе;
 - ii. не треба да се смањује (повећава) како би одражавало трошкове трансакције реализовања средства (или измирења или преноса обавезе).

Девет чланова IASB се сложило са овим одлукама, а пет чланова IASB се није сложило.

Следећи кораци

На овом састанку, IASB је у значајној мери завршио своја разматрања *Концептуалног оквира*. IASB планира да објави Нацрт за излагање у првом кварталу 2015. године.

Иницијатива за обелодањивање (Документација о плану рада 11)

IASB је одржао састанак 20. новембра, ради расправљања о принципима обелодањивања, материјалности и изменама IAS 1 у оквиру иницијативе за обелодањивање.

Принципи обелодањивања

IASB је наставио са расправљањем о темама које ће бити укључене у документ за дискусију Принципи обелодањивања, конкретно:

- a. да ли IFRS треба да обухвата упутство о форматирању информација у напоменама финансијских извештаја; и
- b. када може бити адекватно обелоданити информације које захтевају IFRS изван финансијских извештаја и користити унакрсне референце за њихово укључивање у финансијске извештаје.

Документација о плану рада 11А: формат информација у напоменама

IASB је оквирно одлучио да:

- a. документ за дискусију треба да обухвата упутство високог нивоа о форматирању применљивом на IFRS; и
- b. изради едукативни материјал о форматирању.

Тринаест чланова IASB се сложило са овом одлуком, а један се није сложио.

Документација о плану рада 11В: Унакрсне референце - обелодањивање информација IFRS изван финансијских извештаја

IASB се оквирно договорио да Документ за дискусију треба да обухвата:

- a. опште начело обелодањивања информација које захтевају IFRS изван финансијских извештаја и интегрисање оваквих информација у финансијске извештаје путем унакрсних референци; и
- b. ограничавање примене овог општег принципа на ситуације у којима:
 - i. ентитет ставља информације које захтевају IFRS изван својих финансијских извештаја, али унутар годишњег извештаја. Годишњи извештај би се описивао као појединачни пакет извештавања ентитета. Имао би границе сличне оним предложеним од стране Одбора за стандарде ревизије и уверавања у Нацрту за излагање ИСА 720;
 - ii. би примена општег принципа учинила годишњи извештај доста разумљивијим; и
 - iii. финансијски извештаји остају разумљиви и верно приказани.

Дванаест чланова IASB се сложило са овим одлукама, а два члана се нису сложила.

Материјалност (материјални значај)

Документација о плану рада 11Ц: Материјалност

IASB је дискутовао о следећим корацима за пројекат Материјалности и оквирно је одлучио:

- a. да промени тренутну дефиницију материјалности у оквиру IFRS само ради међусоб-

ног усклађивања дефиниција у IAS 1 - *Презентација финансијских извештаја*, IAS 8 - *Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке* и *Концептуалног оквира за финансијско извештавање*. Међутим, Документ за дискусију *Принципи обелодањивања* би описивао обрзложење за задржавање тренутне дефиниције материјалности и тражио би повратне информације о овом питању. Свих четрнаест чланова IASB сложило се са овом одлуком;

- b. да убаци параграф у IAS 1 којим се разјашњавају кључне карактеристике материјалности. Ово ће такође бити укључено у Документ за дискусију *Принципи обелодањивања*. Свих четрнаест чланова IASB се сложило са овом одлуком;
- c. да обезбеди упутство о примени материјалности, које ће бити у форми Изјаве о пракси. Тринаест чланова IASB се сложило да овакво упутство треба да постоји, а један се није сложио. Једанаест чланова IASB се сложило да упутство треба да буде у форми изјаве о пракси;
- d. да чека док се не обави додатни рад на пројекту Преглед стандарда пре разматрања могућих промена како би се решила употреба недоследног или претерано прескриптивног језика у Стандардима. Свих четрнаест чланова IASB се сложило са овом одлуком;
- e. да не укључују подсетник у сваки стандард о томе да се захтеви примењују само у случајевима када је њихова примена материјално значајна. Свих четрнаест чланова IASB се сложило са овом одлуком.

Измене стандарда IAS 1

Документација о плану рада 11D: Остала питања

IASB је оквирно одлучио да ентитет не мора да обелодани да је применио измене предложене у *Иницијативи за обелодањивање: Измене IAS 1*, било у раној или обавезној примени. Међутим, ентитет би и даље морао да поштује обелодањивања о било којим променама у рачуноводственој политици коју захтева IAS 8.

Свих четрнаест чланова IASB се сложило са овом одлуком.

Следећи кораци

На састанку у децембру, IASB планира да дискутује о следећим темама као део свог пројекта Принципи обелодањивања:

- груписање информација и кохезивни приказ активности ентитета;
- информације које се не односе на IFRS у потпуном сету финансијских извештаја; и
- питања која се односе на извештаје о токовима готовине и повезана обелодањивања.

Лизинг (Документација о плану рада 3)

IASB је одржао састанак 20. новембра 2014. ради наставка разматрања предлога у Нацрту за излагање из маја 2013 - *Лизинг*, нарочито расправљајући о накнадним изменама стандарда IAS 40 - *Инвестиционе некретнине*.

Документација о плану рада 3: Накнадне измене стандарда IAS 40

IASB је оквирно одлучио да потврди предложене измене стандарда IAS 40 у Нацрту за излагање из 2013, то јест, право на употребу средстава које произилази из лизинга некретнина треба да спада у делокруг IAS 40 ако би некретнине на други начин задовољиле дефиницију инвестиционих некретнина.

Дванаест чланова IASB се сложило са овом одлуком, а двоје се није сложило.

Следећи кораци

IASB ће наставити са разматрањима, заједно са FASB-ом, на неком наредном састанку Одбора.

Нацрти за трговину емисијама гасова (Документација о плану рада 6)

IASB је одржао едукативну сесију о схемама за трговину емисијама гасова на којој је размотрио резиме основних информација о уобичајеним врстама схема за управљање емисијама и повезаним рачуноводственим питањима.

Није донета ниједна одлука.

Следећи кораци

Особље ће донети План пројекта на неки будући састанак IASB.

План рада - пројектовани циљеви на дан 24. новембра 2014.*

Главни пројекти				
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
	2014. Квартал 4	2015. Квартал 1	2015. Квартал 2	2015. Квартал 3
Предстојећи стандарди				
Уговори о осигурању	Поновна разматрања			
Лизинг				Циљни IFRS (X2 2015.)
Свеобухватни преглед IFRS за SME'с		Циљни измењени IFRS за SME		
Предстојећи нацрти за излагање				
Концептуални оквир		Циљни ED		
Објављени документи за дискусију				
Рачуноводствено обухватање управљања динамичним ризиком: Приступ ревалоризације портфолија макро хеџинга (рок за слање коментара био је 17. октобар 2014)		Анализа коментара		
Активности везане за прописивање цена (рок за слање коментара је 15. јануар 2015)	Јавне консултације			
Предстојећи документи за дискусију				
Иницијатива за обелодањивање				
Принципи обелодањивања			Циљни ДП	
Иницијатива за обелодањивање је портфолио пројеката истраживања и имплементације.				
Пројекти имплементације				
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
	2014. Квартал 4	2015. Квартал 1	2015. Квартал 2	2015. Квартал 3
Измене ограниченог обима			Циљни ED	
Годишња побољшања 2014-2016.				
Разјашњавање класификације и одмеравања трансакција плаћања акцијама (Предложена измена стандарда IFRS 2)			Поновна разматрања	
Класификација обавеза (Предложене измене стандарда IAS 1)		Циљни ED		
Иницијатива за обелодањивање				
Измене IAS 1 (Иницијатива за обелодањивање) http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Leases/Pages/Leases.aspx	Циљни IFRS			
Усаглашавање обавеза из финансијских активности	Циљни ED			
Елиминација добитака или губитака који настају из трансакција између ентитета и његовог придруженог ентитета или заједничког подухвата (Предложене измене стандарда IAS 28)		Циљни ED		
Одмеравање фер вредности: Обрачунска јединица (Рок за слање коментара је 16. јануар 2015.)	Јавне консултације			

*) Извор <http://media.ifrs.org/2014/November/IASBUpdate-November-2014.html>

Инвестициони ентитети: Примена изузећа од консолидовања (Предложене измене Стандарда IFRS 10 и IAS 28)	Циљни IFRS			
Признавање одложених пореских средстава за не-реализоване губитке (Предлог измена стандарда IAS 12) (Рок за слање коментара је 18. децембар 2014.)		Поновна разматрања		
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
Прегледи после имплементације	2014. Квартал 4	2015. Квартал 1	2015. Квартал 2	2015. Квартал 3
IFRS 3 Пословне комбинације		Циљни извештај о повратним информацијама		
Концептуални оквир				
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
	2014. Квартал 4	2015. Квартал 1	2015. Квартал 2	2015. Квартал 3
Концептуални оквир		Циљни ED		
Истраживачки пројекти				
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
	2014. Квартал 4	2015. Квартал 1	2015. Квартал 2	2015. Квартал 3
Краткорочни и средњорочни пројекти:				
Пословне комбинације под заједничком контролом		Дискусија Одбора		
Иницијатива за обелодањивање				
Општи преглед обелодањивања	Треба да буде одређен			
Материјалност (материјални значај)	Дискусија Одбора			
Принципи обелодањивања			Циљни DP	
Дисконтне стопе		Дискусија Одбора		
Схеме за трговину емисијама гасова	Дискусија Одбора			
Рачуноводствени метод удела	Дискусија Одбора			
Финансијски инструменти са карактеристикама капитала	Дискусија одбора			
Инфлација		Дискусија одбора		
Обавезе – измена Стандарда IAS 37	У припреми разрада пројекта <i>Концептуалног оквира</i>			
Извештавање о перформансама		Дискусија одбора		
Дугорочнији пројекти:				
Екстрактивне активности/нематеријална средства/активности истраживања и развоја				
Превођење стране валуте				
Порез на добитак				
Примања по престанку запослења (укључујући пензије)		Дискусија одбора		
Плаћања акцијама				
IASB развија своје истраживачке капацитете – за детаљније информације посетите IFRS Истраживачки центар				
Комплетирани IFRS				
Главни пројекти	Датум објављивања	Ступа на снагу	Година очекиваног почетка примене*	
IFRS 9 Финансијски инструменти	јул 2014.	1. јануар 2018.	Није одлучено	
IFRS 14 Регулаторни одложени рачуни	јануар 2014.	1. јануар 2016.	Није одлучено	
IFRS 15 Приходи од уговора са клијентима	мај 2014.	1. јануар 2017.	Није одлучено	
*Преглед после имплементације обично почиње након што су нови захтеви две године примењивани на међународном нивоу, што је обично око 30–36 месеци после датума ступања на снагу.				

Измене ограниченог обима	Датум објављивања	Ступа на снагу	
IAS 32: Финансијски инструменти: Презентација – пребијање финансијских средстава и финансијских обавеза (Измене стандарда IAS 32)	децембар 2011.	1. јануар 2014.	
Инвестициони ентитети (Измене Стандарда IFRS 10, IFRS 12 и IAS 27)	октобар 2012.	1. јануар 2014.	
Обелодањивање надокнадивог износа за нефинансијска средства (Измене стандарда IAS 36)	мај 2013.	1. јануар 2014.	
Замена старих деривата новим и наставак рачуноводства хеџинга (Измене IAS 39)	јун 2013.	1. јануар 2014.	
Планови дефинисаних примања: Примања запослених (Измене стандарда IAS 19)	новембар 2013.	1. јул 2014.	
Годишња побољшања 2010–2012. <ul style="list-style-type: none"> • IFRS 2 <i>Плаћања акцијама</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Дефиниција услова стицања • IFRS 3 <i>Пословне комбинације</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Рачуноводствено обухватање потенцијалне накнаде у пословној комбинацији • IFRS 8 <i>Сегменти пословања</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Обједињавање сегмената пословања ▪ Усаглашавање салда имовине извештајних сегмената пословања са салдом имовине ентитета • IFRS 13 <i>Одмеравање фер вредности</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Краткорочна потраживања и обавезе • IAS 16 <i>Некретнине, постројења и опрема</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Метод ревалоризације—пропорционално преправљање акумулиране амортизације • IAS 24 <i>Обелодањивања повезаних страна</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Услуге кључног руководства ентитета • IAS 38 <i>Нематеријална имовина</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Метод ревалоризације—пропорционално преправљање акумулиране амортизације 	децембар 2013.	1 јул 2014.	
Годишња побољшања 2011–2013. <ul style="list-style-type: none"> • IFRS 1 <i>Прва примена Међународних стандарда финансијског извештавања</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Значење 'ефективних IFRS' • IFRS 3 <i>Пословне комбинације</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Изузеци делокруга за заједничке подухвате • IFRS 13 <i>Одмеравање фер вредности</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Делокруг параграфа 52 (изузетак у вези портфолија) • IAS 40 <i>Инвестиционе некретнине</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Разјашњење међусобне везе између стандарда IFRS 3 и IAS 40 приликом класификације некретнине као инвестиционе некретнине или некретнине у којој борава власник 	децембар 2013.	1. јул 2014.	
Рачуноводствено обухватање стицања учешћа у заједничким пословањима (Измене стандарда IFRS 11)	мај 2014.	1. јануар 2016.	

Разјашњавање прихватљивих метода депрецијације и амортизације (Измене стандарда IAS 16 и IAS 38)	мај 2014.	1. јануар 2016.	
Пољопривреда: Вишегодишње пољопривредне културе (Измене IAS 16 и IAS 41)	јун 2014.	1. јануар 2016.	
Метод удела у појединачним финансијским извештајима (Предложене измене стандарда IAS 27)	август 2014.	1. јануар 2016.	
Продаја или улагање средстава између инвеститора И његовог придруженог ентитета или заједничког подухвата (Предложене измене стандарда IFRS 10 и IAS 28)	септембар 2014.	1. јануар 2016.	
Годишња побољшања 2012-2014. <ul style="list-style-type: none"> • IFRS 4 <i>Стална средства која се држе за продају и прекид пословања</i> Промене у начину отуђења • IFRS 7 <i>Финансијски инструменти: Обелодањивања</i> Услужни уговори Применљивост измена IFRS 7 на сажете периодичне финансијске извештаје <ul style="list-style-type: none"> • IFRS 19 <i>Примања запослених</i> Дисконтна стопа: питање регионалног тржишта • IAS 34 <i>Периодично финансијско извештавање</i> Обелодањивање информација на другом месту у периодичном финансијском извештају	септембар 2014.	1. јануар 2016.	
Тумачења	Датум објављивања	Ступа на снагу	
IFRIC 21 Дажбине	мај 2013.	1. јануар 2014.	
Консултације о плану рада			
IASB је посвећен спровођењу редовних јавних консултација о плану рада у циљу тражења формалног инпута о стратешком правцу и укупног баланса програма рада. Повратне информације са наших првих формалних консултација објављене су у децембру 2012.			
Следећа прекретница у реализацији пројекта			
	2014.	2015.	2016.
Јавне консултације на трогодишњем нивоу		<i>Иницирање других јавних консултација на трогодишњем нивоу</i>	

*Превела
Маја Старчевић Јанковски*

др Горанка
КНЕЖЕВИЋ*

Релевантност извештавања о укупном резултату за инвеститоре**

Резиме

Увођењем извештаја о укупном резултату као једног од основних финансијских извештаја у скупу до сада познатих извештаја као што су биланс стања, биланс успеха, извештај о токовима готовине и извештај о променама на капиталу, створене су претпоставке у нашој земљи за доследну примену МРС 1 - Приказивање финансијских извештаја и већи степен компарабилности резултата привредних друштава. Међутим, потпуна примена ових захтева није тако једноставна и довела је до потребе да се практичари рачуновође упознају са извештајем о укупном резултату, његовим разликама у односу на биланс успеха, не само у функцији сагледавања структуре овог новог извештаја и начина његовог попуњавања, већ и у функцији сагледавања околности које су довеле до његовог увођења, релевантности информација које пружа корисницима, пре свега инвеститорима и сагледавања правца у којем ће се у будућности кретати обрачун резултата у рачуноводству.

Кључне речи: релевантност, рачуноводствени концепт резултата, извештавање о укупном резултату.

Увод

Примена новог Закона о рачуноводству у Републици Србији („Сл.гласник РС“, бр. 62/2013) довешће до промене у начину извештавања о пословним перформансама привредних друштава која примењују МСФИ/МРС, уводећи једну новину, да ће средња и велика привредна друштва морати да поред основног скупа финансијских извештаја припремају још један додатни извештај, односно извештај о укупном резултату. Премда се рачуновође за овај начин извештавања припремају од момента ступања на снагу овог закона, рачуновође у развијеним земљама у све-

ту већ од краја 20.века воде значајне академске расправе на тему потребе, значаја и информационе вредности новог финансијског извештаја или „новог биланса успеха“, како се често назива. Појава финансијског извештаја о укупном резултату принудила је академске рачуновође да у њему пронађу делимичну сличност са супротстављеним економским концептом резултата. Теоријска разматрања концепта обрачуна резултата у рачуноводству, као и његовог односа према економском резултату, привлаче пажњу академских рачуновођа који критикују економски концепт резултата као сувише субјективан, ex ante покушај антиципирања исхода догађаја,

*) Ванредни професор, Пословни факултет, Универзитет Сингидунум, Београд

***) Овај напис је објављен у Зборнику 45. симпозијума "Рачуноводство и менаџмент приватног и јавног сектора"

који по правилу никада и немају исход који онај који процењује очекује. У том смислу су величали рачуноводствени концепт резултата, који се у својој традиционалној верзији ослања на историјски трошак као мерну основицу, принцип реализације и принцип импаритета, што доприноси његовој већој објективности, поготово када се узме као основа за различите партиципације субјеката у његовој расподели. Међутим, иако омаловажаван као субјективан, економски концепт обрачуна резултата који допушта присуство нереализованих добитака у обрачуну, има једну значајну предност у односу на рачуноводствени концепт, а то је његова релевантност за инвеститоре. Ову расправу у академској заједници још више распирује чињеница да су променама многих МСФИ/МРС и увођењем фер вредности као мерне основице за одређену имовину у активи, практично направљени уступци према економском концепту резултата, чија је виталност на тај начин још једном доказана и потврђено да се тренд захтева инвеститора помера од објективности према релевантности информација. Овај рад је покушај доприноса теми која ће сигурно заокупљати домаћу рачуноводствену академску и професионалну јавност, једну у правцу разматрања релевантности овог извештаја, а другу у правцу његове операционализације у пракси.

Рад је подељен на четири основна дела. У првом делу рада разматрају се питања односа економског и традиционалног рачуноводственог концепта резултата и дискутује се о значају и релевантности једног и другог. У другом делу рада инвеститори са финансијских тржишта се стављају у фокус разматрања и доводе у везу са процењивањем компонената укупног резултата, сходно њиховој квалитативној способности да утичу на цене акција. Трећи део рада посвећен је професионалној рачуноводственој регулативи која ставља професионалце пред различите изазове у смислу модалитета приказивања извештаја о укупном резултату и његових компонената. У четвртом делу представљен је приказ реалних домета и ефеката извештаја о укупном резултату у развијеним економијама, у смислу његове употребне вредности за кориснике, преваходно инвеститоре.

1. Од традиционалног према економском обрачуну резултата у рачуноводству

Резултат пословања, односно добитак, један је од највиталнијих теоријских концепата, као средишња тачка како економске, тако и рачуноводствене теорије. Добитак је исходиште свих пословних активности и ка њему су усмерени захтеви како акционара, инвеститора, кредитора, државних органа, тако и менаџера и других корисника. Различите интересне групе у добитку виде жељени исход активности, средство за задовољење одређених циљева и потреба, тако да операционализација концепта резултата укључује вишедимензионалан приступ. Обрачун резултата, као систем рачунских процедура, повезан је са вредновањем имовине и обавеза, па се тако усмереност према валидним теоријским достигнућима у овој области сматра нужним за окруживањем централне тематике извештавања о укупном резултату, што је и тема овог рада.

Из тог разлога неопходно је учинити кратку дигресију како би се концепти рачуноводственог и економског резултата прецизније дефинисали, са циљем стварања основе за релевантне и аргументоване закључке о квалитативним карактеристикама обају концепата и могућности њихове конвергенције, када се говори о извештавању о укупном резултату.

Рачуноводствени, трансакционо засновани резултат, дефинисан је као мера успешности економских активности остварених у претходном обрачунском периоду. Економисти, са друге стране, резултат третирају као ширу категорију, као добитак/губитак појединца, групе или шире друштвене заједнице. Иако је економски приступ резултату далеко шири и обухватнији, економисти су заинтересовани и за обрачун резултата на нивоу привредног друштва и називају га *пословни добитак (business income)*.

Обе професије, у заједничком предмету истраживања (резултат), проналазе различите аспекте, тако да се обрачунати резултати потпуно разликују. Економисти третирају резултат посматрајући будуће обрачунске периоде, као *ex ante меру* економских активности у изразима будућих очекивања новчаних токова од употребе имовине или ликвидације обавеза. За разлику од економског схватања, резултат у рачуноводству је "резидуал који остаје након 'matching-a' прихода и расхода"¹, односно у питању је

1) Montgomery, "Auditing Theory and Practice", стр. 308, према: Littleton, A.C. "What is a Profit?", *The Accounting Review*, 1927.g, стр. 280.

результат заснован на постулатима динамичке теорије биланса.

С обзиром да поменуте дефиниције, у суштини, наглашавају да је *добитак промена у нето имовини*, основни проблем јесте методологија његовог обрачуна, односно како измерити насталу промену у нето имовини.

Нето имовина (net worth, NW) добија се као разлика између укупне активе и обавеза. Основна разлика између два концепта сагледавања нето имовине проистиче из начина на који се детерминише промена или прираст у нето имовини. Економисти се залажу за прираст нето имовине остварен на бази разлике тржишне вредности материјалне активе и дисконтоване вредности нематеријалне активе, са једне стране и дисконтоване вредности обавеза, са друге стране. *Прираст нето имовине* је за традиционално рачуноводство резултат "matching-a" прихода са историјским трошковима, из чега проистиче да је исказивање реалног финансијског положаја у билансу стања од секундарног значаја и да је примена историјских трошкова само један од начина да се омогући што прецизније корелирање прихода и расхода. Биланс стања је одморишна тачка, пре него приходи и расходи који су у њему одложени пређу у биланс успеха. Будући да се у току обрачунских периода пословне трансакције нису завршиле у потпуности, корелирање (matching) прихода и расхода, као и обрачун периодичног рачуноводственог резултата постаје проблематичан. У решавању овог проблема традиционалне рачуновође су прво развиле одређене принципе који се називају *концепт реализације*. У обрачуну резултата одлаже се признавање добитка до тачке када он постаје реализован. Професор Paton (1955), родоначелник принципа реализације, тврди да "процес размене производа за готовину или за нека друга права на готовину, конституише реализацију и оправдава третман прихода мерених у тачки продаје"². Тачка продаје (реализација) изабрана је као циљна тачка за признавање прихода, јер представља објективну меру вредности производа који су размењени. Са друге стране, принцип реализације нам даје одговор и на питање по којој вредности имовински делови треба да буду вредновани до момента реализације. Вредновање се, према традиционалном рачуноводству, искључиво обављало применом историјских трошкова као мерне основице и према овом принципу не дозвољава се било које поновно

вредновање имовинских делова, осим у ситуацији перманентне депресијације имовине. На овај начин принцип реализације, који се сматрао заштитником рачуноводствене професије, онемогућавао је исказивање нереализованих добитака који нису прошли објективну верификацију. Са друге стране, концепт реализације се допуњавао са принципом импаритета, који је захтевао *антиципирано признавање нереализованих губитака*.

Рачуноводствени обрачун резултата се, према традиционалном рачуноводству, заснивао на: приходима и расходима који су настали и зарађени у обрачунском периоду када се обрачунавао резултат, затим је укључивао реализоване добитке и губитке, као и нереализовани губитак. Резултат обрачунат на поменути начин углавном је последица реализованих догађаја и трансакција и третирао се као *ex post* резултат.

За разлику од рачуновођа који а priori не признају нереализоване добитке у обрачун резултата, економисти постављају јасну границу између економског и рачуноводственог резултата, а то је *признавање нереализованих добитака*. Економисти резултат обрачунавају као антиципирани или очекивани добитак. Економска професија процењује вредност неке имовине на основу очекивања новчаних токова које ће она одбацити и онда те новчане токове дисконтује на садашњи временски моменат. На овај начин обрачун резултата полази од очекивања развоја неког догађаја у будућности, тако да је остварени резултат *ex ante* мера успеха предузећа. Овакав обрачун могуће је постићи тако што се, уместо историјских трошкова, као мерна основица користи дисконтована вредност новчаних токова које ће имовина одбацити током употребе или дисконтована вредност плаћања на име обавеза које следе на дан доспећа. Наиме, за економисте, нереализоване добитке треба укључити у обрачун, јер су они *директна последица менаџерских одлука* о поседовању имовине на којој настају нереализовани добици. Међутим, за традиционални рачуноводствени обрачун добитка, признавање антиципираних добитака омогућило би дисторзију рачуноводствених извештаја и њихових информација, пре свега дисторзију биланса успеха и профитабилности. Ова дисторзија била би омогућена уношењем субјективних очекивања, односно нереализованог добитка који није тржишно верификован.

2) Paton, W.A. *Corporation Accounts and Statements*, Mac Millan Co., New York, 1955, стр. 278, према Chamber, R.J., *Historical Cost: A Tale of False Creed*, *Accounting Horizons*, мај 1994, стр.4.

Узимајући у обзир целокупну имовину којом привредно друштво располаже Lee (1985)³ је презентовао следећу једначину за обрачун економског добитка: $Y_b = COP + RHG + UHG$, где су: Y_b економски добитак на нивоу привредног друштва (бусинес инцоме), COP - пословна добит, RHG - реализовани добици на имовини у текућем периоду и UHG - нереализовани добици на имовини пре реализације, као резултат промена вредности имовине која се налази у поседу привредног друштва. Lee (1985) посматра економски добитак као збир *пословне добити* остварене захваљујући одлукама менаџмента везаним за продају производа, роба и услуга и *дискреционим одлукама менаџмента* о држању одређене имовине у поседу *током периода који претходи реализацији*. Овако постављен економски концепт добитка има значајну предност у односу на рачуноводствени концепт јер омогућава *евалуацију перформанси менаџмента* на основу ефеката њихових прошлих одлука, као и корекцију будућих одлука.

Услед примењене методологије обрачуна, концепти економског и традиционалног рачуноводственог добитка могу "само случајно да буду исте величине"⁴. Пример који потврђује тачност претходне констатације презентовао је Mc Neal⁵, проучавајући два инвеститора од којих оба крећу у инвестициони процес са истим новчаним износом од 1000 новчаних јединица.

Инвеститор А улаже одговарајући износ готовине у 100 акција компаније X, док инвеститор Б улаже исти износ у 100 акција компаније Y. Тржишна цена акција обеју компанија износи 10 н.ј. До краја године тржишна цена акција је апресирала на 20.н.ј. Инвеститор А одлучује да прода акције компаније X и да износ готовине од реализације (2000 н.ј.) инвестира у куповину акција компаније Y.

Инвеститор А исказује рачуноводствени добитак у износу од 1000 н.ј. остварених продајом акција компаније X, који је *реализован* и потврђен кроз купопродајне активности на тржишту, док инвеститор Б не исказује добитак, јер до реализације није дошло.

Ако пођемо од концепта економског добитка, оба инвеститора ће исказати добитак и то:

инвеститор А реализовани добитак, а инвеститор Б нереализовани добитак од 1.000 н.ј.

Мц Неал оправдано примећује да су оба инвеститора пошла од истог новчаног износа и на крају године задржала акције компаније Y чија је тржишна вредност 2000 н.ј. Мерећи успешност инвеститора на основу традиционалног концепта обрачуна резултата у рачуноводству, успешнији у том обрачунском периоду је инвеститор А, јер је он реализовао добитак од 1000 н.ј.

Поставља се питање како квалитативно оценити добитак оба инвеститора?

Ако ситуацију оба инвеститора посматрамо током временског континуитета, рачуноводствени добитак и економски добитак ће бити исте категорије. Дакле, основни проблем рачуноводственог и економског обрачуна добитка проистиче из *временског аспекта* мерења токова које имовина одбацује. Економисти посматрају добитак под претпоставком целокупног животног века привредног друштва, дакле признају како позитивне, тако и негативне промене вредности имовине, било да је она продата на тржишту или се још налази у поседу привредног друштва. Традиционалне рачуновође обрачунавају резултат под претпоставком континуитета предузећа, али у краћим временским периодима (месец, квартал, година), који нужно захтева корелацију прихода и расхода у билансу успеха према концепту реализације, односно не признаје се повећање вредности имовине док се она налази у поседу предузећа и док није изложена трансакцији размене на тржишту.

Временски моменат извештавања неостварених разлика у вредности имовине између два обрачунска периода важан је фактор разумевања економског и традиционалног рачуноводственог резултата. Наиме, промене вредности имовине, према мишљењу традиционалних рачуновођа, прелазиле су у биланс успеха *тек пошто су реализоване*, док су оне према економском концепту признаване у обрачунском периоду у којем је тржиште условило дату промену вредности (нереализовани добитак). "Приказујући само реализоване добитке и губитке и игноришући нереализоване добитке (и неке губитке) традиционални биланс успеха непрецизно је приказивао перформансе привредног друштва и

3) Lee, T., *Income and Value Measurement Theory and Practice*, Wokingham, England, 1985, стр. 77, према, Shahul H. i Mohamed, I., op.cit., стр. 12.

4) Solomons, D. *Economic and Accounting Concepts of Income*, preuzeto iz Parker, R. H. i Harcourt, G.C, Parker, R.H. i Harcourt, G.C. *Readings in the concept and measurement of Income*, Cambridge University Press, 1969, стр. 108.

5) Mac Neal, K.I "What's wrong with accounting?", *The Nation*, oktobar, 1939, str. 7-14, preuzeto iz Parker, R. H. i Harcourt, G.C., op.cit., стр. 111.

његовог менаџмента, период за периодом. Он то чини додељујући губитке и добитке периодима у којима су реализовани, а не када су заиста генерисани... Ако се апресирајућа имовина држи у дугом временском периоду, финансијски извештаји не приказују перформансе менаџмента, чија је исправна одлука да набави ту имовину у претходном периоду довела до појаве нереализованих добитака из године у годину"⁶.

Концепт традиционалног рачуноводственог добитка, заснованог на динамичкој теорији биланса, која је била заступљена све до краја 20. века, захтевао је прецизност и поштовање рачуноводствених процедура обрачуна и имао је објективност као основни циљ. Стога се рачуноводствени систем базирао на оним мерним основницама које су могле да објективно мере имовинске делове и обавезе. Тако је *историјски трошак* чија је објективност, документованост и прецизност далеко већа него код мерења по фер вредности или неким другим основницама, постао главни ослонац вредновања у традиционалном рачуноводству. Промена вредности имовине (апресијација) рачуноводствено се обухватала у обрачун добитка у моменту реализације или диспозиције имовине из биланса. За разлику од повећања вредности имовине, антиципирано смањење (депресирање) вредности имовине, ако је било перманентно, одражавало се на укупан резултат у складу са начелом импаритета, али ако није перманентно, одустајало се од његовог признавања све до момента реализације те имовине.

Економски и рачуноводствени концепт резултата су се разликовали, како према циљевима, тако и према различитој методологији вредновања имовине. Ово стање је остало неизмењено све док рачуноводствена пракса и регулатива, након значајних финансијских скандала, крајем 90-тих година 20. века, није закључила да традиционални резултат, базиран на динамичкој теорији биланса, ипак не може да задовољи информативне захтеве инвеститора са финансијских тржишта.

Почетком 90-тих година 20. века корисници информација са финансијских тржишта (инвеститори, финансијски посредници, аналитичари и др.) испољавају значајније притиске на рачу-

новодствену регулативу да промени концепт рачуноводственог резултата заснован на динамичкој теорији биланса и приближи га економском резултату.

Робинсон (1991) истиче да је "пораств сложености пословања, диверзификација у смислу тумачења и примене општеприхваћених рачуноводствених принципа, контроверзна природа ставки у FASB прописима... довела до развоја потребе за потпуним приступом обрачуна резултата".⁷ Овим напорима придружује се и *Комисија за хартије од вредности (SEC, 1993)*, која настоји да подстакне рачуноводствене регулаторе да креирају "нови модел извештавања који би задржао есенцијалну структуру текућег модела (рачуноводственог добитка – Г.К.), али би обезбедио значајније признавање и вредновање билансних позиција применом фер вредности... док би се *нереализоване промене вредности* искључиле из традиционалног обрачуна резултата и биле исказане у посебном, финансијском извештају"⁸. У истом тону даље наставља и *Организација за инвестициони менаџмент и истраживања (Association for Investment Management and Research, AIMR)*, која представља веома утицајну организацију корисника финансијских извештаја у САД, где се истиче да је "специфичан приступ обрачуна резултата потребан у неколико кључних подручја... укључујући промене фер вредности утрживих хартија од вредности..."⁹

Дефинисање традиционалног рачуноводственог резултата као "разлике прихода и расхода, која даје добитку номинални карактер, а утврђивање добитка представља накнаду историјских трошкова"¹⁰ није могло да задовољи потребе софистициране финансијске економије и информатичког друштва на почетку 21. века. У таквим условима, нови концепт обрачуна резултата захтева *друге критеријуме*. Контраст између обрачуна резултата у трговинским и производним привредним друштвима, са једне стране и привредним друштвима финансијског сектора, са друге стране, захтева давање одговора на питање *како проширити концепт рачуноводственог резултата, на начин да он буде информативан за доношење пословних одлука екстерних корисника*.

6) Barret, Michael J., Beaver, William H., "American Accounting Association Committee on Accounting and Auditing Measurement 1989-90", *Accounting Horizons*, Vol.5, Issue 3, 1998, стр. 15.

7) Robinson, L. I. The Time has Come to Report Comprehensive Income I, *Accounting Horizons*, jun, 1991, стр. 109.

8) Sutton, M. i Johnson, J. I Current Values: Finding a way Forward I, *Financial Executive*, јануар/фебруар, 1993, стр. 39.

9) AIMR, *Financial Reporting in the 1990's and Beyond*, Charlottesville, VA, 1993, стр. 63.

10) Ранковић, др Јован. *Теорија биланса*, оп. cit., стр. 126.

Из претходних ставова проистиче да су инвеститори са краја 20. века захтевали, када је реч о вредновању имовине и обрачуна резултата у рачуноводству, следеће промене:

- a) промену мерне основице за обрачун имовине у активи биланса стања и
- b) промене концепта обрачуна резултата, односно његово свођење на ширу форму обрачунаог резултата.

Промене мерне основице односиле су се на уступање места фер вредности у односу на историјске трошкове у рачуноводству за одређену врсту имовине, као што су финансијски инструменти, некретнине, постројења и опрема и слично. Увођење фер вредности и даље изазива опречне ставове академске јавности. Ради концентрисања на укупан резултат оставићемо проблем фер вредност вс. историјски трошак по страни наших разматрања у овом раду.

Промене концепта обрачуна резултата односиле су се на захтеве инвеститора за проширивањем обрачуна резултата и за ставке које су до тада биле признате директно као капитал, али које по својој економској суштини имају карактеристике резултата (нереализовани добитци или губици), али које ће тек рекласификацијом прећи у биланс успеха, када се одговарајући догађај оствари и тако постане иницијална капсила за њихову рекласификацију. Узроке за проширење обрачуна резултата у рачуноводству треба тражити у чињеници да, не само резултат у целини, већ и његове појединачне компоненте, утичу на цене акција и приносе на акције инвеститора, што је предмет излагања у наставку овог рада.

2. Класификација компоненти укупног резултата према квалитативној вредности за инвеститоре

Већи део незадовољства корисника финансијских извештаја, који јасно проистиче из цитираних ставова у претходном параграфу, не односи се на чињеницу да постојећи биланс успеха није садржајно и информативно потпун, већ на чињеницу да неке категорије добитка/губитка из одређених активности, нису у њему нашле своје место. Дакле, корисници заступају мишљење да се концепт рачуноводног обрачуна резултата мора проширити, јер то захтева променљиво пословно-финансијско окружење. Идеје о проширењу обрачуна резултата нису нове, ни у

рачуноводној пракси, нити у регулативи. Оне су у фазама конципирања рачуноводствених стандарда, посебно у САД, нужно долазиле до изражаја и материјализовале се као ужи концепт резултата (non-inclusive concept) и шири концепт резултата (all-inclusive concept).

Према *ужем концепту* сматра се да је резултат опредељен само пословним приходима и расходима. Он се још назива и "чврсти резултат" (core earnings) који је непосредно повезан са производњом и продајом готових производа, роба и услуга и тако представља одраз менаџерских активности у једном класичном пословном амбијенту. Под резултатом, у овом смислу, подразумевају се само ставке које проистичу из обављања редовне делатности, при чему се сви добитци, губици који су резултат ванредних и осталих активности исказују у другим деловима биланса успеха, најчешће у сегменту непословних добитка и губитка или у сегменту ванредних прихода и расхода. Овај концепт обрачуна резултата су највише подржали менаџери, сматрајући да је једино он валидан инструмент за процену менаџерских постигнућа. Наиме, постојање *моралног хазарда* опредељује менаџере да оптирају за овај концепт резултата. У акционарским друштвима, где је одвојено власништво од управљања, морални хазард представља ситуацију у којој менаџмент свој опстанак заснива на оствареном резултату у обрачунском периоду који се може приписати њиховим напорима, односно ситуацију у којој менаџмент жели да из концепта обрачуна резултата изостави ставке на чији настапак нема директног утицаја. Једини чврст концепт резултата који се може приписати стратегији и напорима менаџмента је пословни резултат. Проф. Mulford (2003) истиче да концепт резултата у рачуноводству мора бити заснован на томе да се "креиране вредности могу директно приписати напорима менаџмента... то је суштина рачуноводства... све остало је само нагађање..."¹¹ Међутим, концепт пословног добитка/губитка, иако директно повезан са менаџерским вештинама и постигнућима у управљању повереним ресурсима, ипак *није довољно информативан за потребе инвеститора* и других корисника, који захтевају укључивање у обрачун и осталих активности које учествују у креирању вредности у предузећу, а нису директан, већ посредан производ менаџерског управљања.

Шири концепт обрачуна резултата имао је значајну подршку Америчког удружења рачуновођа (American Accounting Association; AAA,

11) Reason, Tim. "Question of Value", CFO, februar, 2003, стр. 2.

1936), као и двојице уважених професора рачуноводства, Paton-а и Littleton-а (1940), који наглашавају да дефинисање зарађивачке способности мора "укључити у добитак све детерминанте добитка у најширем смислу – укључујући необичне и нерегуларне факторе, који морају бити исказани у оквиру биланса успеха, пре обрачуна нето добитка, односно пре него што задржани добитак напусти биланс успеха и буде исказан у оквиру сопственог капитала"¹². Од ужег концепта резултата се одустало већ у почетку настанка и формирања америчких Општеприхваћених рачуноводствених начела (GAAP, *Generally Accepted Accounting Principles*) и прве форме биланса успеха састављене према овим стандардима базирале су се на ширем концепту обрачуна резултата, који поред пословног резултата приказује и елементе ванредног резултата и резултата из непословних активности.

Развоју концепта обрачуна укупног резултата у рачуноводству (цопрехенсиве еарнингс) и његовим актуелним променама, током 90-тих година, највише су допринели инвестициона јавност, а посебно финансијски аналитичари. Они су изразили посебну заинтересованост за процену *квалитета резултата (quality of earnings)*. Процена квалитета резултата заснива се на чињеници да у условима високодиспергованих власничких права у корпорацијама, менаџери имају могућност да избором рачуноводствених политика и временским подешавањем исказивања прихода и расхода обликују резултат тако што следе одређене стратегије финансијског извештавања¹³. У том правцу, инвестициона јавност, а посебно финансијски аналитичари, имају задатак да утврде *прави квалитет приказаног добитка/губитка* у билансу успеха и да то посебно искажу за сваку компоненту која доприноси укупном резултату. Компоненте које квалитативно одређују резултат, према квалитету се деле на¹⁴:

- стабилне и одрживе компоненте (перманентне),
- стабилне и неодрживе компоненте резултата,
- транзиторне и
- ирелевантне.

Највећи број компоненти које се укључују у обрачун резултата су стабилне и одрживе, дакле, проистичу из основне делатности предузећа или су у вези са обављањем те делатности, а такве су величине, природе или утицаја да се појављују из периода у период у билансу успеха предузећа. Расходи и приходи (пословни, финансијски) су, по дефиницији, стабилне ставке укупног резултата предузећа.

Такође, важне ставке обрачуна резултата које нису перманентне, али су *последица обављања основне делатности*, су и добици/губици од продаје дугорочних средстава, финансијских инструмената и материјала. Ове компоненте се третирају као стабилне, али немају континуитет у настајању из периода у период и стога су неодрживе.

Транзиторне ставке, поред поменутог, чине и добици/губици који нису директно признати у билансу успеха, али су такве природе и утицаја да се морају објавити као саставни део извештаја о перформансама привредног друштва. У питању су добици и губици настали ревалоризацијом, позитивне и негативне курсне разлике, добици и губици од поновног вредновања одређених финансијских инструмената, као и третман хеџинг инструмента у трансакцијама заштите новчаних токова. Поменуте ставке се одлажу на посебну *позицију сопственог капитала (остали акумулирани добици и губици)* и прелазе у биланс успеха у одређеном периоду, када наступи кључни догађај који узрокује њихову транзицију. С обзиром да остали акумулирани добици и губици прелазе из биланса стања у биланс успеха, имају транзиторни карактер, односно подлежу рекласификацији.

Ирелевантне ставке су ставке чија природа и величина немају материјалног утицаја на обрачун резултата, односно такве ставке (ванредни приходи и ванредни расходи) се изузетно ретко појављују у пословању као последица експропријације имовине, земљотреса или других природних непогода. Ове ставке, по својој величини, могу бити и материјално значајне, али им корисници у процени квалитета резултата додељују незнатну улогу, одакле и потиче назив ирелевантне ставке.

12) Paton W.A. i Littleton, A. *An Introducton to Corporate Accounting Standards*, Ann Arbor, MI, AAA, 1940, стр. 102, према, Johnson, Todd L., Reither Cheri L. и Swieringa, Robert J. *Toward Reporting Comprehensive Income*, *Accounting Horizons*, decembar, 1995, стр. 130.

13) У пракси финансијског извештавања познате су следеће стратегије: а) прецизна презентација (fair presentation), б) максимизација добитка (profit maximization), ц) равнање добитка (income smoothing) и д) конзерватизам (conservatism). Више о томе видети, Stickney, Clyde P., Weil, Roman L. *Financial Accounting: An Introduction to Concepts, Methods and Uses*, Thompson Learning, 2003, стр. 798.

14) Stickney, Clyde P., Weil, Roman L., op.cit., стр. 798.

Претходна подела компоненти обрачуна резултата извршена је са аспекта процене квалитета резултата који је основни инструментаријум који финансијски аналитичари користе приликом процене вредности акција. Ова подела извршена је према критеријуму *квалитета компонента резултата које се рефлектују у цени акција конкретних компанија*. Студија Ramakrishnan-а и Tomas-а (1991) показује да различите компоненте резултата имају за инвеститоре у акције различиту информациону вредност¹⁵. Према овој студији, цене акција реагују на квалитет информација у обрачунатом добитку/губитку и тај коефицијент се назива коефицијент реакције на резултат (earnings response coefficient, ERC), који се детерминише као “мера абнормалног приноса на акцију која је последица одговора на неочекиване компоненте исказаног рачуноводственог резултата компаније која је емитент акције”¹⁶. То даље значи да је ERC већи за категорије резултата *које имају веће трајање, нижи ризик појављивања и предвиђања и које се протежу на будуће периоде*. Као пример такве ставке може да послужи активност увођења новог производа на тржиште која обезбеђује континуиране изворе прихода од продаје у текућем, али и у будућим временским периодима. За разлику од тога, продаја неке некретнине, постројења или опреме може створити добитак/губитак у текућем периоду, али не утиче на резултат будућих обрачунских периода и као таква има далеко мањи утицај на кретање цена акција, осетљивих на сигнале везане за објављивање рачуноводственог резултата и извора из којих он настаје. С обзиром на резултате поменутих студија, основни проблем рачуновођа постаје како постојећи обрачун (all inclusive) *проширити новим компонентама које ће тај резултат учинити информативнијим за инвеститора* и омогућити лакшу и једноставнију процену цене акција, од чега и зависе перформансе улагача у акције и његов принос. Фокус пажње рачуноводствене регулативе тако је померен од класичног биланса успеха, на презентацију укупног резултата. Сада више није питање које компоненте укључити, јер инвеститори јасно говоре да треба укључити све компоненте које се одражавају у цени

акција, већ се фокус помера на начине презентације компоненти укупног резултата.

3. Рачуноводствена професионална регулатива и извештавање о укупном резултату

Важност обрачуна резултата проистиче из тежње инвеститора да у циљу проучавања цена акција конкретног привредног друштва настоје да пронађу потцењене или прецењене акције и да на тој основи њиховом куповином или продајом остваре добитак. Да би се ограничени ресурси ефикасно алоцирали према оним алтернативама које нуде најбољи однос ризика и приноса, процена динамике цена акција неког привредног друштва базира се на уважавању компоненти које чине укупне перформансе тог друштва. У том смислу, инвеститори захтевају да се биланс успеха допуни са оним компонентама које још увек нису ушле у биланс успеха, али ће у њему наћи своје место у неком будућем периоду, односно које ће омогућити корисницима процену ризика, времена и неизвесности новчаних токова, што је један од примарних циљева рачуноводства.

Рачуноводствена професионална регулатива, одговарајући на захтеве корисника информација, пре свега инвеститора у акције, обезбедила је одговарајуће рачуноводствене стандарде који покривају наведену тематику. У Сједињеним Америчким Државама то је *SFAS No.130 Извештај о потпуном добитку*¹⁷, у Великој Британији у питању је *FRS No.3 Извештавање о финансијским перформансама*¹⁸, а IASB, регулативно тело надлежно за доношење MPC, објавио је *MPC 1 Приказивање финансијских извештаја*¹⁹ где се разматра питање укупног резултата.

Према америчком стандарду, *SFAS No. 130 Извештај о укупном резултату*, добитак или губитак чине следеће компоненте: резултат из редовне пословне активности (пословни и финансијски приходи и расходи), резултат из дисконтинуираних активности (добити и губити на продаји опреме, постројења, некретнина, залиха, финансијских инструмената и сл.), ванредни резултат и кумулативне промене настале на

15) Ramakrishnan, R.T.S., Thomas, J.K. "Valuation of Permanent, Transitory and Price Irrelevant Components of Reported Earnings", *Working paper*, Columbia University Business School, July, 1991.r.

16) Scott, William R, Scott, William R. *Financial Accounting Theory*, Prentice Hall, Toronto, 2003.g, стр. 148.

17) FASB. *SFAS No.130 Comprehensive Income*, Norwalk, CT, 1997.

18) ASB. *FRS No.3 Reporting Financial Performance*, London, октобар,1993.

19) IASC. *MPC 1 Приказивање финансијских извештаја*, пар. 81, www.mfn.gov.rs (приступљено јануар 2014)

основу промена у рачуноводственим политикама, као и остали акумулирани добици и губици²⁰. Узимајући у обзир захтеве рачуноводствене регулативе у САД, пре свега захтеве објављене у *SFAS No. 130 Reporting Comprehensive Income* (Извештавање о укупном резултату), потпуност приказа резултата предузећа обухвата следеће²¹:

ИЗВЕШТАЈ О НЕТО РЕЗУЛТАТУ И УКУПНОМ РЕЗУЛТАТУ (STATEMENT OF INCOME AND COMPREHENSIVE INCOME)
А. Резултат из континуираних активности
Приходи од продаје
Трошкови продатих производа
Пословни трошкови
Добици и губици
Б. Резултат из дисконтинуираних активности
Добици на активностима продаје сегмента предузећа
Губици на активностима дезинвестирања или продаје сегмента предузећа
Ц. Нето добитак/губитак
Д. Остали акумулирани добици и губици
Курсне разлике
Нереализовани добици и губици на финансијским инструментима расположивим за продају
Нереализовани добици и губици на дериватима који су структурирани као хеџинг новчаног тока
Минималне обавезе по пензионим плановима
Порези на ставке акумулираних добитака и губитака
Е. УКУПАН РЕЗУЛТАТ (ДОБИТАК/ГУБИТАК)
Ф. ДОБИТАК ПО АКЦИЈИ (EARNINGS PER SHARE)

Амерички Одбор за рачуноводствене стандарде (Financial Accounting Standards Board, FASB) охрабрује менаџмент привредног друштва да одабере управо формат биланса успеха приказан у претходној табели, који се заснива на *комбинованом приказивању успешности* (део који није осенчен представља регуларну форму биланса успеха, а осенчени део представља извештај о ставкама које утичу на перформансе, али су приказане и у извештају о променама на капиталу). Овако структурирани биланс успеха има својства *дуалне форме исказивања успеха* и базира се на чињеници да једноставно фокусирање укупног

резултата, одражава ограничену способност објашњења активности привредног друштва, док су информације о компонентама које чине тај резултат често информативније него његов укупан износ²².

Британски стандард *FRS 3 Извештавање о пословним перформансама*, међутим оставља могућност слободног избора када је реч о приказивању укупног резултата. Наиме, у стандарду се разматрају компоненте укупног резултата и оне се деле на класичан биланс успеха који обухвата компоненте континуираних активности и оне које проистичу из активности које нису континуиране.²³ У делу овог стандарда посебно се разматра Извештај о укупним добицима и губицима (*Statement of total recognized gains and losses*)²⁴ који је такође примарни извештај, што практично значи да је британски ASB (Accounting Standards Board), дао имплицитно тумачење да се извештај о укупном резултату постави као примарни и буде приказан непосредно уз биланс успеха, односно испод њега. Примери који следе у овом стандарду фаворизују овај третман укупног резултата²⁵.

Последица измена стандарда *MPC 1 Приказивање финансијских извештаја* довела је до проширења финансијских извештаја и за део који се назива „Извештај о укупном резултату“²⁶, при чему се омогућавају два начина приказивања:

- А) у једном извештају,
- Б) у два извештаја (засебном билансу успеха и другом извештају који приказује компоненте укупног резултата).

Приказивање у оквиру једног извештаја слично је форми за коју оптирају америчка *Општеприхваћена начела билансирања*, док је друга алтернатива сличнија форми за коју се залаже британски FRS 3. Оно што би свакако требало истаћи односи се на чињеницу да, без обзира на форму приказивања, оно што чини ове додатне ставке укупног резултата мора бити класификовано према њиховој природи и мора бити исказан удео у том резултату зависних ентитета и заједничких подухвата, као и рекласификација

20) Johnson, Todd L., Reither Cheri L. i Swieringa, Robert J. IToward Reporting Comprehensive IncomeI, *Accounting Horizons*, децембар, 1995, стр. 135.

21) Delany, Patrick D., Epstein, Barry J., Nach, Ralph i Budak, Susan W. *Interpretation and Application of generally accepted accounting principles*, John Wiley & Sons, New York, 2002, стр. 71.

22) FASB, *SFAS No.130 Reporting Comprehensive Income*, Norwalk, CT, јун, 1997, пар. 13.

23) ASB, *FRS 3 Reporting financial performance*, London, октобар, 1992 стр.3.

24) Ibidem, стр. 16.

25) Ibidem, стр. 43.

26) IASB, *MPC 1 Презентација финансијских извештаја*, пар. 81, www.mfin.gov.rs (приступљено јануар 2014)

услед кориговања која се односи на компоненте укупног осталог резултата²⁷. МРС 1 даље приказује ставке резултата повезане са капиталом које укључују ставке прихода и расхода, као и износе рекласификације које нису признате у билансу успеха текућег периода, јер тако захтевају или дозвољавају други стандарди. У ове ставке се убрајају:

- 1/ промене ревалоризационих резерви (које се признају у складу са МРС 16 и МРС 38)
- 2/ актуарски добици и губици по дефинисаним плановима доприноса признатих у складу са параграфом 93А МРС 19 Накнаде запослених,
- 3/ добици и губици који проистичу из прерачуна финансијских извештаја иностраног пословања (које је у складу са МРС 21),
- 4/ добици и губици по основу поновног вредновања финансијских средстава расположивих за продају и
- 5/ ефективни део добитака и губитака по основу инструмента хеџинга у хеџингу токова готовине.

Република Србија прихватила је извештавање према МСФИ/МРС основи те је у том смислу важно сагледати досадашњу примену МРС 1 у нашој земљи. У нашој земљи званична схема биланса успеха није предвиђала приказивање других ставки резултата. Ове ставке су мимоилазиле биланс успеха и одлазиле директно у извештај о променама на капиталу. Због таквог начина приказивања ставки резултата, у досадашњој примени МСФИ, резултат текуће године утврђен у билансу успеха није одговарао резултату текуће године у билансу стања у нашој земљи²⁸. Ово можемо илустровати следећим примером²⁹:

Пример 1

Претпоставимо да два привредна друштва имају активи две исте зграде и свака је уложена као оснивачки улог. Процењена вредност зграде је 18.000.000 дин. У првом привредном друштву зграда је класификована као некретнина коју користи власник и која се обухвата применом модела ревалоризације. У другој фирми, иста зграда класификована је као инвестициона некретнина на коју се примењује фер вредност. Под условом да занемаримо амортизацију за зграду која би требало да се појави код прве фирме и с обзиром

да обе фирме нису имале приходе нити расходе до краја године, треба утврдити резултат, ако се зна да је на крају године фер вредност зграде 20.000.000 дин.

Поставља се питање како привредна друштва поступају са насталом разликом од 2.000.000 динара.

У првом привредном друштву наведена разлика би била призната у ревалоризационе резерве и била би исказана у извештају о променама на капиталу, као и у билансу стања на позицији капитала. У другом привредном друштву ова разлика била би призната као приход. Резултати оба друштва били би неупоредиви јер је ово суштински иста трансакција, али је због различите класификације зграде у првој фирми разлика била призната у оквиру позиције капитала, а у другој у билансу успеха.

Да су захтеви МСФИ/МРС били у потпуности обухваћени, оба привредна друштва приказала би исти резултат. Прво, у оквиру извештаја о укупном резултату приказала би промену ревалоризационе резерве од 2.000.000 дин, а друго у оквиру класичног биланса успеха, приход од 2.000.000 дин. На овај начин, упоредивост њихових пословних перформанси била би омогућена и инвеститори би имали релевантне информације за процену тих перформанси.

У моменту док пишемо овај рад нема информација о томе како би званична схема биланса успеха са извештајем о укупном резултату требало да изгледа, али једна од могућих варијанти би била би следећа³⁰:

Кон-то	Ставка	АОП	Напомена	Текућа година	Претходна година
	Г. Друге ставке резултата / повезане са капиталом (224 до 228)	223			
	1. Промене ревалоризационих резерви по основу финансијских средстава расположивих за продају	224			
	2. Промене ревалоризационих резерви по основу некретнина, постројења, опреме и нематеријалних улагања	225			

27) IASB, МРС 1 Презентација финансијских извештаја, пар. 92, www.mfin.gov.rs (приступљено јануар 2014)

28) Петровић, др Зоран. „Извештај о осталом резултату“, Ревизор, бр. 14, 2013, стр 98.

29) Пример прилагођен према, Петровић, др Зоран, ibidem, стр. 99.

30) Ibidem, стр.104.

3. Промене ревалоризационих резерви по основу учешћа у капиталу придружених субјеката	226			
4. Промене ревалоризационих резерви по основу актуарских добитака (или губитака) у вези са дефинисаним плановима пензионих накнада	227			
5. Промене ревалоризационих резерви по основу хеџинга токова готовине	228			

Било која варијанта званичног обрасца биланса успеха и извештаја о укупном резултату да буде усвојена, она ће представљати значајан помак у правцу свеобухватније и тачније примене МСФИ, али ће истовремено допринети и повећању степена упоредивости резултата привредних друштава у нашој земљи.

4. Научне студије о релевантности информација о укупном резултату за инвеститоре

Укупан резултат, онако како га детерминису рачуноводствени стандарди приближан је економском резултату. То још није прави економски резултат, и никада неће бити, али је зато први корак на путу према операционализацији економског концепта резултата у рачуноводству. Тај корак је учињен избором мерне основице – фер вредности, приступом који се фокусира на што реалније исказивање финансијског положаја (активе и пасиве), али и чињеницом да се релативизују строги рачуноводствени принципи као што је принцип реализације. Иако се у спровођењу концепта укупног резултата јављају проблеми који се превазилазе на крајње прагматичне начине (реклаификавањем, презентовањем другог биланса успеха), не можемо се отети утиску да нова презентација успешности као перформансе привредног субјекта, отвара читав низ питања.

Томе доприноси и професионална рачуноводствена регулатива која захтева да се извештај о укупном резултату приказује на различите начине (као посебан извештај, у оквиру извештаја о променама на капиталу, у оквиру напомена или као други биланс успеха). Широка лепеза избора начина приказивања компонентни резултата које нису у официјелном обрачуна, један је

од разлога због којих емпиријске студије нису могле да утврде корелацију између кретања цена акција и објављивања информација о нерелизованим добицима/губицима на тим компонентама резултата.

У свим студијама које су обухватале различите форме резултата у рачуноводству најчешће су оне у којима се различити облици резултата, као што су нето добитак (NI, net income), пословни добитак (ЕБИТ, earnings before interest and taxes) и остали укупни резултат (OCI, other comprehensive income) доводе у везу са ценама акција конкретне привредне друштва. Утврђујући тако постојање или непостојање статистички значајне везе између цена акција и конкретне рачуноводствене резултата, добија се информација о корисности и релевантности тог резултата за инвеститоре. У студији која је у узорку имала европска тржишта капитала, као што су немачко, италијанско, шпанско и британско тржиште (Lin, Ramond, Casta, 2007) утврђено је да су сва три облика резултата у вези са приносом на акције. Потврђено је да је нето добитак, као и остали укупан резултат много релевантнији за инвеститоре, мерено коефицијентом регресије, за континентално европске земље, као што су Француска, Италија и Шпанија³¹.

При том је реч о томе да је агрегатна вредност укупног резултата високо корелисана са приносом на акције, док то нису његове појединачне компоненте (ревалоризациони ефекти по основу финансијских инструмената, актуарских добитака, хеџинга новчаних токова и слично). Интересантно је да инвеститори у Великој Британији ове две компоненте не вреднују на исти начин као њихове колеге у континенталној Европи. Они се много више фокусирају на пословни добитак, који за британске инвеститоре има већу релевантност у утврђивању будућег приноса на акције, у односу на остали укупни резултат.

Студија спроведена у Канади потврдила је да је агрегатна вредност укупног резултата уско повезана и има статистички значај за перформансе компанија, сумиране кроз цене акција и принос на акције (Kanagaretnam, Mathieu, Shehata, 2009)³². Противници концепта укупног резултата сматрају да ове компоненте треба искључити из финансијских извештаја зато што су непословне, транзиторне и представљају комби-

31) Lin, Stephen L., Ramond, J.O. and Casta J.F. „Value relevance of comprehensive income and its components: Evidence from Major European Capital Markets“, part of the EIF project „On the relevance of reporting Comprehensive income under IFRS/IAS“, 2007, стр. 24.

32) Kanagaretnam, R., Mathieu R., Shehata, M. „Usefulness of comprehensive income reporting in Canada, *Journal of Accounting Public Policy*, No. 28, 2009, стр. 364.

нацију елемената капитала и резултата (Brimble and Hodgson, 2005)³³.

Основни резултати истраживања ових аутора указују на то да се коришћење укупног резултата у процени приноса на акције у највећој мери може сматрати упитним, због тога што тржишта капитала овај концепт сматрају потпуно ирелевантним, или у најгорем случају, конфузним, што у целини чини обрачун резултата неорганизованим³⁴. Један од предлога је да се узму у обзир величина привредног друштва, задуженост и остале карактеристике и да се креирају обрачуни резултата за различите делатности, где би свака делатност имала у билансу успеха и извештају о укупном резултату компоненте специфичне за ту делатност. Иако се ови захтеви на први поглед могу сматрати авангардним, они указују на то да не постоји један модел извештавања који свима одговара („one fits all income approach“) и да у овој области још није исцрпљен простор за академску дискусију и побољшања. Када је реч о нашој земљи, једна од студија је 2012.г покушала да утврди начин приказивања резултата компанија које се укључују у обрачун индекса Белех 15 са Београдске берзе (Кнежевић, Миздраковић, Станковић 2012)³⁵. Студија је доказала да се због непостојања усклађености званичног обрасца биланса успеха са MPC 1, све транзиторне ставке приказују само у оквиру извештаја о променама на капиталу и напоменама. Када је реч о напоменама ове ставке нису биле предмет појашњавања код највећег броја српских компанија у узорку Белех 15 индекса.

Одговор на питање да ли је укупан резултат релевантан за инвеститоре није једнозначан. Он зависи од делатности у којој компанија послује, развијености финансијских тржишта, културе инвеститора у коришћењу рачуноводствених информација у процени акција, као и од тога да ли су у питању професионални инвеститори или појединци. Претходне студије нису ни потврдиле нити одбациле тезу о релевантности укупног резултата за инвеститоре и сходно томе допринеле су расту разумне сумње да употребна вредност укупног резултата ипак није већа од вредности традиционалног рачуноводственог концепта резултата.

Међутим, можда овај концепт резултата и не треба посматрати у контексту релевантности, већ у контексту циља који испуњава. Свеукупна разматрања овог концепта резултата наводе нас на помисао да вредновање имовине по фер вредности и релативизирање принципа реализације, заправо је непобитна чињеница да економски параметри постају део рачуноводственог концепта резултата, односно тежње да се "... језик бизниса (рачуноводства, Г.К.), преведе на језик којим комуницира инвестициона заједница... тај тржишни језик мора бити окренут ка будућности и повезан, где је то могуће, са могућностима привредног друштва да генерише новчане токове..."³⁶ Ако концепт укупног резултата посматрамо у овом контексту, онда је његова способност да проговори тржишним језиком и обезбеди тржишне инпуте у обрачуна резултата супериорнија од способности класичног рачуноводственог резултата на основама динамичке теорије биланса и историјског трошка као мерне основице.

Закључак

Резултат пословања, односно добитак, један је од најбитнијих теоријских концепата; он је централна тачка како економске, тако и рачуноводствене теорије. Рачуноводствени, трансакционо засновани резултат, дефинисан је као мера успешности економских активности остварених у претходном обрачунском периоду, док економисти, са друге стране, резултат посматрају као ширу категорију, као добитак/губитак појединца, групе или шире друштвене заједнице. За разлику од традиционалних рачуновођа који а priori не признају нереализоване добитке у обрачун резултата, економисти постављају јасну границу између економског и рачуноводственог резултата, а то је *признавање нереализованих добитака*. Економисти резултат обрачунавају као антиципирани или очекивани добитак. Премда су ова два резултата дужи низ година посматрана као супростављени обрачуни, 90-те године 20. века показале су да рачуноводствени концепт добитка почиње да укључује у обрачун и параметре обрачуна које су фаворизовали економисти. Овде пре свега мислимо на примену фер вредности у процењивању имовине и на

33) Brimble, M. Hodgson, A. "The value relevance of comprehensive income and its components for industrial firms", 2005, стр.27. преузето са web странице: www.dare.uva.nl/document/334892 (приступљено 10/01/2014)

34) Brimble, M., *ibidem*, стр. 27.

35) Кнежевић, Г. Миздраковић, В. Станковић А. „Accounting concepts of Income: evidence from Serbia“, *Advanced Research in Scientific Areas*, 2012.г. www.arsa-conf.com (приступљено јануар 2014.г.)

36) Nally, Denis M. *Reinventing Corporate Reporting*, **Price Waterhouse Coopers E- publication**, Assurance and Business Advisory Service, 1999, стр. 5.

ефекте ревалоризације имовине који чине део капитала и признају се као посебне позиције сопственог капитала. Међутим, ове позиције имају мешовито значење. У суштини, не представљају капитал, већ одложене добитке или губитке, који прелазе у прави биланс успеха када настане одређени догађај који захтева њихово укључивање у резултат. Међутим, инвеститори су препознали значај ових транзиторних компоненти и извршили су притисак на рачуноводствену регулативу да и ове ставке укључи у један нови извештај, који се назива извештај о укупном резултату. На овај начин свеобухватан (all inclusive) концепт рачуноводственог резултата бива допуњен и транзиторним компонентама, које су важне инвеститорима у процени будућих новчаних токова које привредно друштво одбацује и сходно томе опредељују се и кроз приносе на акцију и кретање цена акција тих друштава. Рачуноводствена регулатива, излазећи у сусрет захтевима инвеститора, доноси нове стандарде о извештавању о финансијским перформансама, као што су: САД, SFAS No.130 *Извештај о потпуном добитку*, Велика Британија доноси FRS No.3 *Извештавање о финансијским перформансама*, а IASB је публикувао MPC 1 *Приказивање финансијских извештаја*. У свим стандардима разматрано је питање приказивања **укупног** резултата. Иако је MPC 1 захтевао овакав начин приказивања резултата, у нашој земљи званична схема биланса успеха није предвиђала ставке којима би се ови елементи укупног резултата исказали. Због таквог начина приказивања у досадашњој примени МСФИ/МРС у нашој земљи, резултат текуће године утврђен у билансу успеха није одговарао резултату текуће године у билансу стања. Међутим, нови Закон о рачуноводству Републике Србије из 2013.г. захтева приказивање извештаја о укупном резултату. Иако његова званична билансна схема још није прописана, професионалне рачуновође увелико разматрају начин операционализације ових ставки и њиховог признавања у складу са MPC 1. Питање много важније од саме операционализације овог извештаја је питање његове информативне вредности, преваходно у смислу релевантности информација које пружа корисницима. Научне студије у развијеним земљама потврђују да остале компоненте укупног резултата, посматране појединачно, немају велику релевантност за инвеститоре, што доказује и релативно слаба корелативна веза цене и приноса на акције и ових информација. Међутим, агрегатно посматрана величина укупног резултата у Италији, Шпанији и Француској има далеко већи утицај на кретање цена акција, него пословни добитак или нето

добитак, кључни концепти традиционалног рачуноводственог обрачуна резултата. За разлику од претходних студија, у Великој Британији је доказано да пословни добитак има већу релевантност за инвеститоре него укупан резултат.

Зато одговор на питање да ли је укупан резултат релевантан за инвеститоре није могуће једноставно одредити. Овај одговор зависи од различитих фактора, као што су делатност у којој компанија послује, развијеност финансијског тржишта, као и култура и наслеђе инвеститора при коришћењу рачуноводствених информација у процени акција. Студије које смо овде изложили ипак не могу да јасно потврде релевантност појединачних компоненти овог резултата, већ само његову агрегатну или укупну вредност. Можда питање релевантности које смо поставили на почетку рада треба проширити са питањем којем циљу служи извештај о укупном резултату. Наиме, иако му је релевантност крајње спорна, циљано је подешен на начин да одговара инвеститорима, јер има могућност да им помогне у процени времена, извесности и прилива новчаних токова, што је и примарна сврха сваког улагања.

Литература

1. AIMR, *Financial Reporting in the 1990's and Beyond*, Charlottesville, VA, 1993.г.
2. ASB. *FRS No.3 Reporting Financial Performance*, London, oktobar,1993.г.
3. Barret, Michael J., Beaver, William H., "American Accounting Association Committee on Accounting and Auditing Measurement 1989-90", *Accounting Horizons*, Vol.5, Issue 3., 1998.г.
4. Brimble, M. Hodgson, A. "The value relevance of comprehensive income and its components for industrial firms", 2005.г., стр. 27. преузето са веб странице: www.dare.uva.nl/document/334892 (јануар 2014.г.)
5. Chamber, R.J., "Historical Cost: A Tale of False Creed", *Accounting Horizons*, mart 1994.г.
6. Delany, Patrick D., Epstein, Barry J., Nach, Ralph i Budak, Susan W. *Interpretation and Application of generally accepted accounting principles*, John Wiley & Sons, New York, 2002.г.
7. FASB. *SFAS No.130 Comprehensive Income*, Norwalk, CT, 1997.г.

8. IASC. MPC 1 Приказивање финансијских извештаја, преузето са странице: www.mfin.gov.rs (јануар 2014.г.)
9. Johnson, Todd L., Reither Cheri L. i Swieringa, Robert J. "Toward Reporting Comprehensive Income", *Accounting Horizons*, decembar, 1995.г.
10. Kanagaretnam, R., Mathieu R., Shehata, M. „Usefulness of comprehensive income reporting in Canada, *Journal of Accounting Public Policy*, No. 28, 2009.г.
11. Кнежевић, Г. Миздраковић, В. Станковић А. „Accounting concepts of Income: evidence from Serbia“, *Advanced Research in Scientific Areas*, 2012.г.
www.arsa-conf.com (приступљено јануара 2014)
12. Lin, Stephen L., Ramond, J.O. and Casta J.F. „Value relevance of comprehensive income and its components: Evidence from Major European Capital Markets“, part of the EIF project „On the relevance of reporting Comprehensive income under IFRS/IAS“, 2007.г.
13. Littleton, A.C. "What is a Profit?", *The Accounting Review*, 1927.г.
14. Mac Neal, K." What's wrong with accounting?", *The Nation*, oktobar, 1939.г., стр. 7-14.
15. Nally, Denis M. "Reinventing Corporate Reporting", *Price Waterhouse Coopers E-publication*, Assurance and Business Advisory Service, 1999.г.
16. Parker, R.H. i Harcourt, G.C. *Readings in the concept and measurement of Income*, Cambridge University Press, 1969.г.
17. Петровић, др Зоран. „Извештај о осталом резултату“, *Ревизор*, бр. 14, 2013.г.
18. Ramakrishnan, R.T.S., Thomas, J.K. "Valuation of Permanent, Transitory and Price Irrelevant Components of Reported Earnings", *Working paper*, Columbia University Bussines School, july, 1991.г.
19. Ранковић, др Јован. *Теорија биланса*, Економски факултет, Београд, 1992.г.
20. Reason, Tim. "Question of Value", *IASOPIS CFO*, фебруар, 2003.г.
21. Robinson, L. "The Time has Come to Report Comprehensive income", *Accounting Horizons*, јун, 1991.г.
22. Scott, William R, Scott, William R. *Financial Accounting Theory*, Prentice Hall, Toronto, 2003.г.
23. Shahul, H.B. i Mohamed, I., "A Review of Income and Value Measurement concepts in Conventional accounting theory", *The Islamic Accounting Review*, septembar, 1998.г.
24. Stickney, Clyde P. , Weil, Roman L. *Financial Accounting:An Introduction to Concepts, Methods and Uses*, Thompson Learning, 2003.г.
25. Sutton, M. i Johnson, J." Current Values: Finding a way Forward", *Financial Executive*, januar/februar, 1993.г.
26. Закон о рачуноводству, Службени лист РС, бр 62/2013.

др Владимир
ОБРАДОВИЋ*
Немања
КАРАПАВЛОВИЋ**,
мастер екон.

Финансијско извештавање о некретнинама, постројењима и опреми у Србији

Резиме

Некретнине, постројења и опрема су категорија сталне имовине у извештају о финансијском положају (билансу стања). Ради се о материјалним ставкама које се држе за коришћење у производњи или испоруци роба или услуга, за изнајмљивање другима или за административне сврхе и за које се очекује да ће бити коришћене дужи од једне пословне године. Њихов рачуноводствени третман је предмет Међународног рачуноводственог стандарда 16 – Некретнине, постројења и опрема. Овим стандардом се, између осталог, предвиђају признавање, мерење, престанак признавања и отписивање ове категорије средстава. У раду смо разматрали финансијско извештавање о некретнинама, постројењима и опреми на основу напомена уз финансијске извештаје 300 предузећа у Србији за 2013. годину. Утврдили смо да већина предузећа, након иницијалног признавања, процењује ове позиције по моделу набавне вредности и користи праволинијски метод за израчунавање годишњих квота отписа.

Кључне речи: финансијско извештавање, некретнине, постројења и опрема, отписивање, МРС 16.

Увод

Финансијски извештаји предузећа представљају најважнији производ рачуноводственог информационог система, као дела укупног информационог система предузећа, односно представљају инструменте помоћу којих менаџмент саопштава информације о финансијском положају, успеху и новчаним токовима свог предузећа различитим интересентима. Као такви, ови извеш-

таји треба да поседују одређени квалитет како би испунили примарну сврху, која се у савременим условима пословања схвата као пружање финансијских информација корисних пре свега за садашње и будуће снабдеваче капиталом, али и за остале интересне групе, приликом доношења инвестиционих, кредитних и осталих одлука.

Имајући у виду да је финансијско извештавање углавном екстерно оријентисано и да бројни

*) Економски факултет Крагујевац, доцент

**) Економски факултет Крагујевац, асистент

корисници финансијских извештаја своје одлуке заснивају на подацима садржаним у истим, неоспорно је да је финансијско извештавање област чије функционисање је уређено регулаторним оквиром. Један од извора регулативе су Међународни стандарди финансијског извештавања (МСФИ), које доноси Међународни одбор за рачуноводствене стандарде, али и још увек важећи Међународни рачуноводствени стандарди (МРС), које је донео Међународни комитет за рачуноводствене стандарде. Предмет разматрања у овом раду биће само један од стандарда, а то је Међународни рачуноводствени стандард 16 – *Некретнине, постројења и опрема*. Конкретније речено, у овом раду ћемо усмерити пажњу на поједине аспекте примене овог стандарда, као што су: признавање, мерење и престанак признавања некретнина, постројења и опреме и посебно њихово отписивање. Такође, указаћемо на најзначајније разлике у рачуноводственом обухватању ове позиције извештаја о финансијском положају (биланса стања) између МСФИ и америчких Општеприхваћених рачуноводствених принципа (ГААР). Након тога, приказаћемо најзначајније аспекте примене овог стандарда у предузећима у Републици Србији.

1. Регулаторни оквир финансијског извештавања – потреба и суштина

Финансијско извештавање бави се презентовањем финансијских извештаја и пратећих информација, пре свега екстерним корисницима, што имплицира да је овај сегмент рачуноводства углавном екстерно оријентисан. Финансијско извештавање треба схватити као „процес обезбеђења квантитативних (рачуноводствених) информација о предузећу и њиховог комуницирања заинтересованим корисницима, тј. доносиоцима одлука“ (Стефановић, *Савремено финансијско извештавање: суштина, окружење и оквир*, 1999, 41). Примарна сврха овог процеса данас се дефинише као обезбеђење информација корисних за доношење инвестиционих и кредитних одлука, а финансијско извештавање се посматра као пресудан механизам у функционисању тржишта капитала (Стефановић, *Образовно-корпоративно управљање и тржиште капитала*, 2009, 133). Дакле, циљ финансијског извештавања је пружање финансијских информација корисних за садашње и будуће снабдеваче капиталом приликом доношења инвестиционих и кредитних одлука, али корисних и за остале заинтересоване.

Корисници финансијских извештаја су одређене интересне групе унутар и изван предузећа које су на било који начин заинтересоване за пословање предузећа. На основу финансијских извештаја корисници доносе економске одлуке анализирајући, у зависности од сопствених интереса, бонитет предузећа, при чему придају већи или мањи значај краткорочној или дугорочној финансијској стабилности. Најзначајнији корисници финансијских извештаја су инвеститори, кредитори, повериоци, менаџмент предузећа, запослени, купци, држава, конкуренти, званична статистика и најшира јавност. Уколико су у финансијским извештајима садржане квалитетне финансијске информације, њихови корисници ће доносити добре пословне и финансијске одлуке, а ефективност тржишта капитала биће повећана. Као последица поменутог, може се очекивати постојање довољно извора капитала, односно здрава економија, што ће у крајњем позитивно утицати на друштвено благостање (Стефановић, *Образовно-корпоративно управљање и тржиште капитала*, 2009, 135).

Пошто финансијско извештавање игра кључну улогу у функционисању финансијских тржишта и повећању друштвеног благостања, оно не може бити препуштено слободним силама тржишта, већ мора бити предмет одговарајућег регулисања. Дакле, потреба за регулисањем овог комплексног процеса обично се објашњава „неспособношћу слободног функционисања тржишта да обезбеди оптимално решавање проблема финансијског извештавања“ (Стефановић, *Билансирање у редовном годишњем закључку*, 1998, 17). У супротном, тј. уколико форма и садржај финансијских извештаја не би били подложни регулаторном оквиру, постојала би могућност да некомпетентни и несавесни менаџери корисницима приказују извештаје који пружају погрешан увид у финансијску ситуацију и успешност предузећа, што би сигурно довело до нарушавања примарне сврхе финансијског извештавања.

Регулаторни оквир финансијског извештавања компанија обухвата следеће компоненте (Мелвил, *International Financial Reporting: A Practical Guide*, 2011, 4-6):

- **законодавство** – у већини развијених земаља постоје закони који регулишу проблематику финансијског извештавања, при чему разлике постоје у зависности од тога да ли је односна проблематика предмет посебног закона или је регулисана законом о предузећима конкретне земље,
- **рачуноводствене стандарде** – начела и правила која треба поштовати приликом састав-

љања финансијских извештаја и на које често упућују и сами законски прописи (као што је случај у Србији),

- **берзанске прописе** – компаније чије акције се котирају на некој берзи морају своје финансијске извештаје ускладити са захтевима берзе, па тако берзе могу захтевати учесталије извештавање и детаљније финансијске извештаје у односу на захтеве закона или рачуноводствених стандарда.

Пошто је предмет наших разматрања практично један од Међународних рачуноводствених стандарда, намеће се потреба за краћим освртом на стандарде као сегмент регулаторног оквира финансијског извештавања. Посматрајући финансијске извештаје јасно се уочава да су позицијама које се налазе у њима додељени одговарајући новчани износи, полазећи, пре свега, од тога да рачуноводство обухвата чињенице о пословању које се могу вредносно (новчано) изразити. Наизглед прецизни новчани износи у финансијским извештајима заправо су предмет процене рачуновође који извештаје саставља у складу са важећим стандардима финансијског извештавања (рачуноводственим стандардима). Рачуноводствени стандарди могу се дефинисати на неколико начина. Наиме, ради се о „концептима који се користе за конвертовање рачуноводствених евиденција у поуздане рачуноводствене извештаје“ (Стефановић, *Читање биланса стања*, 2007, IX), односно о „униформним правилима за екстерно финансијско извештавање, применљивим на све или на одређене ентитете“ (Стефановић, *Рачуноводствена регулатива*, 1998, 26). Они су формалног карактера, што значи да „је реч о писаним документима, које, поштујући унапред утврђену процедуру, усваја и објављује надлежна институција (доносилац стандарда) и садрже серије инструкција у вези са проблемима финансијског извештавања“ (Стефановић, Обрадовић, *Financial Reporting Standards: the Essence and Social Role*, 2013, 18).

У току пословне године у оквиру финансијског књиговодства евидентирају се све пословне трансакције које утичу на односе предузећа са окружењем и пословне трансакције унутар предузећа. Крај пословне године, односно обрачунског или извештајног периода, прати састављање финансијских извештаја. Том приликом рачуновођа се суочава са бројним проблемима који се односе на признавање, мерење, приказивање, обелодањивање и консолидовање (уколико се јавља потреба за састављањем консолидованих финансијских извештаја). Рачуноводствени стандарди садрже смернице које помажу решавању наведених проблема, са једне стране, и

ограничавају субјективизам и самовољу састављача финансијских извештаја, са друге стране. Изостанак стандарда довео би у забуну како оне који састављају финансијске извештаје, тако и оне који их користе. Узмимо за пример набавку једног фиксног средства, односно питање да ли набавну вредност фиксног средства треба признати у билансу стања (активирати) и отписивати током процењеног корисног века трајања или ту вредност сматрати расходом периода набавке или можда део вредности активирати, а део расходovati. Сва три потенцијална решења довела би до различитих ефеката на финансијске извештаје, па се поставља питање које решење је исправно. Без одговарајућег стандарда, сваки рачуновођа би своју одлуку вероватно бранио неким својим ставовима. Међутим, успостављање стандарда доводи до јединственог третмана трансакција и догађаја или барем до редуковања број расположивих опција.

На основу до сада реченог није тешко учити сврху рачуноводствених стандарда. Они једноставно треба да редукују широк спектар рачуноводствених пракси, због тога што би велики број могућих решења рачуноводствених проблема сигурно угрозио упоредивост финансијских извештаја. Укратко, сврха рачуноводствених стандарда огледа се у томе да они „обезбеђују практична правила за свакодневни рад рачуновођа“ (Хаслам, Чау, *Financial reporting*, 2012, 18), при чему „треба да одговоре на потребе стејкхолдера и обезбеде свеобухватан преглед финансијских информација“ (PricewaterhouseCoopers, *Convergence of IFRS and US GAAP*, 2007, 3).

2. Некретнине, постројења и опрема – категорија сталне имовине

Стална имовина предузећа неретко се назива и постројењском, при чему се „постројењска добра, традиционално позната као фиксна средства, презентирају као нетекућа актива или дугорочна средства у класификованом билансу стања. Дефинишу се као средства: (1) која имају ограничени корисни (економски) век трајања дужи од једне године, (2) која су екстерно набављена или интерно произведена са намером (циљем) да се користе на дугорочној основи при обављању редовних пословних активности предузећа и (3) која нису намењена продаји у нормалном току пословања“ (Стефановић, *Билансирање у редовном годишњем закључку*, 1998, 46). У оквиру фиксних средстава разликују се:

1. материјална фиксна средства (материјална улагања),

2. нематеријална фиксна средства (нематеријална улагања) и
3. дугорочни финансијски пласмани.

Некретнине, постројења и опрема представљају категорију сталне имовине, а у оквиру ње материјалних фиксних средстава. Биолошка средства и инвестиционе некретнине су, такође, категорија материјалних фиксних средстава, али је њихов третман предмет посебних стандарда. Према МРС 16, некретнине, постројења и опрема дефинишу се као материјалне ставке (International Accounting Standards Board, *International Accounting Standard (IAS) 16 – Property, Plant and Equipment*, paragraph 6):

- које се држе за коришћење у производњи или испоруци роба или услуга, за изнајмљивање другима или за административне сврхе и
- за које се очекује да ће бити коришћене дуже од једног периода.

Примери ове врсте фиксних средстава су земљиште, машине, канцеларијска опрема, моторна возила, грађевински објекти, бродови, авиони, што наравно зависи од врсте делатности конкретног предузећа. Ради се о средствима која имају физичку супстанцу, набављају се ради коришћења у предузећу у дужем року, а не са циљем да буду продата и вероватно се не мењају значајно по количини из дана у дан. Узмимо пример моторних возила која представљају фиксну имовину, иако се крећу. Термин „фиксна“ односи се на трајност употребе у пословању. Међутим, ако се предузеће бави продајом моторних возила, онда возила намењена продаји спадају у обртну имовину (Александер, Ноубс, *Financial Accounting: An International Introduction, fourth edition*, 2010, 165).

Према важећој билансној шеми у Србији, у оквиру сталне имовине разликују се следеће категорије позиција: (1) нематеријална имовина, (2) некретнине, постројења и опрема, (3) биолошка средства, (4) дугорочни финансијски пласмани и (5) дугорочна потраживања. Уколико упоредимо важећу и претходну шему биланса стања, учавамо да позиција уписани, а неплаћени капитал више не чини део сталне имовине, већ се приказује на почетку активе као самостална позиција. Поред тога, некретнине, постројења и опрема се приказују одвојено у односу на биолошка средства (што је у складу са препорукама за минимум ставки које треба да буду приказане у билансу стања садржаним у МРС 1 – *Презентација финансијских извештаја*), гудвил није глобална позиција сталне имовине, већ се приказује у оквиру нематеријалних улагања, а новину представља позиција дугорочних потра-

живања која у претходној билансној шеми није била присутна на овом нивоу рашчлањавања.

Међународни рачуноводствени стандард 16 (МРС 16) – *Некретнине, постројења и опрема* прописује рачуноводствени третман некретнина, постројења и опреме, осим када се неким другим стандардом захтева или допушта другачији рачуноводствени поступак. Наиме, у поменутом стандарду се истиче да се исти не примењује на (International Accounting Standards Board, *International Accounting Standard (IAS) 16 – Property, Plant and Equipment*, параграф 3):

- средства класификована као стална средства намењена продаји у складу са Међународним стандардом финансијског извештавања 5 (МСФИ 5) – *Стална средства намењена продаји и средства пословања које се обуставља*,
- истраживање и процењивање средстава у складу са МСФИ 6 – *Истраживање и процењивање минералних ресурса*,
- биолошка средства повезана са пољопривредном делатношћу (видети МРС 41 – *Пољопривреда*) или
- права на минералне ресурсе и резерве нафте, природног гаса и сличних необновљивих ресурса.

Међутим, МРС 16 се примењује на некретнине, постројења и опрему који се користе за развој или одржавање последњих двеју наведених категорија средстава.

3. Признавање, мерење и престанак признавања некретнина, постројења и опреме у складу са МРС 16

Ставке некретнина, постројења и опреме треба признати као средство ако и само ако:

- је вероватно да ће будуће економске користи повезане са тим средством притицати у ентитет и
- се набавна вредност/цена коштања тог средства може поуздано измерити.

Иначе, ови критеријуми су у складу са општим критеријумима за признавање средстава прописаним у *Концептуалном оквиру финансијског извештавања*, где се наводи да једно средство треба признати само уколико постоји вероватноћа да ће економске користи по основу њега притицати у ентитет у будућности и уколико постоји могућност поузданог мерења трошкова повезаних са њим или његове вредности. Испуњеност првог критеријума подразумева извесну процену притицања економске користи у предузеће (на основу расположивих доказа у

време иницијалног признавања), док испуњеност другог критеријума претпоставља идентификацију набавног трошка, уколико је средство екстерно набављено, односно цене коштања, ако је средство интерно изграђено.

Поред два претходно наведена критеријума, приликом признавања некретнина, постројења и опреме треба имати у виду и следеће ставове, а у складу са MPC 16:

- ова категорија средстава уобичајено обухвата бројне појединачне ставке. Међутим, понекад може бити прикладно груписати релативно безначајне ставке и применити критеријуме признавања за групу;
- ставке као што су мањи резервни делови обично се третирају као залихе и обрачунавају као расход у периоду њиховог трошења. Ипак, важнији резервни делови могу се признати као материјална фиксна средства ако се очекује да ће бити коришћени током више од једног обрачунског периода;
- ставке овог облика имовине набављене из сигурносних или еколошких разлога не обезбеђују директно будуће економске користи, али се признају као средство због тога што ентитету омогућавају стицање будућих економских користи преко других средстава. На пример, произвођач може бити законски обавезан да инсталира одређену сигурносну опрему и неће моћи да обавља било какву производњу уколико се односна опрема не инсталира.

Позиције некретнина, постројења и опреме, које испуњавају услове да се признају као средства, иницијално се мере по својој набавној вредности, односно цени коштања, која, према MPC 16, представља „износ готовине или готовинског еквивалента исплаћен за набавку средства или фер вредност неке друге противуслуге извршене за потребе набавке средства или, уколико је то применљиво, износ приписан том средству приликом почетног признавања у складу са посебним захтевима других стандарда.“ Укратко, набавна вредност је мерило одлива (потрошње) ресурса у циљу стицања средства, укључујући и ресурсе неопходне за покретање тог средства, при чему треба уважити захтеве MPC 16 у смислу елемената који конституишу набавну вредност, односно цену коштања. Наиме, набавна вредност, односно цена коштања обухвата (International Accounting Standards Board, *International Accounting Standard (IAS) 16 – Property, Plant and Equipment*, параграф 16):

- фактурну цену, укључујући увозне таксе и порезе који се не могу рефундирати, умањену за трговачке попусте или рабате,

- све трошкове директно повезане са довођењем средства на локацију и у стање које је неопходно да би средство могло функционисати, на начин који очекује менаџмент (директни трошкови рада запослених који настају при изградњи или набавци, трошкови припреме терена, иницијални трошкови испоруке и манипулативни трошкови, трошкови инсталација, монтаже и провере и хонорари стручњака) и
- иницијално процењене трошкове демонтаже, уклањања средства и обнове терена на коме је средство лоцирано, што је обавеза која се ентитету намеће било када се средство набави или као последица коришћења средства у току одређеног периода за све друге сврхе, осим за производњу залиха у том периоду.

У процесу набавке и признавања фиксног средства важно је евидентирати све трошкове набавке и припреме средства за намеравану употребу, јер у супротном може доћи до неповољних ефеката на финансијске извештаје. Наиме, уколико поменуте трошкове не евидентирамо у оквиру позиције фиксних средстава, они могу бити расходовани у текућем периоду, што ће условити смањење нето добитка тог периода. Исправним евидентирањем поменутих трошкова компанија одлаже признавање расхода све док услужни потенцијал фиксног средства не буде коришћен. Са друге стране, трошкови који нису подобни за укључење у набавну вредност материјалног фиксног средства су трошкови отварања нове фабрике, трошкови увођења новог производа или услуге, трошкови вођења послова на новој локацији или са новом групом купаца (укључујући трошкове обуке особља) и административни и општи трошкови.

MPC 16 допушта два различита начина мерења некретнина, постројења и опреме након почетног признавања:

1. модел набавне вредности и
2. модел ревалоризације.

Према моделу набавне вредности, ставке некретнина, постројења и опреме, након почетног признавања, билансирају се по њиховој набавној вредности (цени коштања) умањеној за акумулирани отпис и евентуалне акумулиране губитке услед умањења вредности. За разлику од тога, према моделу фер вредности, ставке некретнина, постројења и опреме након почетног признавања билансирају се по ревалоризованом износу, који представља њихову фер вредност на датум ревалоризације, умањену за накнадни акумулирани отпис и накнадне акумулиране губитке услед смањења вредности. Овај модел може се

примењивати само ако постоји могућност позданог мерења фер вредности. При томе, према МСФИ 13 – *Мерење фер вредности*, фер вредност средства се дефинише као износ који би се добио његовом продајом (International Accounting Standard Board, *International Financial Reporting Standard (IFRS) 13 – Fair Value Measurement*).

Постојање двају управо наведених модела за мерење некретнина, постројења и опреме јасно указује да је МРС 16 пример стандарда финансијског извештавања који садржи отворену опцију, тј. две различите могућности за рачуноводствени третман истог рачуноводственог проблема, што може бити значајан извор разлика у практичној примени овог стандарда широм света (Обрадовић, *Глобализација стандарда финансијског извештавања*, 2011, 285).

Ставке материјалних фиксних средстава, претходно признате и приказане као средства у билансу стања, могу престати да се признају, тј. могу бити уклоњене из биланса стања. У МРС 16 се предвиђа да престанак признавања треба применити приликом отуђења конкретних средстава или уколико нема очекиваних будућих економских користи од његовог коришћења или отуђења. Добитак или губитак који проистиче из престанка признавања треба да буде приказан у билансу успеха периода у којем је престанак признавања извршен, што имплицира да износ тог добитка или губитка треба укључити у обрачун успеха периода у којем је дошло до престанка признавања. Тај износ се добија као разлика између нето прихода од отуђења (продаје) средстава, уколико исти постоји, и књиговодствене вредности истог средства.

4. Отписивање материјалних фиксних средстава према МРС 16

У МРС 16 отписивање се дефинише као „систематска алокација отписиве основе средства преко његовог корисног века.“ Поред термина отписивање (*depreciation*), у рачуноводственој литератури постоје и термини амортизација (*amortization*) и исцрпљивање (*depletion*). Термин амортизација се користи да опише отписивање нематеријалних средстава, а исцрпљивање се употребљава као термин за отписивање природних богатстава (Реимерс, *Financial Accounting: A Business Process Approach (second edition)*, 2008, 158).

Оригинални трошак некретнина, постројења и опреме отписивањем се умањује током процењеног корисног века трајања средства. Изузетак представља земљиште које има неограничен

век трајања, а за остале позиције које припадају овој категорији отписивање је проузроковано (Харисон, Хорнгрен, *Financial Accounting (seventh edition)*, 2008, 374):

- **физичким хабањем** (на пример физичко хабање утиче на употребљивост авиона, опреме, камиона и грађевинских објеката) и
- **застарелошћу** (рачунари и остала електронска опрема могу застарити пре него што се покваре; средство се сматра застарелим када се употребом другог средства посао може обавити ефикасније).

Отписивање треба започети када је средство расположиво за коришћење и тај процес наставити све док не дође до престанка признавања тог средства или његовог сврставања у стална средства намењена продаји. Отписивање не би требало да престане уколико средство постане неактивно, осим уколико је оно у потпуности отписано.

У МРС 16 се, такође, наводи да сваки део неког материјалног фиксног средства, чија је набавна вредност, односно цена коштања значајна у односу на укупну набавну вредност датог средства, треба посебно да се отписује, што је у литератури познато као „компонентни“ приступ (*components approach*). Међутим, делови таквог средства могу се груписати за сврхе отписивања уколико имају исти корисни век трајања и уколико се на сваки део може применити иста метода отписивања. На пример, потреба за посебним отписивањем делова фиксног средства јавиће се у случају авиона чија каросерија и мотори имају различит корисни век. Такође, лифтови, централно грејање и клима уређаји у пословним зградама могу бити посебно идентификовани у односу на грађевински објекат и као такви могу се посебно отписивати преко свог корисног века трајања (Волтон, *An Executive Guide to IFRS: Content, Costs and Benefits to Business*, 2011, 149). Земљиште и грађевински објекти се, за сврхе отписивања, могу посматрати посебно, чак и када су заједно набављени. Раније смо истакли да земљиште има неограничен век трајања и не подлеже отписивању, али изузетак постоји у случају каменолома и рудника који обично имају ограничен корисни век и стога треба да подлежу отписивању. Додајмо и следећу констатацију, а то је да повећање вредности земљишта, на коме се налази грађевински објекат, не утиче на одређивање отписиве основе тог објекта.

Принцип сучељавања (*matching principle*) пружа концептуалну основу за признавање и мерење отписа и захтева да набавна вредност фиксног средства буде распоређена (алоцирана) као

расход на обрачунске периоде у којима ће средство бити коришћено, а приходи настају његовом употребом (Рич и други, *Cornerstones of Financial Accounting – Current Trends Update*, 2010, 354). Напомињемо да је један од захтева овог принципа сучељавање расхода приходима оствареним у току периода, са циљем мерења резултата. Пошто је резултат разлика прихода и расхода „нормално је да отписивање као негативна компонента, тј. компонента расхода буде у функцији обрачунавања упоредивог периодичног резултата“ (Стефановић, *Отписивање у духу Међународног рачуноводственог стандарда 4: Рачуноводство отписивања*, 1987, 393).

Осим дефиниције отписивања, стандардом (MPC 16) су дефинисани елементи практичног режима отписивања. Поред набавне вредности, која је размотрена раније, елементе практичног режима отписивања чине: резидуална вредност (ликвидациони остатак), корисни век трајања и метода отписивања (International Accounting Standards Board, *International Accounting Standard (IAS) 16 – Property, Plant and Equipment*).

Резидуална вредност (*residual value*) је „процењени износ новца који би ентитет добио сада отуђењем средства, након одбитка процењених трошкова отуђења, под претпоставком да је средство већ на крају корисног века трајања.“ Наиме, ради се о вредности за коју се средство може разменити када предузеће престане да га употребљава.

Разлика између набавне вредности и процењене резидуалне вредности представља отписиву основу (*depreciable cost*). Отписива основа треба да буде алоцирана систематски преко корисног века трајања средства.

Корисни век трајања (*useful life*), према MPC 16, може да се изрази на два начина. Наиме, ради се о „периоду у оквиру кога је фиксно средство расположиво за употребу или о броју производних или сличних јединица за које се очекује да ће бити добијене од средства.“ Приликом процене корисног века трајања средства треба да буду размотрени бројни раније поменути фактори, као што су очекивано коришћење средства, очекивано физичко хабање, техничка или комерцијална застарелост, али и законска или друга ограничења коришћења средства.

Резидуалну вредност и корисни век фиксних средстава потребно је процењивати најмање на крају сваког обрачунског периода. Уколико се очекивања разликују од претходних процена, промене треба да буду рачуноводствено обухваћене у складу са захтевима MPC 8 – *Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених*

политика и грешке, при чему се промене „третирају као промене у проценама, а не као промене у рачуноводственим политикама“ (Волтон, *An Executive Guide to IFRS: Content, Costs and Benefits to Business*, 2011, 87). Преостала квота отписа се мења тако да одражава промене у резидуалној вредности, а потом се тај износ алоцира током преосталог очекиваног корисног века трајања фиксног средства.

Наредни проблем у отписивању тиче се избора начина алокације отписиве основе на периоде коришћења средства, а решава се одабиром одговарајуће методе отписивања. Методе предвиђене MPC 16 добро су познате рачуновођама, тако да су оне у стандарду само наведене и укратко појашњене. Наиме, ради се о праволинијској, методи опадајућег салда и методи производних јединица (функционалној методи), при чему стандард садржи генерални став да изабрана метода треба што приближније да одрази динамику коришћења средства током корисног века трајања. Изабрану методу треба доследно примењивати из периода у период, с тим што, као и у случају резидуалне вредности и корисног века трајања, она треба да буде предмет провере најмање једном годишње. Уколико се утврде значајне промене у очекиваној динамици коришћења средства и остварењу будућих економских користи, методу треба променити тако да одржава новонастале околности. При том, промену методе отписа, према MPC 8, треба обрачунати као промену рачуноводствене процене.

Од дефинисаних елемената режима отписивања само набавна вредност има карактер објективног, а остали су субјективни због тога што представљају предмет процене. Коришћење процена у процесу отписивања представља етичко питање за рачуновође (Рич и други, *Cornerstones of Financial Accounting – Current Trends Update*, 2010, 363). Уколико је процена пристрасна навише или наниже, може утицати на финансијске извештаје. На пример, рачуновођа се може суочити са притиском да повећа корисни век трајања неког средства преко разумне границе. На тај начин долази до смањења годишњих квота отписа и повећања нето добитака компаније. Рачуновођа мора да се одупре оваквим притисцима и изврши непристрасну процену која верно осликава услужни потенцијал односног фиксног отписивог средства.

Трошак отписа се приказује као расход у билансу успеха одговарајућег периода. Међутим, уколико се фиксно средство користи у производњи других средстава, отпис представља део цене коштања тог средства и укључен је у његову

књиговодствену вредност. На пример, отпис фабричких машина може бити укључен у цену коштања залиха.

5. Кључне разлике у рачуноводственом третману некретнина, постројења и опреме између МСФИ и америчких ГААР

МСФИ су тренутно најраспрострањенији рачуноводствени стандарди у светским размерама што потврђују следеће чињенице: (1) у многим земљама се користе као основа за националне стандарде или су усвојени у потпуности, (2) прихватили су их регулатори тржишта хартија од вредности, који страним и домаћим компанијама допуштају да састављају финансијске извештаје усклађене са МСФИ и (3) признати су од стране Европске комисије и других наднационалних тела (Чои, Меик, *International Accounting*, 2008, 295). За њих се са правом може рећи да имају потенцијал да стекну статус јединствених глобалних стандарда.

Међутим, снага америчке економије, тржишта капитала и неоспоран квалитет њихових општеприхваћених рачуноводствених принципа, али и ресурси Одбора за стандарде финансијског рачуноводства, као њиховог доносиоца, и његова блиска веза са америчком Комисијом за хартије од вредности и берзе, основни су фактори који опредељују мишљење да конципирање јединствених глобалних стандарда финансијског извештавања није могуће без учешћа САД.

Сходно томе, процес конвергенције стандарда финансијског извештавања не сме да занемари разлике које постоје између ових двају сетова. У контексту нашег излагања фокусираћемо се на разлике које постоје у рачуноводственом обухватању некретнина, постројења и опреме.

Раније смо навели да према МРС 16 постоји могућност процењивања фиксних средстава према моделу историјског трошка или моделу фер вредности. ГААР дозвољавају само модел историјског трошка, док је модел фер вредности забрањен.

Према ГААР, модел фер вредности се допушта за финансијске инструменте и пословне комбинације (Нидлс, Пауерс, *International Financial Reporting Standards: An Introduction*, 2013, 46).

Друга значајна разлика се односи на раније поменути „компонентни“ приступ, који се пред-

виђа у МРС 16, а према ГААР САД се дозвољава, али не захтева (Волтон, *An Executive Guide to IFRS: Content, Costs and Benefits to Business*, 2011, 149). При томе, МРС 16 дозвољава да се компоненте једног средства отписују по различитим стопама, док према ГААР, уколико се примењује „компонентни“ приступ, иста стопа отписа се обично користи за све компоненте средства (Линдберг, Сајферт (*Lindberg, Seifert*), *A New Paradigm of Reporting: The Basics of International Financial Reporting Standards*, 2010, 38).

Постоји и разлика у вези са поновном проценом резидуалне вредности, корисног века трајања и методе отписа. Према МРС 16, разматрање ових елемената практичног режима отписивања врши се најмање једном у току годишњег извештајног периода, а промене се обрачунавају проспективно као промене у проценама, док се према ГААР разматрање врши само када догађаји или промене у околностима указују да текуће процене више нису одговарајуће, а обрачун промена врши се на исти начин као што се наводи у МРС 16 (KPMG IFRG Limited, *IFRS compared to US GAAP: An overview*, 2013, 33).

Поред поменутих разлика, од значаја је и она која тангира начин процене резидуалне вредности некретнина, постројења и опреме. Наиме, према МСФИ резидуална вредност је текућа нето продајна вредност, под претпоставком да се средство, по својој старости и стању, већ налази на крају корисног века. Резидуална вредност може се накнадно повећавати или смањивати. Према америчким ГААР, резидуалну вредност представља садашња вредност очекиваних прихода по основу будуће продаје. Резидуална вредност се може накнадно само смањивати (Обрадовић, *Глобализација стандарда финансијског извештавања*, 2011, 253).

6. Најзначајнији аспекти примене МРС 16 у предузећима у Републици Србији

За потребе овог рада приступили смо анализи напомена уз финансијске извештаје 300 привредних субјеката у Србији за 2013. годину. Напомене су доступне на званичном сајту Агенције за привредне регистре Републике Србије. У том контексту, циљ анализе је утврђивање начина мерења позиција некретнина, постројења и опреме и примењених метода за њихово отписивање. Структура анализираних привредних субјеката, са аспекта величине, делатности и правне форме, приказана је у Табелама 1, 2 и 3, респективно.

Табела 1 - Структура узорка са аспекта величине

Величина предузећа	Број предузећа	Учешће у узорку
микро	4	1,33%
мало	37	12,33%
средње	60	20,00%
велико	199	66,33%
укупно:	300	100,00%

Табела 2 - Структура узорка са аспекта делатности

Делатност	Број предузећа	Учешће у узорку
производња	130	43,33%
трговина	94	31,33%
услуге	70	23,33%
холдинг	6	2,00%
укупно:	300	100,00%

Табела 3 - Структура узорка са аспекта правне форме

Правна форма	Број предузећа	Учешће у узорку
друштво са ограниченом одговорношћу	193	64,33%
акционарско друштво	83	27,67%
јавно предузеће	24	8,00%
укупно:	300	100,00%

У анализираним привредним субјектима, позиција Некретнине, постројења и опрема има просечно учешће у структури пословне имовине од 37,69%. Најмање учешће ове позиције биланса стања је 0,06%, а највеће 99,53%. Учешће некретнина, постројења и опреме у пословној имовини, посматрано са аспекта величине, делатности и правне форме предузећа, приказано је у табелама 4, 5 и 6.

Табела 4 - Учешће некретнина, постројења и опреме са аспекта величине предузећа

Величина предузећа	Просечно учешће	Минимално учешће	Максимално учешће
микро	19,48%	8,37%	31,19%
мало	34,36%	0,08%	94,58%
средње	28,55%	0,21%	86,71%
велико	41,39%	0,06%	99,53%

Табела 5 - Учешће некретнина, постројења и опреме са аспекта делатности предузећа

Основна делатност предузећа	Просечно учешће	Минимално учешће	Максимално учешће
производња	42,40%	2,16%	99,53%
трговина	24,71%	0,06%	85,18%
услуге	46,86%	0,25%	96,35%
холдинг	32,29%	9,25%	73,89%

Табела 6 - Учешће некретнина, постројења и опреме са аспекта правне форме предузећа

Правна форма	Просечно учешће	Минимално учешће	Максимално учешће
друштво са ограниченом одговорношћу	31,75%	0,06%	83,22%
акционарско друштво	43,51%	4,44%	94,85%
јавно предузеће	65,38%	14,79%	99,53%

На основу претходних табела можемо извести следеће закључке: (1) некретнине, постројења и опрема имају највеће просечно учешће у структури пословне имовине код великих предузећа (око 41%), (2) у вези са делатношћу предузећа, ова позиција има највеће учешће код услужних предузећа (око 47%), али одмах затим следе производна предузећа (око 42%), (3) посматрајући предузећа са аспекта правне форме, уочава се да некретнине, постројења и опрема највеће просечно учешће у пословној имовини имају код јавних предузећа (око 65%).

Анализа начина мерења некретнина, постројења и опреме након почетног признавања (које се врши по набавној вредности или цени коштања), показује да је историјски трошак још увек примарна основа за мерење ових категорија. Наиме, у 183 предузећа (61%) мерење се врши по набавној вредности умањеној за акумулирани отпис и евентуалне губитке због умањења вредности. Модел ревалоризације (модел фер вредности), присутан је у 58 предузећа (19,33%). Примећено је да фер вредност некретнина, постројења и опреме најчешће утврђује независни, односно овлашћени процењивач, а врло ретко комисија коју именује директор друштва или овлашћено лице унутар друштва. Утврђивање фер вредности врши се на основу тржишних доказа или методом амортизованих трошкова за-

мене. У 35 предузећа (11,67%) примењује се мешовити модел процењивања некретнина, постројења и опреме. Наиме, фер вредност углавном се користи за земљиште и грађевинске објекте, док се за позиције опреме и постројења примењује модел набавне вредности. Двадесет четири предузећа (8%) нису обелоданила начин мерења некретнина, постројења и опреме. Код тих предузећа обелодањено је да се почетно признавање ових позиција врши по набавној вредности или цени коштања, али није обелодањен начин њиховог мерења након почетног признавања. Мерење некретнина, постројења и опреме са аспеката величине, делатности и правне форме, приказано је у табелама 7, 8 и 9.

Табела 7 - Мерење некретнина, постројења и опреме са аспекта величине предузећа

Величина предузећа	Модел мерења	Број предузећа	Учешће
микро	набавна вредност	1	25,00%
	фер вредност	1	25,00%
	мешовити модел	2	50,00%
	није обелодањен	-	-
	укупно:	4	100,00%
мало	набавна вредност	19	51,35%
	фер вредност	11	29,73%
	мешовити модел	3	8,11%
	није обелодањен	4	10,81%
	укупно:	37	100,00%
средње	набавна вредност	37	61,67%
	фер вредност	10	16,67%
	мешовити модел	5	8,33%
	није обелодањен	8	13,33%
	укупно:	60	100,00%
велико	набавна вредност	126	63,32%
	фер вредност	36	18,09%
	мешовити модел	25	12,56%
	није обелодањен	12	6,03%
	укупно:	199	100,00%

Модел набавне вредности преовлађује код већине предузећа, независно од њихове величине (изузимајући микро предузећа којих у узорку има само 4). Потврду ове констатације пружа чињеница да је овај модел заступљен у преко 50% како малих, тако и средњих и великих предузећа. Модел фер вредности процентуално је најзаступљенији код малих предузећа, а мешовити модел код великих (поново без узимања у обзир микро предузећа). Предузећа која нису обелода-

нила начин мерења некретнина, постројења и опреме најчешће спадају у категорију средњих. Модел набавне вредности најчешће је примењиван независно од врсте делатности предузећа (учешће преко 50%), модел фер вредности има значајну примену код услужних предузећа (око 28%), а мешовити модел, као и проценат необелодањивања модела мерења некретнина, постројења и опреме приближно је једнако заступљен у предузећима свих делатности.

Посматрајући предузећа са аспекта правне форме, уочава се да је модел набавне вредности доминантан код друштава са ограниченом одговорношћу и акционарских друштава, док код јавних предузећа највеће процентуално учешће има модел фер вредности. Мешовити модел је, такође, најзаступљенији код јавних предузећа, а проценат предузећа која нису обелоданила модел мерења некретнина, постројења и опреме приближно се креће у распону од 7 до 10%.

Табела 8 - Мерење некретнина, постројења и опреме са аспекта делатности предузећа

Основна делатност предузећа	Модел мерења	Број предузећа	Учешће
производња	набавна вредност	81	62,31%
	фер вредност	24	18,46%
	мешовити модел	16	12,31%
	није обелодањен	9	6,92%
	укупно:	130	100%
трговина	набавна вредност	62	65,96%
	фер вредност	14	14,89%
	мешовити модел	10	10,64%
	није обелодањен	8	8,51%
	укупно:	94	100,00%
услуге	набавна вредност	35	50,00%
	фер вредност	20	28,57%
	мешовити модел	8	11,43%
	није обелодањен	7	10,00%
	укупно:	70	100,00%
холдинг	набавна вредност	5	83,33%
	фер вредност	-	-
	мешовити модел	1	16,67%
	није обелодањен	-	-
	укупно:	6	100,00%

Табела 9 - Мерење некретнина, постројења и опреме са аспекта правне форме предузећа

Правна форма	Модел мерења	Број предузећа	Учешће
друштво са ограниченом одговорношћу	набавна вредност	127	65,80%
	фер вредност	29	15,03%
	мешовити модел	20	10,36%
	није обелодањен	17	8,81%
	укупно:	193	100,00%
акционарско друштво	набавна вредност	50	60,24%
	фер вредност	18	21,69%
	мешовити модел	10	12,05%
	није обелодањен	5	6,02%
	укупно:	83	100,00%
јавно предузеће	набавна вредност	6	25,00%
	фер вредност	11	45,83%
	мешовити модел	5	20,83%
	није обелодањен	2	8,33%
	укупно:	24	100,00%

Табела 10 - Методе отписивања некретнина, постројења и опреме са аспекта величине предузећа

Величина предузећа	Метода отписивања	Број предузећа	Учешће
микро	праволинијска	4	100%
	укупно:	4	100%
мало	праволинијска	27	72,97%
	није обелодањена	10	27,03%
	укупно:	37	100,00%
средње	праволинијска	53	88,33%
	није обелодањена	7	11,67%
	укупно:	60	100,00%
велико	праволинијска	187	93,97%
	комбинација праволинијске и функционалне	1	0,50%
	комбинација праволинијске и дегресивне	1	0,50%
	није обелодањена	10	5,03%
	укупно:	199	100,00%

Табела 11 - Методе отписивања некретнина, постројења и опреме са аспекта делатности предузећа

Основна делатност предузећа	Метода отписивања	Број предузећа	Учешће
производња	праволинијска	123	94,62%
	није обелодањена	7	5,38%
	укупно:	130	100,00%
трговина	праволинијска	83	88,30%
	комбинација праволинијске и функционалне	1	1,06%
	није обелодањена	10	10,64%
	укупно:	94	100,00%
услуге	праволинијска	60	85,71%
	комбинација праволинијске и дегресивне	1	1,43%
	није обелодањена	9	12,86%
	укупно:	70	100,00%
холдинг	праволинијска	5	83,33%
	није обелодањена	1	16,67%
	укупно:	6	100,00%

Табела 12 - Методе отписивања некретнина, постројења и опреме са аспекта правне форме предузећа

Правна форма	Метода отписивања	Број предузећа	Учешће
друштво са ограниченом одговорношћу	праволинијска	171	88,60%
	комбинација праволинијске и функционалне	1	0,52%
	комбинација праволинијске и дегресивне	1	0,52%
	није обелодањена	20	10,36%
	укупно:	193	100,00%
акционарско друштво	праволинијска	79	95,18%
	није обелодањена	4	4,82%
	укупно:	83	100,00%
јавно предузеће	праволинијска	21	87,50%
	није обелодањена	3	12,50%
	укупно:	24	100,00%

Анализирајући примењене методе отписивања некретнина, постројења и опреме уочава се преовлађујућа примена праволинијске, тј. линеарне методе отписа. У већини прегледаних напомена уз финансијске извештаје ова метода означава се као пропорционална, а често се среће и објашњење да се амортизација равномерно обрачунава током коришћеног века трајања средства, што још једном потврђује преваходну оријентисаност на ову методу отписивања. Наиме, 271 предузеће (90,33%) годишње квоте отписа материјалних фиксних средстава утврђује применом ове методе, а по једно предузеће примењује комбинацију праволинијске и функционалне методе (праволинијска метода отписа се примењује за све категорије некретнина, постројења и опреме осим за рудно благо, код кога се примењује функционална метода), односно праволинијске и дегресивне методе (праволинијска метода отписа се примењује за све категорије некретнина, постројења и опреме осим за остала средства код којих се примењује дегресивна метода). Одређени број предузећа није обелоданио метод отписа (27 предузећа, што чини 9% узорка). Примењене методе отписивања са аспекта величине, делатности и правне форме приказане су у табелама 10, 11 и 12, које потврђују доминантност праволинијске методе не само на нивоу целог узорка, већ и са управо наведених аспеката.

Готово искључива примена праволинијске методе отписивања од стране предузећа у Србији, која је доказана претходном анализом и која је, сасвим сигурно, условљена једноставношћу поменуте методе, веома је дискутабилна са аспекта квалитета финансијског извештавања. Наиме, у рачуноводственој теорији је већ одавно познато да праволинијска метода, нарочито у случају постројења и опреме, може да проузрокује искривљену (деформисану) алокацију трошкова и, самим тим, деформацију (преметање) периодичних резултата у низу узастопних пословних година, јер не уважава могућност значајних разлика у степену ефикасности, продуктивности и стварног коришћења једног средства током његовог процењеног корисног века трајања, нити води рачуна о трошковима оправки и одржавања, који уобичајено расту како средство постаје старије. Наведене недостатке праволинијске методе у значајној мери отклања дегресивна метода (Стефановић, *Билансирање у редовном годишњем закључку*, 1998, 53-54), чији ниво примене у Србији је занемарљив.

Када се говори о отписивању, занимљиво је истакнути и удео трошкова амортизације у пословним и укупним расходима. Просечно учешће

трошкова амортизације у пословним расходима је 4,72%, минимално 0,01%, а максимално 80,84%. Просечно учешће трошкова амортизације у укупним расходима је 3,87%, минимално 0,01%, а максимално 52,16%.

Корисни век трајања један је од елемената практичног режима отписивања који подразумева субјективан суд, тако да је начин његовог процењивања посебно важан. Анализирајући напомене уз финансијске извештаје утврдили смо да је 46 предузећа (15,33%) обелоданило начин његовог утврђивања, а обелодањени поступци су скоро идентични и у већини предузећа се наводи да се „одређивање корисног века трајања некретнина, постројења и опреме заснива на претходном искуству са сличним средствима, као и на антиципираном техничком развоју и променама на које утиче велики број економских или индустријских фактора“.

Закључак

Рачуноводствени третман различитих облика имовине и врста трансакција предмет је бројних Међународних стандарда финансијског извештавања, односно Међународних рачуноводствених стандарда. Један од стандарда, МРС 16, односи се на некретнине, постројења и опрему, као категорију биланса стања, тј. извештаја о финансијском положају. Овим стандардом, између осталог, дефинисани су признавање, мерење и престанак признавања некретнина, постројења и опреме и њихово отписивање. Након почетног признавања, по набавној вредности или цени коштања, ова категорија средстава мери се по моделу набавне вредности или моделу фер вредности. Престанак признавања се примењује приликом отуђења конкретног средства или уколико нема очекиваних будућих економских користи од његовог коришћења или отуђења. Суштину процеса отписивања представља систематска алокација разлике између историјског трошка и процењене резидуалне вредности преко процењеног корисног века трајања, применом одређене методе отписа.

Анализирајући примену МРС 16 – *Некретнина, постројења и опрема* у Републици Србији, на основу прегледа напомена уз финансијске извештаје 300 привредних субјеката, закључили смо да већина предузећа ова средства, након почетног признавања, вреднује по моделу набавне вредности, али одређени број предузећа примењује модел ревалоризације, односно фер вредности. Фер вредност најчешће утврђују овлашћени проценитељи. Најчешће примењивана ме-

тода отписа ове врсте имовине јесте праволинијска, која се примењује у преко 90% предузећа која су била обухваћена узорком. Имајући у виду претходно истакнуту чињеницу, као и чињеницу да одређени број привредних субјеката обухваћених узорком није обелоданио основу за балансирање некретнина, постројења и опреме или коришћене методе њиховог отписа (што MPC 16, између осталог, захтева), јасно је да постоји простор за унапређење финансијског извештавања о овој групи средстава у Републици Србији.

Литература

Књиге и монографије:

1. Alexander, D., Nobes, C. (2010) *Financial Accounting: An International Introduction, fourth edition*, Prentice Hall.
 2. Melville, A. (2011) *International Financial Reporting: A Practical Guide*, Harlow, Pearson Education Limited.
 3. Needles, B., Powers, M. (2013) *International Financial Reporting Standards: An Introduction*, Mason, South-Western, Cengage Learning.
 4. Reimers, J.L. (2008) *Financial Accounting: A Business Process Approach (second edition)*, New Jersey, Pearson Education, Inc.
 5. Rich, J.S., Jefferson, J.P., Mowen, M.M., Hansen, D.R. (2010) *Cornerstones of Financial Accounting – Current Trends Update*, Mason, South-Western Cengage Learning.
 6. Стефановић, Р. (2007) *Читање биланса стања*, Крагујевац, Универзитет у Крагујевцу – Економски факултет у Крагујевцу.
 7. Harrison, W.T., Horngren, C.T. (2008) *Financial Accounting (seventh edition)*, New Jersey, Pearson Prentice Hall.
 8. Haslam, J., Chow, D. (2012), *Financial reporting*, London, University of London.
 9. Choi, F., Meek, G. (2008), *International Accounting*, New Jersey, Pearson Education, Inc.
 10. Walton, P. (2011) *An Executive Guide to IFRS: Content, Costs and Benefits to Business*, Chichester, John Wiley & Sons Ltd.
- Чланци у научним часописима:
11. Lindberg, D., Seifert, D. „A New Paradigm of Reporting: The Basics of International Financial Reporting Standards“, *The CPA Journal, Vol. LXXX, No. 1*, New York Society of Certified Public Accountants, 2010, pp. 36-39.
 12. Стефановић, Р. “Отписивање у духу Међународног рачуноводственог стандарда 4: Рачуноводство отписивања“, *Економика удруженог рада*, Савез економиста Србије, 1987, стр. 393-395.
 13. Стефановић, Р. „Савремено финансијско извештавање: суштина, окружење и оквир“, *Економски хоризонти бр. 1-2*, Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, 1999, стр. 39-52.
- Радови у зборницима:
14. Стефановић, Р. „Рачуноводствена регулатива“, У: Ранковић, Ј. (Ур.), *Финансијско рачуноводство II*, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд, 1998, стр. 11-31.
 15. Стефановић, Р. „Балансирање у редовном годишњем закључку“, У: Ранковић, Ј. (Ур.), *Финансијско рачуноводство II*, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд, 1998, стр. 45-73.
 16. Стефановић, Р., Обрадовић, В. „Корпоративно управљање и тржиште капитала“, у: Максимовић, Љ. (Ур.), *Инострани капитал као фактор развоја земаља у транзицију – зборник радова*, Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2009, стр. 129-142.
 17. Stefanović, R., Obradović, V. „Financial reporting standards: the essence and social role“, In: Babić, V. (Ed.), *Contemporary Issues in Economics, Business and Management – EBM 2012*, Faculty of Economics, Kragujevac, 2013, pp. 457-466.
- Прописи:
18. International Accounting Standards Board, *International Accounting Standard (IAS) 16 – Property, Plant and Equipment*
 19. International Accounting Standards Board, *International Financial Reporting Standard (IFRS) 13 – Fair Value Measurement*
- Интернет извори:
20. KPMG IFRG Limited, a UK company, *IFRS compared to US GAAP: An overview*, доступно на: <http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/IFRS-GAAP-comparisons/Documents/GAAP-2013.pdf> (23.12.2013)
- Остало:
21. Обрадовић, В. (2011) *Глобализација стандарда финансијског извештавања (докторска дисертација)*, Крагујевац, Универзитет у Крагујевцу – Економски факултет у Крагујевцу.
 22. PricewaterhouseCoopers (2007), *Convergence of IFRS and US GAAP*

мр Ленче
ПАПАЗОВСКА*

Управљање ризицима ЛИЗИНГ КОМПАНИЈА**

Резиме

Ризик постоји у свакој компанији, независно од њене структуре и величине. Присутан је у свим активностима, независно од тога да ли је реч о стратешким, технолошким, безбедносним, комерцијалним, економским, социјалним, политичким или културним активностима. Да би се могло деловати на ризик, потребно је најпре да се он идентификује и да се рачуна са њиме, а то значи да треба предузети активности усмерене на његово умањење или елиминисање.

Важно је да се управља ризиком, али подједнако је важно и да се он контролише.

У плановима за идентификовање ризика, у складу са основним принципима пословне политике лизинг компаније преваходно треба да се разматра следеће: кредитни ризик, ризик наплате потраживања, каматни ризик, валутни ризик, оперативни ризик, а посебно треба да се анализира ризик ликвидности и профитабилности.

Процес утврђивања ризика, заједно са резултатима, треба да буде документован.

За управљање и документовање мора постојати ефикасан систем и неопходне технике анализе ризика. Које технике ће бити одабране, зависи од ресурса којима лизинг компанија располажу.

Кључне речи: ризик, лизинг компанија, управљање, контрола, идентификација, потраживање, анализа.

1. Увод

Ризик представља саставни део свакодневног живота и је пратећи елемент како у домену природних, тако и друштвених наука, без обзира да ли је реч о фундаменталним или практичним истраживањима, у економији, математици, ста-

тистици. Он постоји у друштвеним односима, браку, породици и у животу уопште.

Ризик и његово детаљније истраживање у оквиру економских наука, у литератури и пракси, добија посебно место, јер се њим мора успешно управљати. Кажемо да је ризик, као појам, синоним за несигурност у остваривању добитка,

*) Председник Скупштине Савеза рачуновођа РМ - Скопље

**) Овај напис је објављен у Зборнику 44. симпозијума "Рачуноводствено регулаторно окружење: подстицаји или ограничење

несигурност будућности, неизвесност садашњости.

Ризик је у економској терминологији познат као *вероватно могућ губитак* у пословању. Од велике важности је утврђивање осетљивости, односно сензитивности портфолија компаније, а затим и одређивање ризика које ће и у ком обиму компанија моћи да преузме и, свакако, на који начин ће идентификовати ризике који могу проузроковати велике губитке и штете компанији.

У свом делу „Политика” Аристотел пише о уређивању и организовању друштвеног живота, као и о формама друштвеног уређења. Наиме, у првој књизи – поглавље треће, велики мислилац говори о смислу лизинга, тврђом да право богатство није у власништву над стварима, већ у праву на њихово коришћење. У суштини, он је одавно одредио смисао лизинга који, као начин финансирања, представља трећи најзначајнији извор финансирања у свету.

Лизинг компаније својим аранжманима правним и физичким субјектима омогућавају да на једноставан, брз и јефтинији начин прибаве опрему, нарочито у условима недостатка властитог капитала и недовољно повољних банкарских кредита, путем брзог и једноставног поступка прилагодљивог условима о одобрењу у сагласности са посебном законском регулативом. У Републици Македонији то је Закон о лизингу („Сл. весник“, бр. 04/2002; 13/2006; 88/2008 и 35 и 51/2011). Корисницима лизинга ови аранжмани обезбеђују финансирање набавке опреме с правом коришћења покретних предмета и некретнина, све до истека рока трајања уговора о лизингу, а право власништва преноси се тек након измирења последње рате плана отплате (финансијски лизинг). Када је реч о оперативном лизингу, истеком временског периода лизинга предмет лизинга враћа се власнику, односно даваоцу лизинга.

Разлика између финансијског и оперативног лизинга састоји се, пре свега, у томе да се финансијски лизинг односи на финансирање набавке, а оперативни на коришћење предмета лизинга. Разлика је у томе што финансијски лизинг представља имовински ризик или ризик од уништења или оштећења предмета лизинга, а тај ризик иде на терет корисника лизинга, док оперативни лизинг представља ризик за даваоца лизинга, односно лизинг компанију.

Глобална политика управљања ризиком или тзв. разматрање екстерних и интерних фактора ризика лизинг компанија, представља сачињавање адекватне стратегије у вези са реализацијом и идентификацијом неопходних индикатора управљања тим ризицима.

Такви показатељи су:

- а) стопа солвентности;
- б) стопа поделе ризика;
- в) извештај о кредитном ризику (сумњива и спорна потраживања);
- г) коефицијент квалитета активе;
- д) анализа осетљивости каматне стопе;
- ђ) коефицијент трансформације;
- е) коефицијент рентабилности;
- ж) коефицијент ликвидности; и
- з) отворена девизна позиција.

2. Ризик ликвидности

Ризик ликвидности може значајно утицати на реализацију пословне политике лизинг друштва. Поред смањене солвентности, рентабилности и ефикасности, проблем неликвидности може проузроковати да лизинг компанија претрпи значајне финансијске губитке због немогућности да благовремено изврши преузете обавезе. Зато се ликвидност мора стално анализирати и пратити односно морају се пратити све позиције биланса стања, као у активи тако и у пасиви, које утичу на ликвидност. Промене тих позиција у смислу њиховог обима, квалитета и структуре, потребно је стално контролисати да би се могао минимизовати евентуалан ризик од неликвидности.

Потраживања средстава и приливи готовине од наплате потраживања упоређују се са могућношћу позајмљивања да би се утврдили могући недостаци готовине. Ова анализа показује да ли се очекује да су расположива и средства која се могу позајмити довољна за предвиђени период. Потребно је да привредно друштво одржава салдо новчаних средстава, како би се омогућило усаглашавање са потребама ликвидности за минималан период од 30 дана. Дугорочне потребе ликвидности, 11 анализираних лизинг друштава у Републици Македонији, додатно се покривају путем кредита.

Однос између новчаних средстава и краткорочних хартија од вредности са једне стране и краткорочних обавеза са друге, показује тренутну ликвидност.

2.1. Наплата потраживања – мере и алати за побољшање наплате

У активи (текућа актива) биланса стања значајну ставку представљају потраживања. Благовремена наплата потраживања директно утиче на одржавање примарне ликвидности лизинг компанија, имајући у виду да код лизинг компанија ова ликвидност зависи од расположивих средстава банке – финансијера лизинг делатности.

Да би се креирао ефикасан систем управљања ризиком и одговарајуће технике анализе у вези са наплатом потраживања, потребно је да постоји: комуникација и консултовање између сектора и служби у току процеса управљања наплатом, затим се мора одредити ризик, тачније он се мора идентификовати, анализирати и оценити. Затим следи мониторинг или надзор над ризиком и на крају извештавање и архивирање резултата активности спроведених у том процесу.

Комуникација и консултовање међу секторима подразумевају усвајање плана за комуникацију, односно потребно је да се утврди начин међусекторске сарадње. На овај начин омогућава се сагледавање различитих погледа при оцењивању ризика који доводе до неблаговремене наплате потраживања, те проналажење прикладног решења које обухвата све мере успешне наплате.

Након што се одреди ризик треба да се делује са циљем спречавања или умањења могућности неблаговремене наплате потраживања. Одговорна лица заједно са менаџментом треба да пронађу више опција за смањење ризика и да се истовремено побрину и утврде да ли су постигнути жељени ефекти мерама које су предузете или ће бити потребно да се накнадно делује.

Предлог о наплати потраживања:

1/а Увођење јединствених правила за израду опомена. Да се опомене израђују два пута у току месеца, и то 2. и 17. у месецу. Ово би значило да ће се опомене припремати у изузетно важним терминима: након истека рока толеранције за наплату, уз претпоставку да је рок наплате 15. у месецу за текући месец.

1/б Обезбеђивање система у коме ће се опомене припремати према редоследу. Треба инсистирати да техничка подршка система за обраду података има јасно постављене параметре о редоследу опомена. Предлажемо следеће параметре: први основни услов о израђивању опомене број један је да висина дуга буде већа од $\frac{1}{2}$ рате; други услов је да сам систем обезбеди праћење опомена по принципу – прва – друга – трећа. Важ-

но је одредити трошкове за опомене, на пример: прва опомена 3 евра, друга опомена 5 евра, а трећа 10 евра.

1/в Поновна провера блокаде опомена и статус уговора. Приликом обраде опомена, уговори су рангирани према статусу, који зависи од висине доспелог дуга. Према наведеном, статус 1 је уговор о лизингу за који постоји прва опомена за дуг већи од $\frac{1}{2}$ месечне рате; статус 2 је уговор о лизингу за који је већ издата друга опомена за дуг који обухвата две рате. Статус 3 има уговор о коме је достављена опомена број 3 за две доспеле рате, али и напомена да уз трећу опомену стиже и допис којим се клијент званично обавештава да ће доћи и до раскида уговора у складу са Законом о облигационим односима. Трећа опомена са званичним дописом о предупређењу раскида уговора доставља се и гаранту. Статус 4 је уговор о лизингу у вези са којим се доставља обавештење о прекиду уговора и напомена да неће бити више опомена (предлог менаџмента је да се трећа опомена доставља само једном). Приликом статуса 5 – систем техничке подршке израђује извештај о *incasso* и о меници, након чега следи процес тужења и достављања надлежном суду или статус - 6. Статус – 7 још увек подразумева период процесуирања код надлежног суда или, опет, наплата инструмента наплате (меница). Статус – 8 постоји када клијент има доспели дуг од пет рата и тужен је за утају, па се подноси и кривична пријава код надлежног суда. На дан када се подноси кривична пријава, уговор о лизингу се "замрзава". Због важности висине вредности кривичне пријаве, менаџмент предлаже коришћење процењене вредности.

2/а Потребно је да лице овлашћено од менаџмента врши проверу сторнираних опомена и да о томе припреми одговарајуће извештаје. То лице има овлашћење да сторнира засебне опомене, без претходног одобрења менаџмента, већ на основу своје слободне процене. Овлашћена лица неће израђивати опомене VIP клијентима, већ само по списку састављеном од стране менаџмента. Олакшавајуће околности приликом израђивања опомена и њихово достављање биће и за запослена лица у лизинг компанијама, као и у мрежи дилера.

2/б Потребно је да менаџмент имплементира стандардизован и ефикасан систем наплате потраживања. Такође, постоји могућност наплате доспелих потраживања и путем агенција за наплату. Рокови плаћања дуга од стране дужника у случају одузимања инкаса: уколико се јави, дужник добија додатни рок за измирење својих обавеза. Све ове одлуке у фази одузимања пред-

мета лизинга доноси менаџмент. Након одузимања предмета лизинга од самог дужника и његовог гаранта, препоручена путем поште, доставља се информативна понуда о откупу предмета лизинга у року од три дана (релативно кратак период).

3/а Споразуми о одлагању наплате дугова дужника су допунска мера коју може донети само менаџмент. У том случају блокира се припрема опомена.

Успешност наплате потраживања повезана је директно са данима везивања потраживања, што представља однос између производа вредности потраживања и броја дана у години, према приходима редовног пословања.

2.2. Управљање расположивим средствима финансирања

Компаније располажу значајним обимом фиксних средства, која су битан фактор за њихово пословање и она могу бити у облику некретнина - земљишта и зграда и опреме. Уколико се ова средства не могу набавити из сопственог капитала, прва опција је да се набаве путем зајмова или се као алтернативна опција за набавку може користити лизинг. Финансирање путем лизинга представља облик финансирања примањем одређеног средства у закуп. У савременим аранжманима лизинга у свету могу се закупити средства у великом обиму, што потврђује чињеница да је 2006. године више од 25% капиталне опреме прибављено путем лизинг аранжмана.

Финансијска средства признају се на датум трансакције. Сва финансијска средства, различита од средстава према објективној вредности кроз добитак или губитак, почетно се признају према објективној вредности, увећана за трошкове трансакције. Средства се према објективној вредности кроз добитак или губитак почетно признају према објективној вредности, при чему се трошкови трансакција признају путем добитка или губитка у периоду.

2.3. Трошкови и обезбеђивање средстава за финансирање

Приликом коришћења лизинг аранжмана, најчешће се јављају следеће врсте трошкова:

- прерачуната камата у сагласности са уговором (уобичајено, користи се ефективна каматна стопа);
- једнократна накнада за обраду кредитног захтева (провизија за одобравање кредита);

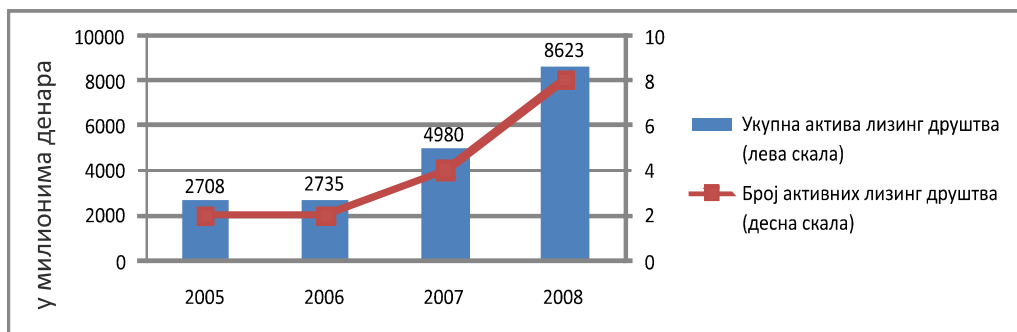
- накнада за повлачење депозита којим се може гарантовати за кредит;
- накнада за сервисирање редовних отплата;
- накнада за превремену отплату лизинг финансирања;
- интеркаларна камата;
- гарантни трошкови;
- трошкови за резервисање новца;
- трошкови за процену;
- различите накнаде које се прерачунавају различитим основицама;
- остале услуге финансијске организације.

Висина каматних стопа, као и број и врста административних трошкова, чине саставни део цене финансирања лизинг компанија на тржишту. Номинална каматна стопа може бити ниска и истовремено врло атрактивна потенцијалним клијентима, док административни трошкови, о којима клијенти обично и не брину, могу бити велики, па чак и превазићи вредност камате коју треба платити. Зато корисник финансијског лизинга треба подједнако да води рачуна о свим трошковима насталим приликом задуживања. Ово значи да треба утврдити стварну цену кредита или ефективну каматну стопу.

У ситуацији у којој постоји висок степен конкуренције на финансијском тржишту, лизинг компаније покушавају да привуку клијенте повољнијим условима финансирања. Свакако, главни интерес корисника лизинга је да укупни трошкови прибављања средства лизинга буду што нижи, а опет, интерес лизинг компаније је остваривање већег прихода пласираним средствима. Циљ лизинг компаније је да истовремено обезбеди пласман средства и да их заштити од обезвређења.

3. Профитабилност финансијских друштава у Републици Македонији

Сектор лизинга, према извештају Народне банке Републике Македоније (НБРМ) који је сачињен на основу података податка достављених са стране Министарства финансија из 2008. године, представљао је сегмент с најинтензивнијом динамиком раста финансијских средстава у Републици Македонији. Оваквој квалификацији сектора лизинга допринео је пораст средстава и броја лизинг друштава. Њихово учешће у бруто домаћем производу, чак и на крају 2008, остало је мало, у поређењу са осталим сегментима финансијског система.

Графикон број 1 - Кретање броја активних лизинг друштава и вредност њихове aktive

Правна лица су 2008. године повећала своје присуство у сектору лизинг уговора и остала су доминантни клијенти лизинг компанија. У структури лизинг уговора о покретним стварима доминира лизинг лаких возила. Успешност пословања лизинг компанија, у поређењу са претходном 2007. годином, огледа се у томе да лизинг сектор има значајно боље резултате, који јасно упућују на његову профитабилност.

У условима успореног кретања активности целог финансијског система током 2008. године, лизинг сектор је чинио део финансијског система с највећом динамиком раста. Актива лизинг сектора забележила је значајан годишњи пораст од 73,2% и поред успоравања од 8,9%, у поређењу са претходном годином. У оквиру овог сектора највећа динамика раста изражена је код новоформираних лизинг друштава. Њихов број је значајно повећан, па је тако на крају 2008. године било активно осам лизинг друштва. Актива новоформираних друштава достиже 5,1% aktive свих лизинг друштава.

Актива лизинг сектора 2008. године износи 2,2% БДП и бележи раст од 0,7 процентних поена.

Учешће aktive лизинг компанија у укупној активи финансијског система Републике Македоније повећало се за 1,1 процентних поена више, упоређено са претходном годином, а на крају године достиже ниво од 3,1%. Уколико се лизинг компаније анализирају у оквирима недепозитних финансијских установа, сектор лизинга има много већи значај, обухватајући при том 32,2% укупне aktive.

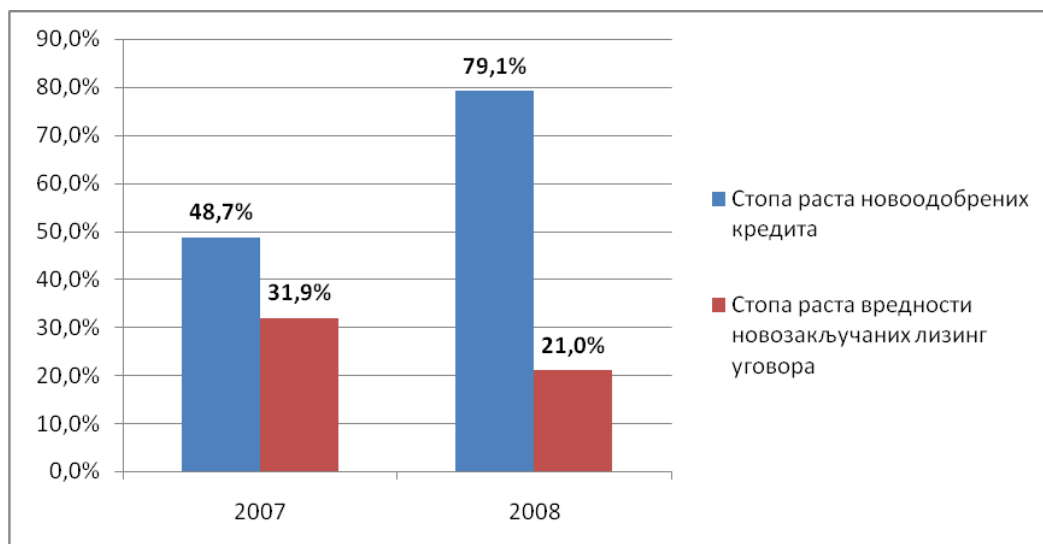
Власничка структура лизинг сектора изражава се наглашеном доминацијом страних капитала, тако да је 71,1% у власништву страних финансијских институција, а остатак је у власништву страних нефинансијских правних лица, 28,7%, и физичких лица 0,2%.

Чињеница је да је, и поред стопе раста aktive лизинг компанија, значајно смањен раст броја новозакључаних лизинг уговора, док банкарски сектор 2008. године бележи пораст новоодобрених кредита.

У 2008. години примећује се побољшање успешности пословања лизинг компанија. У поређењу са претходном годином, када је нето добитак био умањен за 35,2%, у 2008. години бе-

Графикон број 2 - Учешће aktive лизинг сектора у БДП

Графикон број 3 - Стопа раста новоодобрених кредита и новозакључених лизинг уговора

лежи се раст за 50% који износи 111 милиона денара. Неколико узастопних година стопа приноса на капитал повећава се за 15,9% да би 2008. године износила 50%, што је резултат ниског учешћа капитала у укупној активи од само 2,6%.

На даљи развој и остваривање циљева овог сегмента финансијског система могу битно утицати неповољна макроекономска кретања у земљи и узастопни пад платежне моћи клијента, а то последично узрокује потешкоће у току отплате њиховог дуга.

4. Рачуноводствене информације и њихова подршка управљању ризицима

Рачуноводствена евиденција лизинг компанија у Републици Македонији врши се у складу са Међународним стандардима финансијског извештавања (МСФИ), а та евиденција представља основ за састављање финансијских извештаја који се обавезно подвргавају ревизији овлашћених ревизора. Ови финансијски извештаји треба да прикажу финансијско стање лизинг друштва, објективно са свих материјалних аспеката. Припрема ових финансијских извештаја захтева примену одређених критичких рачуноводствених политика, а такође захтева да и менаџмент лизинг компанија користи своје процене у процесу примене рачуноводствене политике, које представљају добру основу за идентификовање ризика.

Услов за управљање финансијским ризицима је идентификовање различитих ризика финансијског карактера, укључујући и ризике кре-

дитирања и ризике везане за промене девизног курса и каматних стопа.

Лизинг компаније се при том фокусирају на непредвидљивост тржишта и теже минимизовању потенцијалних негативних ефеката за успешност њиховог пословања. Основни њихов задатак је одређивање ризика, њихово идентификовање, анализа и оцењивање. Опште разумевање ризика треба да омогући да менаџмент увиди одговарајуће факторе који узрокују ризик у раду лизинг компанија. Потребно је да се донесе адекватна одлука да ли ће се прихватити одређена активност, како да се увећају могућности, да ли и како да се третирају ризици, да се направи избор међу двеју опција у случају различитих могућности, и на крају је потребно да се да приоритет ризику који треба најпре да се анализира и елиминише.

Кредитни ризик

Кредитни ризик лизинг компанија представља врсту ризика када она није у могућности да испуни обавезе према финансијском инструменту или уговору, што резултира финансијским губитком. Компанија је изложена кредитном ризику приликом оперативних активности које се односе на нето инвестиције у финансијском и оперативном лизингу. Битно је да лизинг компанија располаже политикама за обезбеђивање финансијског и оперативног лизинга само клијентима који имају одговарајућу историју кредитирања. Ове политике ограничавају суму кредитирања доступну осталим клијентима.

Неопходно је да лизинг компанија прати своје сталне клијенте и остале потенцијалне учес-

нике, као и све уговорне стране, индивидуално или у групи, и да укључи те податке у контролу кредитног ризика.

Што је већи број клијената са различитим профилом (различите привредне делатности и региона земље), мање је материјално значајна концентрација кредитног ризика.

Конкретан пример максималне изложености лизинг компаније кредитном ризику, приликом ограничене евидентиране вредности финансијских средстава на критични датум извештавања:

Средства	Анализирана текућа год.	Анализирана претходна год.
новчана средства и еквиваленти	87.000 мил.	29.000 мил.
улагања у финансијски лизинг	861.000 мил.	843.000 мил.
потраживања од оперативног лизинга	5.500 мил.	4.000 мил.
остала средства	30.000 мил.	47.000 мил.

Уколико се има у виду да су уговорне стране угледне банке и имају висок ниво кредитног рејтинга, кредитни ризик о новчаним средствима и еквивалентима није материјалне природе.

Валутни ризик

Лизинг компаније које финансирају иностране банке (уобичајени случај) изложене су ризицима од промене курса валуте. Рачуноводства лизинг компанија имају евиденцију која поддржава сваку одговарајућу нето позицију за сваку валуту појединачно, као и укупно за све валуте. Када лизинг компанија не користи инструменте обезбеђивања од ризика због разлика у курсу, тај ризик ће бити већи и може нарушити профитабилност, али и економичност друштва. Анализа сензитивности стране валуте укључује једино монетарне ставке, деноминирани у иностраној валути на крају године, приликом чега се врши корекција њихове вредности, при промени курса стране валуте.

Ризик од промене каматних стопа (каматни ризик)

Ризик од промене каматних стопа представља ризик да ће објективна вредност или будући новчани токови финансијских инструмената имати промене због промена у вредности тржишне каматне стопе. Овај ризик је већи за лизинг компаније које имају дугорочне обавезе, када постоји и могућност промене (уобичајено повећавање) каматних стопа. Треба водити бри-

гу и дневно пратити стање ризика нето каматних стопа и одредити лимит смањивања потенцијала услед каматне неусаглашености.

Оперативни ризик

Пословање лизинг компанија је стално предмет осталих ризика, дефинисаних као оперативни ризици. Ови ризици су повезани са појединим недостацима или чак грешкама у унутрашњим процесима, системима или са људским грешкама, које су резултат многобројних спољашњих догађаја.

5. Закључак

Управљање ризицима у финансијским институцијама, у које спадају и лизинг компаније, представља једну од основних компоненти вођења успешне пословне политике.

Често се разлика између успеха и неуспеха пословних субјекта не налази у добрим идејама и вештинама, већ у храбрости да се сагледа и идентификује ризик, као и да се на њега делује. Када се утврди ризик, њим се може и успешно управљати, уколико се проуче методе које примењују за његову идентификацију, оцену, мерење, контролу, осигурање и минимизовање.

Управљање ризицима представља збир предузетих мера и решења у функцији избегавања или минимизовања ризика. Неке од предузетих мера и решења о избегавању или минимизовању ризика су и усавршавање процедура и искоришћавање техничке опреме у поступку обраде података неопходних за контролу ризика.

Једна од шест основних активности сваке финансијске институције, па и лизинг компанија је, поред планирања, испитивања и развоја тржишта, оцене и реализације пословних активности, управљања рачуноводством, и управљање и контрола ризика.

Литература

1. Аристотел: *Politika*, Kultura. Beograd, 1970.
2. Др Арсовски Д. „Ризици во банкарското работење“, Економу press, 1998,
3. *Извештај на НБРМ о финансијској стабилности*, www.nbrm.gov.mk, 2008.
4. *Финансијски извештаји*, Knigo Prima, 2012.
5. Извештај независног ревизора, Grant Thornton, 2012.
6. Управљање ризицима, ИЕЦ/ФДИС 31010, у складу са ISO 31000 стандардом.

др Божидар
РАИЧЕВИЋ*
др Иван
МИЛОЈЕВИЋ**

Примена рачуноводственог система у наменском билансирању буџета

Резиме

Економско – правни услов постојања буџета је његово усвајање од стране законодавне институције државе. На тај начин и формално билансирање буџета изискује његово утемељење у нормативном виду најчешће законског нивоа.

Законодавна власт даје легитимитет и снагу буџету његовим доношењем. Овако се извршној власти преносе задаци и овлашћења за прикупљање буџетских прихода и извршење задатака путем издатака и расхода, чиме се омогућава њено функционисање.

Значај примене рачуноводственог механизма за потребе билансирања буџета представља предмет истраживања овог рада. Методом индукције долазимо до закључака везаних за успостављања система буџетирања заснованог на наменском билансирању и на целовитости контроле извршења буџета.

Кључне речи: билансирање, буџет, рачуноводство, информациони систем, наменски аспекти.

Увод

Наменско билансирање буџета добија све више на значају порастом укупних издатака државе и константним растом буџетског дефицита нарочито земаља у развоју. Овај вид билансирања рачуноводствени систем подржава својим инструментима, међу којима примарно место заузима контни оквир. Економском класификацијом рачуноводствени систем устројава буџетске приходе и примања насупрот расходима и издацима у билансној равнотежи. Тиме се на-

пушта раније присутан начин билансирања наменског дела буџета само на страни прихода, док је намена расхода и издатака била препуштена извршној власти на неограничено извршење.

Наменским билансирањем приходне и расходне стране буџета доприноси се бољој контроли извршне власти од стране законодавне, а и извршење само предвиђених и одобрених задатака, што утиче на потпуније и свеобухватније рачуноводствено контролисање трошења средстава поверених буџетским корисницима.

*) Универзитет у Београду, Економски факултет

**) Универзитет одбране, Војна академија, Београд

Билансирање буџета условљава потребу за специјализацијом буџетског рачуноводственог информационог система који би омогућавао праћење спровођења законски донетог буџета од стране извршне власти.

Овај текст биће осмишљен тако да одговори на два најзначајнија сегмента рачуноводственог билансирања буџета са аспекта намене: обим и ниво одређивања намене и могућности примене математичких метода приликом одређивања намене буџетских средстава.

1. Значај наменског билансирања буџета

Наменско билансирање буџета као финансијско-техничка мера има за циљ да обезбеди што прецизније одређење буџетских величина (Радичић, Раичевић, *Јавне финансије-теорија и пракса*, 2011, 224) са једне стране, насупрот чему обезбеђује ограничење извршне власти у спровођењу функционалних задатака добијених од стране законодавне власти.

Када се буџет одобрава без класификације, сегментован према намени средстава (само у укупним износима) извршна власт има веома широка овлашћења у домену избора износа средстава која опредељује за одређене задатке, што омогућава стварање приоритета при извршењу постављених циљева и задатака, што свакако представља у одређеној мери залажење у домен законодавне власти.

Одобравањем буџета билансираног у складу са рачуноводственим начелима (Ранковић, *Теорија биланса*, 2013, 58) ограничава се и уједно квалитативно усмерава извршна власт на дестинирано трошење државних прихода, односно извршење буџета у складу са задацима које је одобрила законодавна власт (Штиглић, *Економија јавног сектора*, 2004, 204). На основу наведеног можемо закључити да се наменско билансирање буџета може објаснити као прецизно одређен, квалитативно и квантитативно, приходно и расходно посматрани биланс задатака и овлашћења извршне власти добијених од стране законодавне власти. На значај наменског извршења буџета указује и чињеница да се финансијска служба код корисника буџетских средстава дефинише правним актом ранга закона (члан 12. Закона о буџетском систему („Сл. гласник РС“, 54/09).

1.1. Наменско билансирање прихода и расхода буџета

Персоналистички посматрано (Николајевић Теофановић, *Теорија и методологија рачуново-*

дства, 1978, 23), значај наменског билансирања буџета састоји се у рашчлањавању појединачних износа новчаних средстава на посебне рачуне који се могу засебно персонализовати.

Наменско билансирање буџета може се посматрати у оквиру буџетског биланса са стране прихода и расхода у вези са износом и временом буџетирања.

Наменско билансирање прихода буџета прати се са аспекта: врсте прихода, издашности појединачних врста и рочности прихода.

Билансирање према врсти прихода (Поповић, *Пореско право*, 2008, 252-257) која се наменски додељују приходној страни буџетског биланса веома је значајно за друштво и државу у ширем смислу, јер ограничава и тачно прецизно упућује извршну власт на оне изворе буџетских прихода (Радичић М., Раичевић Б., *op. cit.* стр. 62) које смеју да користе. Првенствено мислимо на прецизно одређивање извора у погледу врсте, која одражава фискални амбијент друштвеног макроекономског система. Примера ради, ако се у буџетском билансу на страни прихода не би предвидела нека врста прихода, извршна власт не би смела ову врсту прихода да убира (овде мислимо на јавно-правне приходе нпр. нека врста пореза). Са друге стране приватно-правни приходи које држава остварује немају ограничења од стране наменски билансираног буџетског биланса (нпр. остваривање прихода од вршења услуга).

Издашност наменског билансирања прихода упућује извршну власт ка билансирању и расходне стране буџетског биланса. С тим у вези намеће се закључак да билансирање прихода са аспекта њихове намене нема тренутни карактер, већ плански, тако да извршна власт може остварити више или мање од билансираног износа у смислу намене одређених прихода.

У случају више или мање остварених прихода извршна власт има обавезу да законодавној власти достави објашњење разлике у односу на планиране износе, што ће се свакако одразити на поверење у финансијске планове извршне власти приликом наредних одобравања расходне стране наменски билансираног буџета (Ревизија буџета 2009. године од стране Државне ревизорске институције Републике Србије обухватила је 18% буџетских прихода и 70,13% буџетских расхода и издатака (www.dri.rs/cir/mediji/saopstenja-27-jan-ost/9-2-2012-.html).

Рочност билансирања буџетских прихода значајна је за наменско билансирање буџета са аспекта издашности средстава и буџетске ликвидности (Милојевић, Трандафиловић, *Рачуно-*

водствени аспекти одржавања буџетске ликвидности, Тематски зборник, Институт за економику пољопривреде, 2013, 19) консолидованог рачуна трезора, али нема ограничавајући карактер у погледу наменског билансирања буџета, са аспекта приватно-правних прихода, што наравно није случај за јавно-правне приходе, јер они са аспекта билансних начела имају ограничење буџетског периода.

У данашње време мало пажње се поклања билансирању приходне стране буџета, која је услов *sine qua non*, за правилно функционисање финансијског система извршне власти сваке државе, односно јавних финансија уопште (Милојевић, Михајловић, Цвијановић, *Impact of organizational failure of relevance consolidated budget*, Економика пољопривреде 2012, 63-71).

Наменско билансирање (Шкарић Јовановић, *Финансијско рачуноводство*, 2011, 169) расхода буџета усмерено је на: врсту државних потреба, одређеност циљева и задатака који се постављају пред органе извршне власти, износ средстава која се опредељују за одређене намене, чиме се одређује приоритет задатака извршне власти и наравно одређени буџетски период.

За одређену потребу која се исказује у виду задатака, законодавна власт даје извршној власти одобрење кроз наменско билансирање средстава у буџету, како би задовољила дату потребу, односно извршила наменски задатак. Овако посматрано стварамо релацију у којој поред датих овлашћења имамо истовремено ограничења тј. забрану трошења средстава на друге намене које нису билансиране у буџету. Компаративно са наменским билансирањем буџетских прихода овде се забраном не укидају закони којима се предвиђа извршење одређених задатака од стране органа извршне власти. Са друге стране извршна власт може и поред овог буџетског ограничења одређене задатке који нису новчано планирани и наменски одобрени буџетом, остварити на сопствену одговорност, ако налази да је извршење буџетом непредвиђених задатака неминовно потребно и незаобилазно, односно корисно по државу и друштво у општем смислу (услед ратне опасности, елементарних непогода итд.).

За овакав поступак извршна власт мора да докаже пред органима законодавне власти да је извршење задатка било неопходно тј. изразито корисно што ће дати резултат у виду накнадног одобрења за такав поступак (Милојевић, „Ревизија буџета“, *Рачуноводство*, 2011, 81-88).

Наменско билансирање буџетских расхода мора се двојачко посматрати: да ли одобравање

наменских расхода за неки задатак за извршну власт представља налог да га изврши или одобрење да га може извршити. Решење ове дилеме може се тражити у двојачком карактеру потреба државе (Илић, Крстић, *Политичка економија*, 2013, 57).

У прву групу дошле би потребе које су већ раније законодавно предвиђене, тако да би наменско билансирање буџетских расхода представљало само могућност да се већ раније планирани задаци у будућности извршавају, што наводи на закључак да буџет представља овлашћење или дужност за извршење задатака предвиђених у раније донетим законима, односно наредбу за извршење односних задатака (плате запослених).

У другу групу спадају потребе које нису као задаци предвиђене у ранијим законима, чиме се даје већи значај наменском билансирању буџета, јер ствара финансијску подлогу за задовољење нових потреба и извршење нових задатака, а тиме се даје право извршној власти да изврши наменски задатак. На овај начин политичка воља законодавне власти преноси се на извршну власт (плате лица која тек треба да се запосле).

Издашност наменски билансираних буџетских расхода представља крајњу инстанцу износа средстава која се могу утрошити на одређени задатак.

Посматрано наменско билансирање има утемељење како у јавном праву, тако и у економској одрживости макроекономског система.

Право законодавне власти да утврђује наменско трошење буџетских средстава било би илузорно уколико би извршна власт трошила више него што је буџетом предвиђено, а што би такође представљало опасност од нарушавања макроекономске равнотеже, уколико би се билансна једнакост нарушила (Стојиљковић и др., *Приручник за примену Међународних рачуноводствених стандарда за јавни сектор*, 2011, 301-314).

Као и код извора расхода и код њихове издашности постоје изузеци где извршавање задатака мора нарушити принцип наменског билансирања буџета. За ове потребе ћемо државне задатке органа извршне власти поделити у три групе (Тодоровић, *Наука о финансијама*, 1930, 78):

- у прву групу сврставају се задаци за које се може унапред одредити износ средстава која су потребна за њихову реализацију (нпр. издаци за плате и пензије, отплата ануитета дуга итд.);

- у другу групу спадају задаци који се могу представити као факултативни и по природи су јако еластични (Ђорђевић, *Микроекономија – савремен приступ*, 2013. стр. 24), јер се могу извршавати у јачем или слабијем интензитету; они чак дозвољавају и привремено одгађање свог извршења (нпр. унапређење науке и образовања, развој судског система, унапређење рада органа државне управе итд.);
- у трећу групу можемо уврстити неминовно важне и витално значајне државне задатке, чији износ се не може потпуно тачно утврдити (нпр. исхрана војника позваних на вежбу, хоспитализација пацијената услед елементарне непогоде итд.).

Из прве две групе наменско трошење буџетских средстава је лимитирано, извршна власт може трошити само онолико средстава колико је буџетом опредељено за односну намену.

Наменско билансирање буџетских средстава потребних за извршење задатака из треће групе је специфично по томе што се ови задаци морају извршити без обзира на билансиране намене, али се они могу прекорачити уз услов да извршна власт поднесе накнадно образложење и захтев законодавној власти за одобрење више утрошених средстава.

Због ове врсте задатака буџетским билансом се морају створити резерве (Радичић М., Раичевић Б., *op. cit.* стр. 245-246) које би користиле у случају потребе за нарушавањем наменског билансирања средстава.

1.2. Временска димензија наменског билансирања буџета

Наменско билансирање буџета може условити приходну или расходну страну буџетског биланса различитим променама, које утичу да се износи опредељени за одређену намену не могу уподобити конкретној ситуацији. Приходна страна условљена временским аспектом буџета третира се неограничено у односу на истек буџетске године, јер приходи планирани за одређени буџетски период, уколико нису наплаћени, морају бити наплаћени по истеку тог периода односно у наредном буџетском периоду.

Са друге стране буџетски расходи условљени су временским периодом (Филиповић, *Наука о финансијама*, 1956, 446). Одобрени расходи одређеног буџета могу се извршавати, односно одговарају искључиво наведеном буџетском периоду. То практично значи да се средства одобрена по одређеном расходу морају утрошити или бар ангажовати у току буџетске године у супрот-

ном средства која нису утрошена биће по истеку буџетске године консолидована, односно сведена на нулу. На основу наведеног може се закључити да се средства одобрена по расходној страни буџетског биланса не могу пренети и трошити за задовољење одређених потреба у наредном буџетском периоду.

Од овог правила могу се утврдити изузеци који могу имати карактер инвестиционих расхода тако да се преносе из једне у другу буџетску годину билансирањем у виду почетног стања у зависности од финансијског система буџетирања.

2. Наменско билансирање и рачуноводствени механизам буџетирања

Рачуноводствени механизам билансирања изискује поштовање ограничења при пројектовању циља за који се успоставља.

Сагледавајући потребу наменског билансирања буџета у систему праћења билансних страна можемо установити два ограничења:

- буџетски одобрени износи не смеју се прекорачити и
- износи билансирани по одређеним рачунима не могу се међусобно преносити.

Овај проблем може се решити применом методе ранца у целобројном програмирању тако да ако буџетску функцију циља представимо као:

$$\max f(x) = c_1x_1 + c_2x_2 + \dots + c_nx_n$$

при чему су: c - корисност (значај) појединих буџетских програма и x - појединачни буџетски програми, а уколико наведена буџетска ограничења представимо као

$$a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + \dots + a_{1n}x_n \leq b_1$$

$$a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + \dots + a_{2n}x_n \leq b_2$$

.

.

.

$$a_{m1}x_1 + a_{m2}x_2 + \dots + a_{mn}x_n \leq b_m$$

при чему су: a - износ средстава потребних за реализацију појединачно програма; b - вредност буџетски одобрених средстава економске класификације по апропријацијама; n - број програма; m - број одобрених средстава по контима економске класификације, а износ средстава буџетских намена не могу бити негативне величине $x_1, x_2, \dots, x_n \geq 0$. Решавање корисности извршења буџета програмским билансирањем можемо представити путем решавања система целобројног програмирања (Вулета, „Вишекритеријумска

оптимизација избора извођача пројекта“, *Економски анали*, 2003, 7-40)

$$\begin{aligned} \max \sum_{j=1}^n c_j x_j \\ \sum_{j=1}^n a_j x_j \leq b \\ x_1, x_2, \dots, x_n \in Z \end{aligned}$$

На овај начин добијамо могућност успостављања повратне спреге потребне за функционисање система рачуноводственог билансирања буџета.

Функционисање буџетског система поштовањем ових ограничења директно условљава рачуноводствени механизам буџетирања како у квантитативном, тако и у квалитативном смислу. Од оцене буџетског система у вези са претходно наведеним ограничењима зависи да ли ће принцип наменског билансирања буџета бити ефикасан или не (Барет, *Планирање, вредновање и праћење јавних инвестиција, методолошки алати*, 2011, 144).

Наводећи елементе потребне да се успостави систем буџетирања који би карактерисало наменско билансирање у наредном делу обрадићемо појединачно свако од наведених ограничења.

2.1. Прекорачење буџетских износа

Прекорачење билансираних средстава условљено је врстом односно односно њиховом наменом. Зависно од тога да ли се ради о ограниченим расходима или ванредним расходима који се не могу одредити и ова карактеристика биће наглашенија односно, уколико је виши износ ограничених расхода у билансу буџета и рачуноводственом систему биће лакше да прати његово извршење, јер у том случају степен прекорачења билансираних износа тежи нули.

Прекорачење буџетираних износа често има за последицу немогућност извршења постављених задатака од стране извршне власти услед недостатка новчаних средстава за намене са којих су преусмерени за покриће прекорачења.

Примера ради, у ревизорском извештају ненаменски је потрошено 2012. године 47 милијарди динара што се одражава на повећање јавног дуга у односу на 2011. годину са 48,2% на 60,2% (14.784 мил. евра – 17.717 мил. евра - Министарство финансија Републике Србије, *Стање и структура јавног дуга*, април 2014. године)

Са друге стране ванредни расходи одражавају потребу да се услед одређених промена на нивоу друштва одређени износи привремено прекораче, односно да се за њихово прекорачење накнадно тражи и добије одобрење законодавне власти.

Наменско билансирање буџета условљава се степеном изражености ове две групе расхода. Са овог аспекта рачуноводствено буџетирање може имати одређене потешкоће, јер однос ових двеју група расхода може имати веома неповољан утицај при изради буџета (Радичић, Раичевић, оп. цит., 224), односно створити латентне резерве (Ранковић Ј., оп. цит., 419) које утичу на нереалност усвојеног буџета, а тиме и извештаја о извршењу буџета.

Билансирање лимитираних расхода изазива потребу да се пренаглашава њихов значај у буџету (ова потреба резултат је немогућности накнадног одобравања лимитираних расхода) приказивањем износа вишег од потребног, што утиче на повећање укупног износа средстава намењеног покрићу укупних расхода. У практичном смислу то значи да се у овом случају расходна страна буџетског биланса пренаглашава (исказује у износу вишем од потребног), што упућује да се приходна страна биланса мора увећати како би се одржао принцип билансне једнакости прихода и расхода.

Приликом билансирање ванредних расхода потребно је узети у обзир њихов карактер, те се стога као премиса узима њихово потцењивање у билансирању буџета. Овим приступом осигурава се простор за билансирање лимитираних расхода упркос ограниченим приходима буџета. То практично значи да се расходна страна буџета приликом примарног билансирања потцењује, да би се накнадно увећала, што доводи до потребе да се на приходној страни буџетског биланса накнадно траже извори којима би се надоместили овако изазвани расходи.

Овакав поступак најчешће води ка примени механизма фискалне или монетарне политике који као нуспроизвод имплицирају одређене последице. Последице се најчешће огледају у порасту јавног дуга, расту инфлације, смањењу резерви централне банке итд. Узрок раста расходне стране може бити раст прихода буџета виши од планираног. С тим у вези неочекивани приходи изазивају прекорачење одобрених износа расхода, што утиче на потцењивање приходне стране буџетског биланса.

Пример раста јавних прихода се јавио током 2005. године у буџету Републике Србије који је остварио суфицит као последицу раста приход-

не стране буџета. Суфицит у износу од 32 милијарде динара резултат је односа прихода од 433 и расхода од 401 милијарде динара (Министарства финансија Републике Србије, *Извештај о буџету*, април 2014. године).

Овако потцењивање има за последицу непланирано трошење средстава на одређени расход у износу вишем од буџетираног. Због чега се финансијски менаџмент буџетског система често налази у дилеми да ли приходе централизовати или их оставити на располагање њиховим изазивачима (корисници буџетских средстава, органи и организације буџетског система).

Ова дилема налази на различите ставове за и против (боља контрола код централизованих или већа ефикасност код децентрализованих). За превазилажење ове дилеме често се прибегава одређеним мерама нпр. забране да се ванредни приходи и више наплаћени планирани приходи троше на ванредне расходе или планиране расходе у вишем износу од буџетираних или забране да се планирани износи увећавају трошењем материјалне имовине итд.

2.2. Рачуноводствено буџетирање између одобрених апропријација

Билансирање буџетираних износа спроводи се у намери да се одређене потребе задовоље колицином средстава која се могу издвојити за те намене од укупног износа средстава у буџету. Овај вид билансирања наменски може бити у вишем или нижем степену, зависно од тога који ниво рачуноводственог уопштавања или аналитике се примењује у неком систему буџетирања.

Општи степен рачуноводственог билансирања буџета по контима економске класификације најчешће се означава као апропријација буџета. Она садржи више нивоа агрегације намене средстава која је буџет предвидео, чиме ограничава пренос средстава са једне групе намене на другу, што свакако пружа могућност да се средства у оквиру апропријације уз различит ниво влашћења преносе са једне на другу позицију. То са друге стране значи да се средства одобрена по апропријацијама буџета не могу унапред без одобрења законодавне власти трошити за друге намене, односно њима се не могу задовољавати друге потребе од оних које су буџетским билансом и предвиђене.

3. Наменски билансиран буџет у финансијској теорији

Поштовање принципа наменског трошења средстава у финансијској теорији и пракси често је наилазило на одобравање али и на оспоравања. Овако третирање средстава узроковано је различитим друштвено економским ситуацијама. Најзначајнија становишта оваког третирања наменског извршења буџета су: Немачка (Неидл, *Das ö ester Budget u Budgetrecht*, 1927, 23 и Тодоровић, *op. cit.*, 88) и Либерално-парламентарна теорија (Стоурм, *Le Budget*, 1909, 382).

Немачка теорија наменског трошења средстава из буџета не сматра неопходним, односно даје право законодавној власти да одобрава буџет без наменског билансирања прихода и расхода.

Ово становиште налази оправдање у следећем (Тодоровић М., *op. cit.*, 86):

- буџет је административни акт, а његово одобравање је само вршење административне функције поверене законодавној власти, што је могло да буде поверено и неком другом нивоу нпр. извршној или судској власти. Уколико законодавна власт не би вршила своју функцију у планираним периодима то би значило да извршна власт треба да обавља своју функцију без одобреног буџета, односно ненаменски располаже новчаним средствима;
- извршна власт своје функције финансијски подржава буџетом. Уколико буџет не би био одобрен, извршење закона било би обустављено, што би довело у питање функционисање државе, а тиме и читавог друштва.

Либерално-парламентарна теорија (Неидл, *Das ö ester Budget u Budgetrecht*, 1927, 23 и Тодоровић, *op. cit.*, 88) полази од становишта да законодавна власт може да усвоји или одбаци предлог буџета. Ово право проистиче из права да одобрава (уводи или укида) јавне приходе, првенствено порезе. Примера ради, у Србији 86,29% Закон о буџету Републике Србије за 2014. годину ("Сл. гласник РС", бр. 110/2013) буџета чине приходи од пореза, у Хрватској 90,36% (www.mfin.hr/hr/drzavni-progacun-2014-godina) у Немачкој 90% (www.bundesfinanzministerium.de) итд.

Наменско одобравање буџета налази примену у томе да законодавна власт приморава извршну власт на послушност. Из парламентарне историје можемо видети да се право одбијања ненаменског буџета употребљавало често као претња при сукобу владе и парламента. Примера ради у Енглеској је 1784. године влада била убеђена да ће бирачи подржати њу, а не представни-

ке парламентарне већине (Стоурм, *Le Budget*, 1909, 382). Можемо напоменути да је Бизмарк у периоду 1862-1866. године владао без усвојеног буџета, након чега је избио Аустро-пруски рат чије су последице доказале да је у сукобу између пруског парламента и канцелара Бизмарк ипак био у праву.

Из претходно наведеног може се закључити да одобравање наменског буџета од стране законодавне власти има функцију одржавања поделе власти између законодавне, извршне и судске власти, јер финансијска функција имплементирана у систем извршне власти представља интерни механизам контроле који спречава извршну власт у поступцима непоштовања закона и злоупотребе добијених овлашћења.

Закључак

Наменско билансирање буџета подржано рачуноводственим методама омогућава да се поверене функције и задаци постављени пред извршну власт контролишу и у великој мери финансијски усмеравају.

Анализирајући улогу рачуноводственог система приликом наменског билансирања буџета можемо закључити да су механизми билансирања како код приходне тако и код расходне страна буџета подједнако значајни за наменско буџетирање у смислу врста, износа и временског интервала билансирања средстава.

Уважавајући да је држава систем који не престано мења домене извршне власти (неке укида, нове уводи) и извршење буџета мора то финансијски да прати.

У недостатку временске компатибилности извршна власт принуђена је да неке износе ненаменски изврши што је финансијска теорија забележила у својој историји, али такође то извршење накнадно мора оправдати пред законодавном влашћу што додатно усложњава контролни рачуноводствени механизам.

Истражујући ову веома сложену проблематику закључујемо да се наменско билансирање мора поштовати како у смислу износа расхода, тако и у вези са њиховим врстама, што свакако мора бити уподобљено са системом буџетирања одређене државе (ППБ; ЗББ итд.).

На крају важно је нагласити да се наменским билансирањем буџета остварује подела власти унутар сваке државе, а што даје допринос транспарентности трошења буџетских средстава. Увођење рачуноводственог механизма билансирања буџета доприноси бољој контроли из-

вршне од стране законодавне власти, а и већој транспарентности извршења буџета уз могућност ограничења раста макроекономских варијабли везаних за буџетску равнотежу.

Из свега наведеног закључујемо да се повећањем транспарентности, поштовањем закона, ограничењем (права, обавеза и надлежности) извршне власти, доприноси смањењу буџетског дефицита и вишем нивоу функционалности извршних органа власти.

Литература

1. Барет М. (2011) *Планирање, вредновање и праћење јавних инвестиција, методолошки алати*, Safege d.o.o., Београд
2. Вулета Ј. „Вишекритеријумска оптимизација избора извођача пројекта“, *Економски анали*, вол. 44, бр. 157, 2003, стр. 7-40
3. Ђорђевић Д. (2013) *Микроекономија – савремени приступ*, Привредна академија, Нови Сад
4. Закон о буџету Републике Србије за 2014. годину („Сл. гласник РС”, бр. 110/2013),
5. Закон о буџетском систему („Сл. гласник РС”, 54/09)
6. Илић Б, Крстић С. (2013) *Политичка економија*, Етно стил, Београд
7. Милојевић И. „Ревизија буџета“, *Рачуноводство*, 55(1-2): 2011, стр. 81-88.
8. Милојевић И, Трандафиловић С, „*Рачуноводствени аспекти одржавања буџетске ликвидности*“, Тематски зборник, Институт за економику пољопривреде, 2013.
9. Милојевић И, Михајловић М, Цвијановић М. „*Impact of organizational failure of relevance consolidated budget*“, *Економика пољопривреде*, 59(1), 2012, стр. 63-71.
10. Министарство финансија Републике Србије, *Стање и структура јавног дуга*, април 2014. године
11. Министарство финансија Републике Србије, *Извештај о буџету*, април 2014. године
12. Neidl W. (1927) *Das ö ester Budget u Budgetrecht*, Wien
13. Николајевић Теофановић Р. (1978), *Теорија и методологија рачуноводства*, Економски факултет, Београд

14. Поповић Д. (2008) *Пореско право*, Правни факултет, Београд
15. Радичић М. Раичевић Б. (2011) *Јавне финансије-теорија и пракса*, Data status, Београд
16. Ранковић Ј. (2013) *Теорија биланса*, Економски факултет, Београд,
17. Стојиљковић С. и др. (2011) *Приручник за примену Међународних рачуноводствених стандарда за јавни сектор*, ДСТ., Београд
18. Stourm R. (1909) *Le Budget*, Paris
19. Филиповић Х. (1956) *Наука о финансијама*, Веселин Маслеша, Сарајево
20. Шкарић Јовановић К. (2011) *Финансијско рачуноводство*, Економски факултет, Београд
21. Штиглић Ј. (2004) *Економија јавног сектора*, превод Економски факултет Београд
22. www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2014-godina 10.10.2014.
23. www.bundesfinanzministerium.de/Content/EN/Pressemitteilungen/2014/2014-03-12-draft-2014-federal-budget-key-figures-2015-2018.html 15.10.2014.
24. www.dri.rs/cir/mediji/saopstenja-27-jan-ost/9-2-2012-.html 10.11.2014.

Међународни рачуноводствени стандарди за јавни сектор

Савез РР Србије, као пуноправни члан Међународне федерације рачуновођа (ИФАС) и носилац права превођења Међународних рачуноводствених стандарда за јавни сектор за подручје Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине, извршио је превођење и објавио званично издање за 2013.

Овај приручник садржи за Међународне рачуноводствене стандарде за јавни сектор (готовинска и обрачунска основа).

(комплет две књиге)

Више информација на www.srrs.rs или www.praksa.rs

др Драгана
ПЕТРОВИЋ*
мр Драгосав
ЛАЦКОВИЋ**

Како смањити буџетски дефицит у Србији

Резиме

Чланак “Како смањити буџетски дефицит у Србији” настао је из потребе да укаже на чињеницу да утаја пореза све више постаје правило понашања привредних субјеката, због чега наша земља (као и бројне неразвијене и земље у транзицији) доживљава кризу јавних финансија.

Бројни узроци одржавају и подстичу привредне субјекте на избегавање плаћања пореза, односно на пословање „у сивој зони”: од чињенице да висока пореска оптерећења “терају” привредне субјекте на бег у неформалну економију јер им она гарантује позитивно пословање, до слабости у извршењу контролне функције државе и неизграђености привредно–системских решења којима се ова област регулише. И не само то. Данас је тешко наћи предузетника, па и запосленог у структури менаџмента привредног друштва, који зна да израчуна пореску обавезу пореза на додату вредност. Изговор за то налази се у уверженом схватању да пореска обавеза представља “зло” којег се треба ослободити на све могуће (допустиве и недопустиве) начине. Узрок за то треба тражити у неразумевању суштине додате вредности, која представља основицу за обрачун пореза на додату вредност. Овај чланак има за циљ да укаже на суштину ПДВ као најзначајнији порески облик, с обзиром на његово доминантно учешће у приходима буџета Републике Србије.

Кључне речи: сива економија, порез на додату вредност, пореска евазија, пореска контрола, дуговани ПДВ, претходни или одбитни ПДВ, фактурна вредност, предузеће увозник, трговинско предузеће на велико, трговинско предузеће на мало.

Увод

Држава има широку и незаменљиву улогу у остваривању својих, уставом утврђених функција. Ефикасност државе потврђује се, пре свега,

способношћу креирања економског амбијента, конзистентног и довољно подстицајног за динамизовање производње. Упоредна истраживања већег броја земаља показала су да се разлике у степену развијености не могу објаснити искључиво

*) Висока пословна школа Чачак

***) Универзитет одбране, Војна академија

чиво разликама у расположивости природног богатства. Привредни развој у значајној мери зависи од делотворности привредног система који изграђује држава. Економски успешне државе разликују се од економски неуспешних по томе што су прве успеле да изграде економски амбијент довољно подстицајан за инвестициона улагања, као кључне претпоставке пораста производње и успостављања макроекономске стабилности. И не само то. Новчана средства неопходна за финансирање јавних функција економски успешне државе обезбеђују из реалних извора, односно из производње. Недостајућа новчана средства, свака земља, па и наша, обезбеђује из дефицитног финансирања буџета, продајом хартија од вредности, путем кредита итд.

Крајем октобра 2014. године Скупштина Србије је, на предлог Владе Србије, полазећи од стања јавних финансија, усвојила ребаланс буџета за 2014. годину. Осим ребаланса, усвојени су и пратећи закони, којима је предвиђено смањење плата за све запослене у јавном сектору, укључујући директне и индиректне кориснике буџетских средстава и јавних предузећа, као и пензија већих од 25.000 динара, почев од 1. новембра 2014. године. Смањења се примењују на веома једноставан начин, са сигурношћу остваривања очекиваних буџетских уштеда, због чега се држава одлучује за увођење, првенствено, ових мера.

Смањење буџетског дефицита може се извршити не само смањењем расхода, већ и повећањем прихода. Приликом израде оригиналног буџета, процена је била да ће у 2014. години бити остварен раст бруто домаћег производа (БДП) од 1%. Ребаланс буџета је заснован на процени да ће Србија у тој години имати пад БДП од 1%, пре свега због смањења производње струје и угља, узрокованог поплавама.

Мере смањења плата и пензија орочене су до краја 2017. године, у очекивању да ће се до тад, уз примену осталих мера, успоставити одржива стабилност јавних финансија. Имамо у виду и да се од смањења плата и пензија очекују уштеде у буџету од око 400 милиона евра у наредне три године, или око 133 милиона евра на годишњем нивоу.

Значајније од ових су мере које треба да доведу до успостављања дугорочне стабилности јавних финансија. У годинама које долазе буџетски дефицит ће се, сасвим сигурно, увећавати, уколико изостане примена:

1. осталих мера штедње (кроз смањење броја запослених у јавном сектору, решавање проблема у јавним предузећима и предузећима у реструктурирању) и

2. мера за повећање прихода буџета, на основу:

- а) пораста производње. Свака земља данас настоји да бројне и разноврсне потребе личне, инвестиционе и јавне потрошње задовољи, највећим делом, из производње домаћих предузећа. То је, истовремено, претпоставка повећања запослености, стабилности тржишта и успостављања укупне друштвене стабилности. Међутим, повећање производње неће, само по себи, донети повећање прихода буџета државе, или бар не сразмерни пораст тих прихода. Тај циљ може изостати уколико се повећа обим промета робе у каналима сиве економије. Зато је исправан закључак да оздрављење јавних финансија Србије зависи пресудно од ефикасности;

- б) мера против сиве економије. Сузбијање праксе сиве економије се не може остварити без унапређења фискалног система, организације и оперативног рада Пореске управе. Боља наплата пореза се не може остварити без спровођења ригорозних санкција према свим учесницима сиве економије, без изузетка. Неопходно је поштравање санкција и планска контрола обрачуна и плаћања пореских и других изворних прихода државе. Контрола мора бити вођена као планска и континуирана, а не кампањска активност, реализована од стране високо моралних, некорумпираних лица, врхунских познавалаца системских решења којима се регулишу пореске обавезе. Уколико држава покаже неспремност да на организован, законом заснован начин, смањи утаје пореза у готово свим делатностима, излаз за покриће буџетског дефицита ће се, и у будућности, морати тражити у даљем смањењу плата и пензија, без обзира на последице које ове мере собом носе. И обрнуто. Компензацију уштеда на основу умањења плата и пензија, држава може остварити повећањем прихода буџета, на бази смањења утаје пореза. Потреба за применом непопуларне мере смањења плата и зарада може се избећи управо повећањем ефикасности државе у сузбијању сиве економије.

1. Пореска евазија (избегавање пореза)

Пореска евазија (избегавање пореза) настаје као резултат отпора пореског обвезника према

обавези плаћања пореза у било којем виду (ПДВ, пореза на доходак грађана, пореза на добит предузећа, пореза на имовину) и других дажбина (царине, акциза и социјалних доприноса). Остварује се применом различитих мера пореског обвезника, предузетих ради умањења или потпуног избегавања пореске обавезе (евазија потиче од латинског глагола *евадер*, у значењу измаћи, бежати, избећи и сл.). Овај израз се разликује од преваљивања пореза, јер код евазије не долази до плаћања пореза. Евазија пореза остварује се на два начина:

1. као **законита (допуштена) евазија** – ако порески обвезник предузима мере и радње ради смањења пореске обавезе, не повређујући при том законске прописе. Треба рећи да постоје две законите пореске евазије:
 - а) евазија када порески обвезник не крши закон и против ње није прихватљива било каква борба. То је морално допуштена пореска евазија, јер порески обвезник, одређеним радњама или пропуштањем радњи, не долази у сукоб са законом. Она се потврђује на једноставном и практичном понашању појединца који се опредељује, нпр. за куповину чаја уместо кафе, јер је повећан порески терет на кафу, или појединца који не купује цигарете, због чега и не подлеже обавези плаћања пореза на цигарете и сл.;
 - б) евазија која је законита, али је морално неприхватљива. У овом случају, поступање пореског обвезника није у супротности са законом (пореске норме се поштују), али порески обвезник прави правнопореске конструкције (корисне малверзације), које нису морално прихватљиве. До тога долази због коришћења тзв рупа у законима, односно због пропуста у законима, због њихове недоречености или међусобне неусаглашености. Борба против ове евазије се због тога може водити поправљањем системских решења и мерама унилатералног карактера (закључивањем уговора о избегавању двоструког опорезивања);
2. као **незаконита (недопуштена) евазија** – ако обвезник избегава плаћање пореза тако што не поштује законске прописе. Не-

законита пореска евазија може се поделити на два посебна облика:

- а) евазију (дефродацију) пореза. О утаји пореза говори се ако порески обвезник уопште не пријави или пријави умањену пореску обавезу. Пореска утаја се готово по правилу односи на утају директних пореза, као што су порез на доходак, порез на имовину и разне врсте доприноса;
- б) кријумчарење (шверц, контрабанда). Овај облик утаје пореза се односи на избегавање плаћања индиректних пореза: пореза на додату вредност и царина. Избегавање пореза остварује се кријумчарењем робе из увоза (нелегалним увозом) и кријумчарењем робе на домаћем тржишту (продајом робе “на црно”).

Пореска евазија у облику незаконите утаје пореза, доприноса, акциза и царине, представља суштину активности обухваћених изразом “сива (нелегална) економија”.

2. Сива економија

Сива економија, незаконита пореска евазија, представља феномен са којим се суочавају привреде готово свих земаља света¹. То је свака перфидно скривена активност привредних субјеката, супротна позитивним законским прописима, предузета са циљем избегавања (утаје) пореза, доприноса, царина и других дажбина. Кључни услов и доказ функционисања сиве (нелегалне) економије јесте постојање незаконите утаје пореза.

Амбијент за ширење сиве економије повољнији је у земљама у транзицији и макорекономски нестабилним економијама. У привредама са опадајућим и негативним стопама раста бруто домаћег производа предузетници и привредна друштва настоје да смањење укупног прихода надокнаде учешћем у сивој економији. Бројни су узроци односно разлози због којих се предузетници и привредна друштва опредељују за нелегално пословање и промет, као што су:

- фискални узроци, садржани у високим фискалним оптерећењима рада на нижим нивоима зарада;
- поремећени економски услови пословања: рат, прилив избеглица, санкције међународне заједнице, опадање производње и запосленос-

1) Ђузовић С, **Трговина, принципи, структура и развој**, Висока пословна школа струковних студија, Чачак, Београд, 2014, стр. 267.

ти, били су повољан амбијент за рад на црно. Обављање активности супротно позитивним прописима, које је дуго година постојало и због дезорганизованости друштва, држава је истовремено толерисала, због страха од додатног нарушавања производње и пораста незапослености;

- смањена куповна моћ узроковала је пад продаје на домаћем тржишту, што се у условима дугогодишње економске изолације наше земље, није могло компензовати извозом робе. У погоршаним условима продаје, предузетници и привредна друштва све више увиђају да профитабилно пословање могу остварити само учешћем у сивој економији;
- институционални амбијент у коме се остварује порески систем, са компликованом и скупом пореском процедуром. Постојао је широк простор за изигравање бројних и сложених нормативних решења, због чега је и систем контроле био тром и умногоме неефикасан;
- низак ниво пореског морала и висок ниво корупције.

Сива економија у нашој земљи јавља се у разним активностима привредних субјеката, а првенствено у:

- нелегалном увозу робе. На тој основи, привредни субјекти избегавају плаћање царине, ПДВ и других увозних дажбина. Ништа није боља ситуација ни у вези са робом коју домаћа предузећа продају на унутрашњем тржишту. Велике количине робе реализују се кроз канале сиве економије, чиме се избегава плаћање ПДВ или се опорезује само незнатан део робе. Добављачи испоручују робу без испостављања фактуре, без које остаје непрокњижена у књиговодству купца, да би је овај, потом илегално продао, такође без испостављања фактуре и извршења пореске обавезе;
- непријављивању радне снаге, односно “раду на црно”. Око 30 % предузећа и предузетника имају неформално запослене, са којима нису закључени никакви уговори о раду или имају закључене уговоре, али им се зараде једним делом исплаћују у готовини. Избегавање плаћања пореза и доприноса на зараде и накнаде зарада запослених радника попримало је масовне размере;
- нерегистровано обављању трговинских, занатских, грађевинских, саобраћајних и других услуга;
- нерегистровано промету робе и услуга, у скоро свим делатностима. У питању је продаја робе без издавања рачуна, практикована у бројним хотелима, ресторанима, кафићима, пекарама, занатским радњама и др.

Готово трећина привредних токова у нашој земљи остварује се у сфери сиве економије. Због нелегалног пословања у производњи и промету, највећи губитник је држава, односно сви корисници буџетских средстава, јер се последице ове појаве огледају у закидању припадајућих државних прихода. Губитници су и сви грађани, јер они најпотпуније осећају последице финансијске угрожености здравства, образовања и задовољења других јавних потреба. Сива економија представља снажну препреку развоја и изградње тржишне економије, као кључне претпоставке остваривања динамичног привредног раста и успостављања одрживе макроекономске стабилности.

Због смањења буџетских прихода држава је морала да посегне за непопуларним, али изнуђеним, у садашњем тренутку неизоставним мерама; повећањем ПДВ (са 18, на 20 %), смањењем пензија и плата у јавном сектору. Преглед мера неће се завршити на овоме, уколико се не предузму радикалне мере за свођење сиве економије на економски допустиве размере, јер ниједној земљи у свету није пошло за руком да у потпуности искорени ову појаву. Од успешности сузбијања сиве економије у Србији зависи поверење грађана у државу и њене органе, као и међународни кредибилитет наше земље. Засигурно, највећу одговорност за размере досадашње сиве економије и за њено свођење на ниво сиве економије развијених земаља, има држава. Компликован порески систем, са бројним казним одредбама за различите случајеве утаје пореза, а нарочито његова неусклађеност са стањем на тржишту и стањем пореског морала, треба поједноставити и прилагодити реалним условима. Поред казних мера, неопходно је увести одређене мере стимулације (награђивања) обвезника који редовно и потпуно измирују пореске обавезе: од умањења пореза и ослобађања од обавезе плаћања неких парафискалних намета, до прописивања разних врста увозних олакшица. Мора се обезбедити свеобухватна, неселективна и континуирана пореска контрола целокупног производно-прометног процеса, уз примену ригорозних санкција против свих учесника у сивој економији.

Међутим, борба за сузбијање сиве економије не може се добити искључиво мерама стимулације, као ни поштравањем казнене политике судова против свих учесника у куповини производа ван легалних токова. Потребно је унапредити и свест о стварном обиму и последицама утаје пореских и других обавеза. У економски најразвијенијим земљама, попут скандинавских земаља, САД, Немачке, Швајцарске, Јапана, по-

рески морал је висок, док је веома мали у најмање развијеним земљама. Због тога пореска евазија доноси најмање буџетске губитке најразвијенијим земљама (од 5 до 10%), док је буџет најмање развијених земаља ускраћен за око 30% и више. Велику улогу у изградњи пореске културе имају систем образовања и јавног информисања. Пореска обавеза не треба да буде схваћена као терет којег се треба ослободити, таман и по цену незаконитог, криминалног понашања, већ као обавеза привредног субјекта према својој држави, која му је створила услове да, под равноправним условима са другим учесницима може да оствари своје текуће и перспективне циљеве. То је и уставна обавеза, утврђена чланом 91 Устава Републике Србије: "Обавеза плаћања пореза и других дажбина је општа и заснива се на економској моћи обвезника".

Постојеће привредне субјекте, као и потенцијалне предузетнике и осниваче привредних друштава, скоро по правилу није бринуло испуњавање пореске обавезе према држави, већ обрнуто: који се канали утаје пореза (легални и нелегални) могу користити, а да у "шуми пореских прописа" останете заштићени, како бисте се обогатили "преко ноћи". Међу привредним субјектима ретки су изузеци који доследно, на законит начин, извршавају своје пореске обавезе, користећи при томе бројне попусте и стимулације, какве су ретко где примењују. Ту чињеницу неретко истичу и представници Међународног монетарног фонда и Светске банке. Очигледно, на темељу познавања начина обрачунавања и могућности коришћења пореских и других подстицаја, системски утврђених, последице сиве економије неће бити превазиђене. Осмишљавање начина и поступака утаје пореза представља додатно оптерећење пореских обвезника, с обзиром да активности сиве економије захтевају додатно финансијско, кадровско и свако друго напрезање, уз бројне ризике, не искључујући ни опасност од њиховог нестанка са економске сцене. Уместо настојања да, по сваку цену, задрже приходе који припадају држави, а не њима, привредни субјекти се морају усмерити на повећање ефикасности пословања, у условима легалног остваривања производно – прометног процеса. Преласком из токова сиве, у послове легалне економије, они ће вишеструко компензовати новчане износе, дотле присвајане поткрадањем државе.

3. Порез на додату вредност (ПДВ)

Порез на додату вредност представља вишефазни, некумулативни порез², који се обрачунава и наплаћује у свим фазама производње и промета добара и услуга у Републици, као и приликом увоза добара у Републику. Опорезивању ПДВ не подлеже извоз. Обавезу плаћања ПДВ имају сви привредни субјекти, државни органи, здравствене и образовне установе, банке и други економски субјекти. Порез се зарачунава примаоцу добара или кориснику услуга и то се обрачунава само на додату вредност, остварену у свакој фази производње и промета добара и услуга.

Сваки порески обвезник дужан је да плати пореску обавезу у року у коме подноси пореску пријаву (за календарски месец, односно календарско тромесечје). Износ ПДВ за уплату или стварну пореску обавезу ПДВ обвезник утврђује на основу разлике³ укупног износа пореске обавезе тј. излазног или дугованог ПДВ (исказаног у излазним фактурама продавца) и претходног, тј. улазног (или одбитног) ПДВ (исказаног у фактурама добављача):

$$\text{Износ ПДВ за уплату} = \text{Износ излазног тј. дугованог ПДВ} - \text{Износ претходног тј. улазног или одбитног ПДВ}$$

Износ дугованог ПДВ може бити већи или мањи од износа претходног ПДВ:

1. Обвезник има обавезу да за сваки порески период (у складу са чланом 51 Закона о ПДВ) плати ПДВ, уколико постоји позитивна разлика између дугованог ПДВ и износа претходног пореза (тј. одбитног ПДВ). Међутим, и то неће бити коначан износ стварне пореске обавезе. Обавеза за уплату ПДВ у пријави за текући период исказује се у умањеном износу за неискоришћени порески кредит из претходних пореских периода. На основу разлике износа пореске обавезе за текући порески период и износа неискоришћеног пореског кредита из претходних пореских периода, обвезници утврђују износ ПДВ за уплату, који исказује у налогу за уплату. На овај начин се индиректно врши повраћај пореског кредита. Право на одбитак претходног пореза може имати само

2) Б. Раичевић, *Јавне финансије*, Економски факултет, Београд, 2005, стр. 214.

3) М. Радичић, Б. Раичевић, *Јавне финансије, теорија и пракса*, Дата статус, Београд, 2011, стр. 158.

купац – обвезник ПДВ, који је набавио добра или примио услуге од другог обвезника ПДВ⁴.

Ако је износ претходног пореза већи од дугованог ПДВ, односно ако постоји негативна разлика, обвезник има право на повраћај разлике ПДВ, када се у пореској пријави ПДВ опредељује заокруживањем једне од опција “ДА” или “НЕ”:

- ако се определи за опцију “ДА”, надлежни порески може затражити од обвезника да му достави рачуне и другу потребну документацију, ради провере ваљаности таквог захтева, Порески орган има обавезу да најкасније у року од 45 дана, односно у року од 15 дана за обвезнике који претежно врше промет добара у иностранство, изврши повраћај ПДВ. То ће учинити уплатом на текући рачун, који је обвезник навео у евиденционој пријави, на Обрасцу ЕПППДВ;
- ако не захтева повраћај, вишак претходног пореза обвезник може да користи за плаћање ПДВ у наредном пореском периоду.

Пример

Домаће предузеће извршило је набавку материјала из увоза, фактурне вредности 900.089,12 динара. Трошкови превоза и осигурања робе, до уласка у царинско подручје наше земље, износе 89.220,76 динара, односно 2.835,28 динара, након чега царинска вредност (царинска основица) робе износи 992.145,16 динара (порезом на додату вредност у нашој земљи опорезоване су и услуге превоза). Због потребе за обезбеђењем једнаких услова наступа на домаћем тржишту, услуге превоза иностране робе, од уласка у Србију, до седишта увозника, подлежу опорезивању. Декла-

рант је поднео ЈЦИ ради одобрења царински дозвољеног поступка стављања робе у слободан промет. Царинска служба примила је ЈЦИ за увоз и обрачунала царински дуг, а након његове исплате, роба је преузета испод царинског надзора.

Увозник је продао готове производе велепродаји, по продајној цени са ПДВ, у износу од 1.518.503,65 динара. Трговинско предузеће на велико додало је своју маржу од 50%, а потом робу продало малопродаји за 2.277.755,48 динара (са ПДВ). На крају, трговинско предузеће на мало додало је маржу од 10%, а потом и ПДВ од 20%. Роба је продата крајњим купцима (потрошачима) по малопродајној цени (са ПДВ) у износу од 2.300.533,04 динара.

У основицу на коју увозник обрачунава ПДВ укључују се:

- а) фактурна вредност робе, при изласку из складишта предузећа продавца;
- б) трошкови допремања робе, од седишта предузећа продавца, до уласка у Србију, као:
 - трошкови превоза робе;
 - трошкови осигурања робе и
 - манипулативни трошкови (паковања, утовара, претовара);
- ц) царина;
- д) акцизе и
- е) трошкови превоза робе од уласка у Србију, до коначног одредишта (седишта предузећа купца).

У пореску основицу не укључују се попусти и друга умањења.

Оно што су елементи продајне цене за претходног пореског обвезника, то су елементи набавне цене за наредног пореског обвезника, у

Рекапитулација ПДВ уплаћеног од стране различитих пореских обвезника

Предузеће	ПДВ плаћен царинском органу (на увоз робе) (1)	Претходни ПДВ, плаћен добављачу, на набавну цену (према улазним фактурама) (2)	Дуговани ПДВ, наплаћен од купаца, на продајну цену (према излазним фактурама) (3)	Износ ПДВ (унет у образ. ППДВ) који се уплаћује пореском органу (4=3-1, тј. 4=3-2)	Укупно уплаћени ПДВ у буџет државе (5=1+4)
Предузеће увозник	202.467,15	/	253.083,94	50.616,79	253.083,94
Трговинско предузеће на велико	/	253.083,94	379.625,91	126.541,97	126.541,97
Трговинско предузеће на мало	/	379.625,91	383.422,17	3.796,26	3.796,26
Свега	202.467,15			180.955,02	383.422,17

4) Савез рачуновођа и ревизора Србије, ПДВ приручник за примену прописа о порезу на додату вредност, Београд, 2005, стр. 26.

Преглед трансакција између увозника, велетрговца и малопродавца

ПРЕДУЗЕЋЕ УВОЗНИК

Набавка робе из увоза

а) Фактурна вредност робе.....	900.089,12 динара
б) Трошкови превоза робе, до уласка у Србију	89.220,76 динара
ц) Трошкови осигурања робе, до уласка у Србију	2.835,28 динара
д) Царинска вредност робе тј. царинска основица (900.089,12 + 89.220,76 + 2.835,28)	992.145,16 динара
е) Царина (царинска вредност x царинска стопа од 1%)(992.145,16 x 1%)	9.921,45 динара
ф) Трошкови превоза робе, од уласка у Србију, до седишта купца	10.269,16 динара
г) Набавна цена без ПДВ (992.145,16 + 9.921,45 + 10.269,16)	1.012.335,77 динара
ф) ПДВ на увоз (1.012.335,77 x 20%)	202.467,15 динара
г) Набавна цена са ПДВ (1.012.335,77 + 202.467,15)	1.214.802,92 динара

Продаја робе трговинском предузећу на велико

х) Маржа од 25% на набавну цену робе из увоза, без ПДВ (1.012.335,77 x 25%)	253.083,94 динара
и) Продајна цена робе без ПДВ, увећана за маржу (1.012.335,77 + 253.083,94)	1.265.419,71 динара
ј) ПДВ од 20% на продајну цену са маржом (1.265.419,71 x 20%)	253.083,94 динара
к) Продајна цена са ПДВ (1.265.419,71 + 253.083,94)	1.518.503,65 динара

Я

ТРГОВИНСКО ПРЕДУЗЕЋЕ НА ВЕЛИКО

Набавка робе од предузећа увозника

а) Набавна цена робе без ПДВ	1.265.419,71 динара
б) ПДВ од 20% на набавну цену (1.265.419,71 x 20%)	253.083,94 динара
ц) Набавна цена са ПДВ (1.265.419,71 + 253.083,94)	1.518.503,65 динара

Продаја робе трговинском предузећу на мало

д) Маржа од 50% на набавну цену без ПДВ (1.265.419,71 x 50%)	632.709,86 динара
е) Продајна цена без ПДВ, увећана за маржу (1.265.419,71 + 632.709,86)	1.898.129,57 динара
ф) ПДВ од 20% на продајну цену са маржом (1.898.129,57 x 20%)	379.625,91 динара
г) Продајна цена са ПДВ (1.898.129,57 + 379.625,91)	2.277.755,48 динара

Я

ТРГОВИНСКО ПРЕДУЗЕЋЕ НА МАЛО

Набавка робе од трговинског предузећа на велико

а) Набавна цена робе без ПДВ	1.898.129,57 динара
б) ПДВ од 20% на набавну цену (1.898.129,57 x 20%)	379.625,91 динара
ц) Набавна цена са ПДВ (1.898.129,57 + 379.625,91)	2.277.755,48 динара

Продаја робе крајњим купцима (потрошачима)

д) Маржа од 10% на набавну цену без ПДВ (1.898.129,57 x 10%)	18.981,30 динара
е) Продајна цена без ПДВ, увећана за маржу (1.898.129,57 + 18.981,30)	1.917.110,87 динара
ф) ПДВ од 20% на продајну цену са маржом (1.917.110,87 x 20%)	383.422,17 динара
г) Продајна цена робе са ПДВ коју плаћају потрошачи (1.917.110,87 + 383.422,17)	2.300.533,04 динара

приказаном ланцу прометног процеса. На крају, крајњи потрошачи купују робу по цени од 2.300.533,04 динара. У ову цену укључен је и ПДВ, у износу од 383.422,17 динара, без могућности даљег преношења тог пореског терета.

На основу прегледа међусобних трансакција, састављена је рекапитулација ПДВ уплата од

стране сваког пореског обвезника, извршених у одређеном пореском периоду.

Укупна уплата ПДВ у буџет државе износи 383.422,17 динара, при чему уплате појединачних предузећа износе:

- **предузеће увозник.** Приликом увоза робе, царинском органу је уплаћен ПДВ од 202.467,15

Преглед пореских обавеза ПДВ обрачунатих на додату вредност

Предузеће	Продајна цена без ПДВ (1)	Набавна цена без ПДВ (2)	Додата вредност (3=1-2)	Износ ПДВ (4=3x20%)
Предузеће увозник	1.265.419,71	1.012.335,77	253.083,94	50.616,79
Трговинско предузеће на велико	1.898.129,57	1.265.419,71	632.709,86	126.541,97
Трговинско предузеће на мало	1.917.110,87	1.898.129,57	18.981,30	3.796,26
Свега				180.955,02

динара. По завршетку пореског периода, увозник је обрачунао неизмирену пореску обавезу од 50.616,79 динара (унету у пореску пријаву ПППДВ), коју је платио пореском органу. Након свега, укупна уплата ПДВ од стране увозника у буџет износи 253.083,94 динара;

- **трговинско предузеће на велико.** Износ ПДВ обрачунат у пријави ПППДВ и плаћен од стране велетрговца износи 126.541,97 динара и
- **трговинско предузеће на мало.** У образац ПППДВ, малопродавац је пријавио и платио ПДВ у износу од 3.796,26 динара.

Износ ПДВ који треба унети у Образац ПППДВ и платити пореском органу може се обрачунати и на још један начин: према додатој вредности. Из назива самог пореског облика проистиче обавеза плаћања пореза на додату вредност, која је код пореског обвезника створена у конкретној фази производње, односно промета. Додата вредност утврђује се из разлике продајне цене без ПДВ и набавне цене без ПДВ.

Уочавамо идентичност појединачних и укупног износа ПДВ (од 20%) у колонама 4 оба претходна прегледа. ПДВ на међусобне трансакције предузећа обрачунат је према следећем:

- **предузеће увозник** остварило је додату вредност у износу од 253.083,94 динара. Обавеза ПДВ овог предузећа износи $253.083,94 \times 20\% = 50.616,79$ динара;
- **трговинско предузеће на велико** остварило је додату вредност обрачунату из разлике продајне и набавне цене без ПДВ, од 632.709,86 динара. Пореска обавеза овог предузећа износи $632.709,86 \times 20\% = 126.541,97$ динара и
- **трговинско предузеће на мало** остварило је додату вредност у износу од 18.981,30 динара, због чега ПДВ за уплату износи $18.981,30 \times 20\% = 3.796,26$ динара.

Порески терет ПДВ у потпуности сноси крајњи потрошач, а никако трговинско или производно предузеће, а понајмање увозник. Ово због тога што крајњи купац мора да плати ПДВ, јер га не може избећи нити пренети на било које друго лице.

Закључак

Сива економија један је од највећих изазова са којима се суочава привреда не само наше, већ и било које друге земље у транзицији. Она прети да угрози формални сектор или да му се наметне као алтернативни, с обзиром на немоћ друштва да сиву економију преведе у легалне оквире. Процењује се да због сиве економије, држава годишње изгуби око три милијарде евра.

Финансијски опоравак се не може остварити искључиво смањењем плата и пензија. Уколико се не примене и друге мере, одржива фискална стабилност земље неће бити успостављена, због чега мере смањења плата и пензија могу постати трајније мере буџетских уштеда. Свака даља ерозија плата и пензија у будућности, водила би даљем погоршању већ угроженог животног стандарда грађана, са свим последицама не само по макроекономску стабилност, већ и по безбедност земље. Због тога смањење плата и пензија може имати карактер помоћних, краткорочних мера, примењених ради хитног решавања буџетске кризе. Значајније од ових мера јесу мере за повећање прихода буџета, на бази пораста производње, као и мере за сузбијање сиве економије. Битну одредницу сиве економије чини незаконита пореска евазија, која се остварује намерним избегавањем плаћања пореза, пре свега пореза на додату вредност. С обзиром на то да ПДВ представља најзначајнији порески приход буџета Републике Србије, у чланку је обрађен пример набавке материјала из увоза и продаје материјала, од стране увозника – трговинском предузећу на велико, а потом трговинском предузећу на мало, уз обрачун ПДВ у свим фазама прометног процеса. Износ ПДВ за уплату обвезник утврђује на основу разлике дугованог и претходног ПДВ, што је приказано у прегледу трансакција између увозника, велетрговца и малопродавца.

На основу овог прегледа, састављен је и преглед пореских обавеза ПДВ, обрачунатих на додату вредност. Уочавамо идентичност појединачних и укупних износа ПДВ, утврђених на

основу пореске основице и додате вредности код свих учесника укључених у трансакцију увоза и продаје робе на домаћем тржишту.

Порески терет ПДВ у потпуности сноси крајњи купац (потрошач), јер он не може да избегне обавезу плаћања ПДВ нити да је пренесе на било које друго лице.

Литература

1. Brigham E. F, Gapenski L. C, *Financial Management*, The Dryden Press, Forth Worth, 1994.
 2. Ђузовић С, *Трговина, принципи, структура и развој*, Висока пословна школа струковних студија
 3. „Чачак“, Београд, 2014.
 4. Elliot B, Elliot J, *Financial Accounting, Reporting and Analysis*, Prentice Hall, 2002.
 5. Хрустић Х, *Порез на додату вредност*, Стилос, Нови Сад, 2004.
 6. Илић Г, Радовановић Р, Шкарић – Јовановић К, *Финансијско рачуноводство*, Економски факултет, Београд, 1997.
 7. Kieso W. D, Weygandt J. J, Kieso E. D, Kimmel D. P, *Managerial Accounting – Tools for*
 8. *Business Decision Making*, John Wiley Sons Inc, USA, 2002.
 9. Meigs R. F, Williams J. R, Haka S. F, Bettner M. S, *Financial Accounting*, Irvin Mc Graw Hill,
 10. Boston, 2001.
 11. Петровић Д, Петровић Н, *Финансијско рачуноводство*, Висока пословна школа „Чачак“, Београд, 2014.
 12. *Порез на додату вредност (приручник за примену прописа о ПДВ)*, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд, 2005.
 13. Б. Раичевић, *Јавне финансије*, Економски факултет, Београд, 2005.
 14. Радичић М, Раичевић Б, *Јавне финансије, теорија и пракса*, Дата статус, Београд, 2011.
 15. Савић М, Татић И, Нешић В.и др, *ПДВ приручник за примену прописа о порезу на додату вредност*, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд, 2005.
- Законски прописи:**
1. Закон о ПДВ, „Сл. гласник РС“, бр. 84/04...93/12.
 2. Закон о пореском поступку и пореској администрацији, „Сл. гласник РС“ бр. 80/02,,,,47/13.
 3. Закон о трговини, “Сл. гласник РС”, бр. 53/10 и 10/13.
 4. Правилник о облику, садржини и начину вођење евиденције о ПДВ, „Сл. гласник РС“, бр. 120/12.
 5. Правилник о утврђивању опреме и објекта за вршење делатности и о начину исправке одбитка претходног пореза за опрему и објекте за вршење делатности, „Сл. гласник РС“, бр. 67/05).
 6. Уредба о ближим условима за одлагање плаћања пореског дуга, „Сл. гласник РС“, бр. 53/03..71/05.
 7. Упутство за поступање по захтевима пореских обвезника за одлагање плаћања пореског дуга, „Сл. гласник РС“, бр. 80/02...93/12.
 8. Одлука о начину вршења принудне наплате с рачуна клијента, “Сл. гласник РС”, бр. 14/14.

др Богдан
ИЛИЋ*
др Небојша
ПРАЋА**

Савремени ЕКОНОМСКО-ПОЛИТИЧКИ АСПЕКТИ НОВОГ СВЕТСКОГ ПОРЕТКА

Резиме

У свету који се стално мења постоје бројни изазови који воде умањеној безбедности и предвидивости. Нови светски поредак налази се пред променом. Поредак заснован на доминацији САД има подршку развијених земаља. Другачији приступ виђењу света имају Бразил, Русија, Индија и Кина, које се развијају сопственим путем, не прихватајући вредности Запада, што указује на могућност промене светског поретка. Суштинско питање је: како пронаћи одржива решења у конфликтном односу света капитала, рада и политике?

САД све више губе статус једине супер силе, а њихова валута губи својство једине резервне светске валуте. Долази до промене светских монетарних институција оформљених у Бреттон Вудсу 1944. г. где су САД водиле главну реч и захтева се да корпа валута уместо искључиво САД долара садржи светске резервне валуте. Под таквим, измењеним светским економским и политичким условима одвија се и развој недовољно развијених и земаља у развоју.

У ширем смислу у овом раду покушавамо да представимо новонастале проблеме у свету и начин на који се они решавају у контексту новог поретка, јер савремени светски поредак тешко данас функционише. Покушај да се нађе одговор на питања шта утиче на стварање новог светског поретка, као и да се открије колико прилике у свету иду на руку недовољно развијеним земљама на њиховом путу развоја и напретка, предмет су овог рада.

Кључне речи: економија, поредак, криза, развој, сиромаштво, миграције, безбедност.

Увод

Под светским поретком подразумева се одређени облик односа у светској привреди насталих у процесу производње, размене, расподеле и потрошње. Ови односи одређени су материјалном основом на којој се и заснивају, а објективно су одређени у мери у којој су објективно

одређени и продукциони односи на националном нивоу. Будући да у материјалној основи друштва долази до сталних промена, мењају се и односи у светској привреди, мења се светски поредак, уз утицај и свесне активности људи.

Светски поредак је, пре свега, одређен карактером светске привреде (нивоом развијености,

*) Редован професор Економског факултета у Београду

**) Министарство унутрашњих послова Републике Србије

производном структуром, регионалним и националним разликама, и сл.) и одређеним активностима политичких снага. Ове снаге настоје да успоставе поредак који ће одговарати њиховим интересима. Различите снаге имају различите интересе, а светски поредак се формира према интересима снага које су у датим околностима најутицајније, у мери у којој материјална основа то дозвољава. Промене у односима политичких снага доводе до промена у светском економском поретку. Када су промене у материјалној основи и у односима политичких снага значајније није могуће остати на корекцији постојећег поретка, већ је неопходна изградња новог. Изградња новог светског поретка је неопходна како би се спречило избијање конфликта ширих размера.

Дакле, бројне противречности у данашњој светској привреди (неравнотежа у међународној економској размени, презадуженост, немогућност отплате дугова, монетарни проблеми, незапосленост, међународни тероризам, милитаризам) налажу потребу за изменом постојеће економске ситуације у свету и стварањем новог светског поретка, односно светског економског јединства на новој, уравнотеженој основи¹.

Од седамдесетих година XX века свет је прошао кроз велике промене и налази се пред великим изазовима. Високе информационо-комуникационе технологије повезале су свет. Међународни односи постају све компликованији. Према неким предвиђањима, средином 21. века, осим ако се не догоди нека катастрофа, "на Земљи ће живети 9,2 милијарди људи, односно три милијарде више него данас"². За сва људска бића света треба обезбедити задовољење основних животних потреба, пре свега здраву храну, социјалну и здравствену сигурност.

Међународни систем после хладног рата обесмислио је концепт монопола моћи и сву илузорност тежње да се он очува по сваку цену. Савремени међународни односи више се не могу објаснити неком теоријом из минулих времена. Нити су данас управљачи друштва као некад, нити је свет арена на којој се сукобљавају државе, штитећи свој суверенитет. Дошло је до нових поремећаја односа у свету. Ни Нобелова награда

за мир не може да допринесе миру и стабилном развоју света. Хегемонизам САД разорно делује на међународну заједницу. Крај биполарног света довео је у питање место и улогу државе, разоткрио све проблеме моћи и изродио нову врсту насиља. Процеси савремене привреде и друштва у свету узрокују забринутост, јер у свету су немири, тржиште насиља, пораст неједнакости, економска и друштвена криза, појава криминала и тероризма, епидемије, сиромаштво, појачане миграције, и сл. То је још више погоршано светском не само финансијском, него и економском и друштвеном кризом.

Промена поретка заснована на доминацији САД и коју подржавају одређене развијене земље, није у интересу САД, будући да се оцењује да је веома скупа. Другачији вредносни приступ имају земље - Кина, Индија и Русија које унапређују сопствене развојне програме, а не западну културу, што укида легитимитет међународних институција формираних после Другог светског рата, а тиме се мења и светски поредак. Другим речима, међународне институције које су наметале америчке погледе на политику, економију и културу више немају потребни легитимитет. Зато Кисинџер пише да "у неким деловима света никада нису искрено подржавали западну концепцију светског поретка и само су се невољно саглашавали са њим"³. Сада је дошло време да поменуте државе "не морају пристајати на оно што им не одговара, јер су достигле снагу када могу да развијају сопствене идеје, а не америчке"⁴. Економски раст повећава њихову војну моћ и политички утицај. Амбиције ових нових сила сразмерне су њиховој свеукупној снази. Зато више не важе правила која су наметнуле САД после Другог светског рата, већ саме формулишу систем понашања у свом ближњем окружењу, са тежњом да утичу и даље од тих предела. Ова мешавина одбрамбених и офанзивних тактика нових светских сила подрива моћ и политику институција које су формирале САД после Другог светског рата, а посебно после 1990. г. и оглашавања Новог светског поретка⁵. Са друге стране, Американци претендују да сви остали народи прихвате њихово лидерство, као и политичку културу Запада.

1) Стварање новог светског поретка, односно новог економског јединства света захтева пре свега убрзани индустријски развој неразвијених земаља и прилагођавање привредних структура развијених и неразвијених земаља новој међународној подели рада.

2) Жак Атали, 2010. *Кратка историја будућности*, Архипелаг, Београд, с. 11.

3) Хенри Кисинџер, 2014, *Светски поредак: Размишљања поводом карактера нација и хода историје (World Order: Reflections on the Character of Nations and the Course of History)*, New York.

4) Исто.

5) Нови светски поредак (lat. *Novus Ordo Mundi*; engl. *New World Order*).

Многе анализе указују да у свету економска и друштвена криза не јењава проузрокујући велику незапосленост, нарушавање државних програма социјалне заштите и осиромашење милиона људи. Економска криза праћена је милитаризацијом широм света, у вези са реструктурирањем глобалне економије. Неке европске државе (Аустрија, и друге), због ширења нових облика тероризма у свету, забрањују, односно неће дозволити финансирање из иностранства верских заједница. Развој догађаја у Украјини подсећа на доба хладног рата, а релативизовани конфликт САД и Русије могао би поново да ојача. Управо је могућност да Украјина буде увучена у западну војну алијансу била највећи окидач за избијање конфликта. “Уместо да одржава мир, НАТО узрокује раст тензија и рат”⁶. Сматра се да је велики изазов што се тренутно редовно крше међународна правила. Кршење међународних споразума није само тема у вези са Украјином, већ и конфликтима на простору Азије, као што је спор око острва између Кине и Јапана. На помолу је нови глобални однос снага чији исход је још отворен. Односи Пекинга и Москве тренутно се одвијају, на економском али и политичком нивоу, значајно тешње и интензивније. Нови поредак условљавају и конфликти у Сирији и Ираку, а у борби против “Исламистичке државе” (IS) назире се савез САД, Ирана, Саудијске Арабије и других држава региона. Блиски исток је и даље у кризи.⁷ Земље групе БРИКС-а (Бразил, Русија, Индија, Кина и Јужноафричка Република) се политички и економски конфронтирају са САД. Циљ ових земаља је да промене досадашњи поредак у којем САД наступају као хегемонија, односно једина “супер сила”.⁸

1 - Настанак светског поретка после Другог светског рата

Као продужетак империјалистичке политике од раније, дошло је до Првог светског рата (1914-1018). У њему су учествовале 33 државе, а настао је као последица крајње заострености империјалистичких супротности, борбе за тржиште, поделе света на сфере утицаја и поделе колонијалних територија међу великим земља-

ма. Први светски рат имао је страховито разорно дејство – људске жртве и материјална разарања. Рат је окончан Версајским уговором о миру закљученим 1919. г. Рат је дубоко пореметио економску структуру капиталистичког света и имао велики утицај на економске промене. Током трајања овог рата дошло је и до Октобарске револуције у Русији, 1917. године.

Као друштвени однос капитал, данас корпорацијски капитал, производи противречности и супротности како на националном, тако, али још израженије на светском нивоу. Да је тако указује и чињеница да су “током владавине капитализма избила два светска рата. Рат и данас погађа разне крајеве света”⁹. Свет се још није опоравио од Првог светског рата, а економска и друштвена криза 1929-1933.г. која га је потресла довела је до Другог светског рата. Други светски рат трајао је шест година (1939-1945) и у њему је учествовала 61 држава, са укупно 96 процената светског становништва.

Узроци Другог светског рата леже у крајње заостреним противречностима међу капиталистичким државама у периоду империјализма, које су посебно дошле до изражаја у појави тоталитарних сила, на чијем челу су се налазиле екстремне десничарске друштвене снаге – нацизам и фашизам, а чији су лидери, опседнути идејом о доминацији светом, директно изазвали овај сукоб. Мада започет као сукоб “различитих групација империјалистичких сила, Други светски рат је постепено добио карактер борбе демократских, прогресивних и слободарских снага у свету”, против реакционарних сила осовине, а са циљем успостављања правичнијег и демократскијег система односа у међународној заједници.

Иако најмасовнији и по свом разорном дејству и по броју жртава најстравичнији сукоб у историји, Други светски рат је довео до “рушења класичних капиталистичких структура и колонијалних империја и његов је завршетак уједно представљао подстицај процесу еманципације бројних народа и довео до снажног пораста антиколонијалних снага и снага социјализма у свету”. Антифашистичка борба, посебно у земљама које су биле окупиране од стране сила Осовине,

6) *The Guardian*, Лондон, Политика, 7. 9. 2014.

7) Блиски исток обележен је кризом, ратом, трговином нафте, тероризмом и верским фундаментализмом. Разлози кризе у овом делу света до сада су били верски, друштвено економски, геостратешки и енергетски.

8) Неки политички и економски аналитичари оцењују да би трајним искључивањем Русије из групе Г-8 могао да “порасте” значај БРИКС-а. Процењује се да земље БРИКС-а желе трајно да промене однос моћи успостављен након Другог светског рата, односно да ослабе моћ САД. Сматра се да у условима колапса државног процеса, насиље преузима водећу улогу и да је све тим утолико опасније што постоји слободно тржиште међународног насиља, потпомогнуто менаџментом.

9) Бадју, Ален, *Политика*, 23. 11. 2014. с. 7

омогућила је стварање покрета који су тежили успостављању нових, прогресивних друштвених односа¹⁰.

По завршетку Другог светског рата, многи су размишљали да ће трајни мир бити могућ једино ако се стабилизује и успешно води светска економија. То је 40-их година 20 века био релативно нов начин размишљања о међународним односима. Чињеница да је најгори рат у историји уследио убрзо након Велике економске кризе (1929-1933) изгледа да је потврђивала да међународна политичка криза и економска нестабилност иду руку под руку.

Преговори о мировном споразуму после Првог светског рата углавном су заобилазили економска питања у корист политичких и правних (нпр. утврђивање територијалних граница, права националних мањина, и сл.)¹¹. Светски трговински систем који је функционисао у деценијама пре рата углавном је функционисао ослањајући се на приватни бизнис и финансије.¹²

Након 1918. дошло је до промена, будући да се Европа налазила у економској и друштвеној кризи; постало је јасно да се морају пронаћи трајнија решења. Овог задатка се прихватило "Друштво народа"¹³, испуњавајући економске и финансијске функције много шире од оних које су предвидели његови утемељивачи: спасавање европских држава од послератне хиперинфлације, обрада статистичких података и сазивање низа (углавном неуспешних) међународних конференција о трговини и финансијама, и сл.¹⁴

Поставило се питање како спречити повратак економског хаоса из времена Велике депресије 1930-их. У Бретон Вудсу (1944), британски и амерички званичници расправљали су како да обнове стабилну и отворену капиталистичку светску економију на начин који би ублажио

кризу капитализма и обезбедио државама већу слободу да следе своју националну економску политику. Био је потребан нови облик међународне управе: стални систем, регулисан законима и под надзором међународних тела, који би одражавао међузависност националних економија. Тај нови, интервенционистички модел организованог капитализма – по угледу на њудловску америчку државу – биће проширен на читав свет.¹⁵

На конференцији одржаној у Бретон Вудсу (1. јула 1944) створен је међународни систем за размену светских валута, ММФ и СБ. Резултат конференције било је опадање британског економског и политичког утицаја и успона САД као нове светске суперсиле, а британска фунта као светски доминантна резервна валута уступа место америчком долару. Како је Европа разорена ратом, а САД била не само на страни победника, него највећа светска економска сила, без већих последица рата, било јој је лако да наметне своју економску доминацију.

Током 1942. предложена су нова монетарна правила међународне економије, тј. утврђени су основни циљеви новог светског монетарног система: стабилизovati курсеве, побољшати међународну финансијску сарадњу; забранити конкурентску депресијацију валуте и произвољне измене вредности валута и ограничити међународни проток капитала како би се спречиле краткорочне, спекулативне инвестиције.¹⁶ Такође су истакли потребу да се успостави нова међународна институција која ће пружати финансијску помоћ државама са трговинским дисбалансима и спроводити правила о вредности валута (будући ММФ), као и она која ће обезбеђивати капитал за послератну обнову (будућа СБ). Један од битних аспеката англо-америчког договора била је, за

10) Из Другог светског рата човечанство је извукло бројне поуке, од којих су најзначајније потреба за демократијом и слободом, борба против рата и тоталитарних политичких режима и идеолошке искључивости и одбацивање, у међународним односима, методе силе и притиска сваке врсте које, управо захваљујући тим искуствима, савремено међународно право и морал данашње међународне заједнице сматрају недопустивим.

11) „Невероватна је чињеница да су основни економски проблеми Европе, која гладује и распада се пред њиховим очима, били једино питање за које четворка није показала интересовање“, написао је Кејнс у *Економским последицама мира*, мислећи на националне лидере који су закључили Версајски уговор о миру, 1919.г.

12) "... златни стандард је одредио правила размене, али државе су се углавном држале по страни, осим када су снижавале трговинске баријере или наметале извршавање уговора. Када би ствари пошле наопако нису покушавале да интервенишу”.

13) Често се у литератури помиње синтагма "Лига народа".

14) До тог тренутка, 1933. године, европске привреде почеле су да измичу контроли, како се депресија убрзано ширила по Европи, уништавајући банкарски систем готово сваке државе коју је дотакало. Инвеститори су пребацивали новац од једне до друге земље, остављајући за собом траг у виду јурњава штедиша на банке и валутних криза.

15) Ситуација је захтевала комплетну ревизију правила међународног финансијског пословања. Међутим, многи су "империјалне преференцијале сматрали не само носећим стубом империје најразвијених земаља". Видети: Тхе Баттле оф Bretton Woods: *John Maynard Keynes, Harry Dexter White and the Making of a New World Order, Benn Steil, Princeton 2013.*

16) Сматрало се да ће строго контролисани и регулисани међународни финансијски систем заменити некоординирани и конкурентни систем из међуратних година.

приоритет постављена потреба за пуном запосленошћу и социјалном заштитом на националном нивоу, као циљ важнији од дубоке међународне економске интеграције.

Званичници сиромашних земаља, попут Кине и Индије, борили су се да имају бољу заступљеност у ММФ, али безуспешно. Планови за међународни економски развој такође су били спорни, јер су се делегати из Индије и других земаља борили да се ММФ обавезе на програм послератног развоја у економски неразвијеним земљама. Ове институције осмишљене су тако да воде рачуна о америчким и европским интересима. Америчку доминацију над овим системом гарантовала је још једна кључна чињеница: 1944. г. амерички долар био је једина расположива довољно распрострањена валута да омогући међународну размену према новом "златном стандарду размене". Међутим, када се дефицит настао због финансирања рата у Вијетнаму толико нагомилао да је почело јуришање на златне резерве САД, године 1971, Ричард Никсон укинуо је везаност долара за злато – практично окончавајући Бретон Вудс¹⁷.

У процесу деколонизације, у првој половини 20. века Индија је постала независна, а знатно касније колонија Хонгконг прелази под власт Кине¹⁸. Јачање Европе, Јапана и азијских земаља (тзв. „азијских тигрова“) умањује америчку доминацију у светској економији.

Глобализација с краја 20. века покренута је док се "кејнзијански споразум" урушавао. До средине 1990-их, неолиберализам се проширио на цео свет. Скоро све бивше социјалистичке земље улазе у капиталистичку светску економију, било кроз реформе „шок терапије" или, у случају Кине и Вијетнама, постепеним отварањем и дерегулацијом. Уследило је отварање тржишта и либерализација у већини земаља у развоју. То се углавном спроводило брзо, мада је било и случајева у којима се спроводило постепено, на пример у Индији.

У то време, потписани су неки значајни међународни споразуми који су означили "нови циклус" глобалних интеграција. Споразум NAFTA - Северноамеричка зона слободне трго-

вине (North American Free Trade Agreement) 1994. потписали су САД, Канада и Мексико, као асиметрична асоцијација у којој водећу улогу има САД. То је био први велики споразум о слободној трговини између развијених земаља и неке земље у развоју. Године 1995, закључена је Уругвајска рунда преговора о GATT-у, што је довело до прерастања GATT-а у Светску трговинску организацију (STO). STO обухвата много више области (нпр. заштиту интелектуалне својине, патенти, трговина услугама) и има већа овлашћења од GATT.

Преко Јединственог европског акта (ЈЕА) напредовала је економска интеграција, уз пројекат "јединственог тржишта" 1993. г. (тзв. слободе кретања роба, услуга, људи и капитала). Циљ је било стварање међународног трговинског система који би подржавао слободнију (мада не потпуно слободну) трговину. Иако се међународна економска интеграција одвијала од 16. века, крајем 20. века овај процес ушао је у нову фазу. То је омогућило напредак технологије из области комуникација и транспорта - скраћења даљине. Према одређеним тумачењима, државе више нису имале другог избора осим да прихвате нову реалност и потпуно се отворе за међународну трговину и инвестиције, истовремено либерализујући домаћу привреду.

II - Настанак новог светског поретка

Од 70-их година XX века долази до промена у свету. Систем међународних односа успостављен по завршетку Другог светског рата промењен је. Међународне институције и организације, као што је Светска банка, ММФ, STO, OECD, OEBIS имају измењене програме рада и функционисања. Укидањем фиксних девизних курсева 1971. године, препуштено је да валуте слободно флукутирају око америчког долара. Либерализовани су токови капитала. Тржишна моћ прешла је у руке најразвијеније економије света. Успостављен је нови светски поредак.

Званично "нови светски поредак" је почео седамдесетих година 20 века¹⁹. Претходно, колонијализам који је почео пре четири века био је

17) Сматра се да је до тада успех златног девизног стандарда био углавном добар; постојао је стабилан курс, остварена је привредна експанзија, успон светске трговине и релативно ниска незапосленост. Изграђени су бројни различити модели социјалне државе – у Европи, САД и Јапану.

18) "... престанак империјалне доминације: 15. августа 1947. Индија је постала независна; 1. јула 1997. последња крунска колонија Хонгконг прелази под власт Кине. Година 1947. за коју је Хју Далтон, лабуристички министар финансија, назвао *anus horrendis*. Била је то година која је исцрпила енергију Атлијеве администрације и која је наговестила крај социјалистичког експеримента. Та је година била сведок краја британске доминације...", *Крај империје*, Џон Чермли, енглески историчар, *The Sunday Telegraph*, преноси "Политика", 1.2.1997. стр. 6.

19) На шестом специјалном заседању ГСУН-а донета је резолуција уз општу сагласност земаља света, али и уз одређено и приметно незадовољство најразвијених земаља.

светски систем под контролом Европе, било као насељавање Америке, или колонија у осталим деловима света. Углавном, тај систем је остао непромењен све до краја Другог светског рата, а један од основних циљева било је трговање и улагање у светско тржиште.

Почетком 19. века радничке масе нису могле да понуде ништа осим своје радне снаге. Оне у тржишним односима нису имале никакву моћ и због тзв. "гвозденог закона" плата њихово признање за рад у фабрици није могло да задовољни њихове основне животне потребе. Тај ниво "награђивања" није, као што је показао **Маркс**, ни издалека могао да осигура куповну моћ која би одговарала све већој продуктивности и учинку нових машина. Стога ће се, тврдили су они, тај систем срушити кроз кризе "превелике производње" које су заправо биле кризе премале потрошње. Већ крајем 19. века, подизање нивоа стручности и образованости радника, почеци синдикализма с колективним уговарањем, те опште право гласа покренули су промене у односима моћи индустријских тржишта. Затим је, након Другог светског рата, идеја *кејнзијанизма* у смислу да је одржавање делотворне потражње, односно потрошње, кључ економског раста потпомогла остварење привредног напретка нешто више од две деценије. У ствари, 70-их година покренуто је питање о томе не прелази ли снага све веће потрошње, ојачане великим порастом прихода и деловањем синдиката, могућности привреде у задовољавању те потрошње без инфлације. То је кључни чинилац у реаговању развијеног света на деловање тржишта. Други аспект те моћи огледа се, наравно, у монопољу.

За више од четири века свог постојања светско тржиште је, углавном, било подложно моћи и надзору народа Европе, а потом САД. Затим, индустријска револуција, која је узроковала и ојачала моћ колонијалних господара. Прво Велика Британија, а потом остале земље западне Европе, а после и Северна Америка, започели су потпуно нове облике масовне производње добара за свакодневне људске потребе, као и машина којима се производе та добра.

Без неког пројекта или плана створено је светско тржиште у којем је моћ новоиндустријализованих земаља представљала одлучујући фактор. Колонијални господари, развијена индустријска предузећа и традиционални локани лидери имали су у рукама систем у којем су сировине одлазиле из сиромашних у развијене земље, где су се прерађивали у готове производе, а затим продавали на локалним, националним тржиштима и самим произвођачима сировина. У

том процесу све услужне делатности (превоз бродовима, банкарство, осигурање, проналажење нових тржишта) остале су у рукама атлантских сила. То је и главни разлог постојања великих неуравнотежених метропола у данашњем свету у развоју.

Таква је углавном била економска позадина, делимично још скривена и погрешно схваћена, у свету који се називао 1945.г. Индустријализоване земље су са својим мешовитим и планским привредама обухватале око 35% светског становништва и уживале 75-80% светског богатства, 85% трговине, 90% услужних делатности, преко 90% индустрије и скоро 100% истраживачких делатности, а ситуација се отада углавном није изменила (осим што се број становништва које живи у богатим земљама још више смањило у релативном смислу).

Светско тржиште постоји, али је у потпуности наклоњено потребама индустријских најразвијених земаља. Након 1945.г. није се постављало питање хоће ли такав систем преживети, већ када ће се његове равноправности и нестабилности почети осећати на политичком плану. Педесете и шездесете године 20. века обележене су важним променама. **Прва** је била окончање непосредне колонијалне власти Западних тржишних привреда и успостављање, у оквиру УН и њихових агенција, концепције светског система сарадње који надилази и односе моћи и голе економске интересе. **Друга** промена се односила на спознају развијених потрошачких друштава која прихватају чињеницу да уобичајене трговачке методе нису довољне за осигурање светског раста и да су потребни организована помоћ и уступци који би новим државама дали додатни подстицај у стварању сопствене производне основе. **Трећа** промена укључује снажан раст мултинационалних корпорација у САД и у Европи. **Четврта** промена се односила на неугодну помисао да је то повезивање формалног окончавања политичког колонијализма с брзим ширењем локалне индустрије која има темеље на Западу (и која је обично у рукама Запада) заправо старе односе зависности оставило нетакнуте.

Свет је формално био слободан, али је облик његове привреде и даље био колонијалан. Незадовољства оваквом ситуацијом су се почела испољавати низом конференција неразвијених земаља, а потом су уследиле и конференције "Несврстаних земаља". Напокон су и развијене земље почеле увиђати, као што су то увек увиђале сиромашне и неразвијене земље да је "нови економски поредак" зависио од промене равнотеже моћи на тржишту, моћи без које су

економски уговори увек у рукама великих сила. Нова снага ОПЕК-а успела је да подстакне нове и озбиљније преговоре између развијених и неразвијених земаља у вези с начином на који ће се најбоље уредити њихови међусобни економски односи.²⁰

Почетком 80-их година 20. века почиње ново поглавље у историји капитализма. Свет је обухваћен либерализацијом, дерегулацијом и приватизацијом. "Америка је после рата била друштво средње класе. Друштво релативне једнакости, са јаком средњом класом и смиреним политичким животом".²¹ Међутим, "осамдесетих година приход 10 одсто најсиромашнијих истопио се више од 60 одсто у односу на нивое из шездесетих, док приход 10 одсто најбогатијих расте 80 одсто; мали део при врху упетростручује приходе". Сматра се да је капитализам изграђен на неправди. "Током кризе један одсто људи наставио је да повећава профит, а осталих 99 одсто било је на губитку. Један одсто људи поседује 45 одсто светског богатства, а 10 одсто становника располаже с 86 одсто укупног богатства. Неједнакост у свету је огромна "не само по богатству, већ и према моћи". Средином осамдесетих пораст неједнакости захвата читаво друштво, све до данас. У савременом свету јаз између богатих и сиромашних људи и између богатих и сиромашних држава све више се продубљује, и то је једна од највећих опасности за савремени свет, директно проузрокованих модерном глобализацијом.²²

Крах Волстрита почетком XX века био је "окидач" који је покренуо лавину, "сјуривши" надоле спиралу реалне привреде. Да је Херберт Хувер одмах изградио неки систем контроле пасивног трошења и да је Федерална резерва (америчка централна банка) енергично преложила

нове зајмове као одговор на захтев за сигурношћу застрашених потрошача, у том случају, већ 1931. или 1932., у САД би дошло до окончања рецесије чије димензије би биле такве да би се њом ипак могло управљати, а и у Европи би историја била другачија, без политичких заокрета на лево и на десно.²³

За данашње политичаре зоне евра, Америке и Азије, две лекције делују јасне. Прва, чувати се толерисања или подстицања самоолиментирајућих шпекулативних спирала нагоре; што се више буде пела утолико ће тежи бити њен пад. Илузија на пораст генерира онда и подстрек надоле, због чега се надуване цене на крају сурвају у вртлог који самостално јача. Крах у 1929. није изазвала инфлација... Непривредници и државници научили су погрешну лекцију из искуства 1929. - 1933. године. Драма ватромета на берзата Њујорка, Лондона, Париза, Берлина, Цириха, Милана и Токија скренула је пажњу са кретања од виталнијег значаја за производњу, запосленост, профите и инвестиције у реалне привреде света. Две сфере су међусобно повезане, али захвати који су окончали Велику депресију, покренути од Њу Дила, били у већој мери усредсређени на реалне привреде *Мајнстрит*, него на виртуелно шпекулисање у Волстриту.²⁴

Економски развој неразвијених земаља доприносиће и даљем развоју индустријски развијених земаља. Нова међународна подела рада подразумева да неразвијене земље производе и финалне индустријске производе, ради супституције увоза, као и производњу за извоз, извоз нових производа, све у одговарајућој комбинацији која ће водити рачуна о специфичностима и потребама сваке земље. Да би се неразвијене земље

20) Одржано је низ међународних Конференција о светском поретку. Два главна преговарачка форума били су UNCTAD и тзв. Конференција о међународној економској сарадњи CIEC (eng. *Conference on International Economic Cooperation*) у Паризу, асоцијација састављена од развијених земаља, неразвијених и земаља ОПЕК-а. Није било значајнијег успеха након двогодишњих преговора. Разлог томе налази се у нeredу у којем се налазила светска привреда. Повишење цена нафте у земаљама ОПЕК-а поклопило се са високим растом индустријализованих земаља. Дакле, индустријска експанзија, гориво и храна покренули су инфлацијску спиралу коју чак ни оштре кризне мере нису могле да зауставе. У развијеним земаљама појавила се "стагфлација", тј. повећање незапослености и пораст цена. Резултат тих непосредних сукоба интереса није довео до потпуног слома, али се непрестано одлагање доношења одлука показало као "главна метода избегавања темељних промена". Видети: Antoni J. Dolman, Jan Van Ettinger, *Партнери у сутрашњици*, с. 174-176.

21) Кругман, П. *Савест либерала*, 2007. Такође, Кругман, П., 2008. *Повратак економије депресије и светска криза 2008*, ИП Хеликс, Београд.

22) Милановић, Б., "Богати и сиромашни – кратка историја глобалне неједнакости" (*The Haves and Have Nots. A Brief and Idiosyncratic history of global inequality*, Basic Books, New York, 2011.)

23) Рецесија се 1927.г. поступно ширила да би 1929.г. достигла америчке пољопривреднике. Ништа се није учинило како би се то спречило и читав свет је претрпео нечувену економску кризу. Двадесет година касније, 1947.г. Европа је била опустошена и без куповне моћи. Решење је, као што је познато, пронађено у облику *Маршаловог плана*. "Маршалов план" је означио почетак опоравка Западне Европе под покровитељством америчког капитала. "Он је у Западној Европу увео амерички *New Deal* и капитализам америчког стила, чврсто је повезујући са америчком незваничном империјом". Резултат тога је била привредна експанзија која је у наредне две деценије променила лице Европе. Видети: Џон Чермли, енглески историчар, *The Sunday Telegraph*, "Крај империје", *Политика*, 01.02.1997. с. 6.

24) Пол А. Семјелсон, 1999. *Хладна језа прошлости*, Corriere della sera, Milano.

оспособиле за овакав развој и коришћење резултата науке и технологије из развијених у неразвијене земље, велика одговорност пада како на развијене земље, тако и на светску заједницу у целини, при чему политика ослањања на сопствене снаге треба да има приоритетни значај.

Нова међународна подела рада и светско тржиште мораће се заснивати на селективном и комплексном начину укључивања у међународну поделу рада, посебно неразвијених земаља. Оваква подела рада и конституисање светског тржишта на новим основама, подразумевају активну улогу и помоћ развијених земаља и светске заједнице у исправљању негативних последица садашње међународне поделе рада и светског тржишта. Светска заједница треба да буде иницијатор, покретач и координатор свих мера које ће обезбедити изградњу новог **економског јединства света**, светског тржишта и међународне размене на новим, праведнијим основама. То подразумева стварање равнотеже у светској привреди и на светском тржишту, како у погледу привредне развијености (стопа продуктивности и интензивности националних радова), тако и у погледу економске структуре (уклањање поделе на сировинске и индустријске земље) и у погледу веће могућности коришћења светског капитала за убрзанији економски развој неразвијених земаља.²⁵

Неравномерни економски и сложени политички односи у другој половини XX века политика хладног рата вероватно су утицали на то да се промовише успостављање **новог светског поретка**²⁶ под патронатом САД, чиме су оне заузеле водеће место у светској привреди, које је у XIX веку држала Велика Британија. Протагонисти наведеног поретка настоје да свугде у свету реализују грађански политички систем и отворену тржишну привреду. Ово треба остварити свестранијом применом нове технологије (информациона технологија) у производњи, ширењем интеграционих процеса националних економија и формулисањем одговарајуће економске и развојне политике, тј. остваривањем процеса глобализације. При томе се испољавају и противречне тенденције, тако да, с једне стране, јачају процеси узајамне зависности земаља, интеграција и подруштвљавање капитала у међународним

размерама, а с друге стране, јављају се диспропорције и противречности у односима међународних економских субјеката – националних економија и ТНК. Долази до промене на водећим местима како крупних компанија, тако и националних економија. У свету се конституишу три моћна економска центра – Северноамерички блок, под називом NAFTA (САД, Канада и Мексико), Европска унија и Азијско-пацифичка групација (“азијски тигрови”) на челу са Јапаном. Чланови наведених глобалних целина међусобно сарађују и споразумевају се, али често и међусобно конкуришу и отворено се сукобљавају.

После распада СССР и Варшавског уговора на међународној сцени је остала само једна суперсила – САД. Оне, уз подршку земаља Северно-атлантске алијансе и неких међународних институција желе да свет уреде по сопственом моделу. Отуда тежња да се успостави и нови светски систем и да се прошири у планетарним релацијама. Он је сада заснован на три ослонца – САД, ЕУ и Јапан, с тим што лидерска позиција припада САД. Најмоћније земље света и ТНК сматрају да могу неограничено да потчињавају територије других земаља и да користе туђа природна богатства и радно способно становништво²⁷. Седамдесетих година XX века долази до изразитог погоршања међународних економских односа. То се, пре свега, огледа у отвореној конфронтацији богатог Севера и сиромашног Југа, порасту дугова неразвијених земаља (они су порасли од 1.000 милијарди долара 1980-их година на преко 2.000 милијарди 2000-их година), повећању распона у нивоу развијености земаља (он је пре 100 година износио 6 : 1, а данас износи 100 : 1), тако да 30% становништва најразвијених земаља располаже са 70% светског друштвеног производа.²⁸ Због тога су несврстане земље предузеле одређене активности ради реформицања постојећег међународног економског система и успостављања **новог међународног економског поретка**. Тај поредак треба да обезбеди равноправније односе у међународној економији и истоветан, преференцијалан третман ових земаља у међународној робној размени. Нови поредак треба да омогући већу мобилност финансијских средстава и техничких иновација из развијених у неразвијене земље, унапређење

25) Детаљније видети: др Богдан Илић, *Закон вредности*, Београд, 1979.г.

26) Идејним творцем термина нови светски поредак сматра се бивши амерички председник Џорџ Буш – старији.

27) “Нови светски поредак се заснива на моралним принципима. Лако се може уочити да његови протагонисти настоје да, у интересууског круга монополиста, освајају туђе територије, користе страна природна блага и потчињавају друге народе, зато широки слојеви народа желе да гину за такве, себичне циљеве.” др Владан Јовшевић, *Смисао преображаја привреде*, Београд, 1999. с. 113.

28) World Debt Talles, Edition, The World bank, Washington DC, 1988. и 2000.

производно-техничке и економске сарадње свих субјеката међународне економије.

III - Извесност настанка новог светског поретка

Иако су САД данас релативно једина суперсила у свету, већ се јављају наговештаји биполаризма и мултиполаризма, пре свега у виду јачања Европске уније и Азијско-пацифичког региона, између којих већ долази до извесних супротности – аграрни протекционизам Европе, јапанска електроника и сл., што ће се убудуће све више продубљивати. Посебан значај све више заузима НР Кина, која бележи највеће стопе привредног раста и развоја у савременом свету, који је сматра већ другом економском силом света. Ту је и Русија са огромним природним богатством и великим географским пространством, Индија, Бразил и сл. (БРИКС).

Због свега тога могуће је очекивати прогресивне промене у међународној економији, које ће се вероватно постепено остваривати и уз знатне отпоре и тешкоће.

Наиме, достигнути степен економског и друштвеног развоја у свету намеће потребу убрзанијег развоја и револуционисања производних снага – освајање космоса, истраживање новог облика енергије, повећање производње хране, борба за престиж и сл., што води даљем подруштвљавању рада и капитала у светским размерама. Подруштвљаване производње, друштвена подела рада, развој науке и технике постају бесконачни. Тако се развој светске привреде и стварање новог међународног економског јединства јавља као објективна последица законитости сталног развоја производних снага и односа производње – остваривање научно-техничког прогреса. Још је Маркс давно упозоравао да у мери у којој се развија велика индустрија стварање првог богатства све мање зависи од радног времена и квантума употребљеног рада ..., а много више од општег стања науке и напретка технологије или од примене науке у производњи. Тиме научно-технички прогрес успоставља

одређено јединство света, не само развијених капиталистичких земаља, већ тежи успостављању новог економског јединства света у целини. Ово се нарочито данас огледа кроз проблем снабдевања сировинама, енергијом, производњом хране и сл. Стога се јавља двострани облик зависности између земаља, тј. између развијених и неразвијених. Земље у развоју се од голих снабдевача сировинама развијених региона претварају у економског партнера, а трошкови производње сировина, енергије, хране, итд. представљају део цене проширене репродукције у развијеним земљама²⁹.

Од пада берлинског зида у хладном рату, Америка се променила. Са идејом о “изузетности”, остала је без ривала у смислу њеног уређивања света. Борила се у Персијском заливу, укључила у сукоб у БиХ, бомбардовала Србију и започела ратове против Авганистана и Ирака. Неки су запазили да је свет у последњих 25 година амерички свет у којем САД имају огромну моћ и доминацију. Ипак, последњих година раст економије Индије, Кине, Русије и Бразила и политичких амбиција Москве и Пекинга изгледа да су почели да слабе моћ Америке, која је још највећа политичка, економска и посебно војна сила, али која налази да јој је све теже да има доминантну улогу у међународним односима.

Од 1989. године, од почетка процеса транзиције, у међународном поретку САД су формулисале и диктирале правила путем институција и организација као што су ММФ, СБ, СТО, НАТО и G-8. Друге земље углавном су желеле да постану део тог система, прихватајући америчку доминацију и америчке вредности, као што су слободно тржиште и демократија.

Након пада комунизма нестале су идеолошке разлике између Русије и САД, али, као што се примећује, није нестало ривалство које нема непосредне везе с капитализмом, демократијом и комунизмом, већ с геостратешким тежњама за интересне сфере и доминацију.³⁰ Мимо очекивања, услед реалности, мање се говори о глобализацији која уједињује свет, а више о новом хладном рату између Запада и Русије. Развој догађаја

29) Те цене имају такву економску функцију да створе нова поља рада – Маркс у заосталим земљама. Уместо да узимају зајмове, па и да траже помоћ за развој, велики део неразвијених земаља може базирати свој развој на другим, новим односима цена сировина и енергије, кооперацији и специјализацији са развијеним земљама, заједничком улагању капитала, заједничком наступању на трећим тржиштима и сл. Тако ће се досадашња једнострана зависност постепено претворити у обострану зависност, у одређено партнерство, што чини нови поредак у светској економији и са своје стране представља услов за развој светске економије на узајамно корисном јединству света.

30) Неки су сматрали да је после пада Берлинског зида и пораза СССР и његове комунистичке идеологије дошао “крај историје”, односно последњи ступањ развоја друштва, у којем готово сви у свету прихватају демократију, слободно тржиште, капитализам и људска права (Фукујама). Друга запажања о “либералном свету без ратова, који сада нису могући будући да је свет повезан слободним протоком људи, робе и капитала” (Фридман). Ова размишљања су релативно дуго усмеравала теоретичаре и политичаре у свету.

у свету и криза у Украјини у непосредној су вези са геополитичким и геостратешким интересима Запада³¹.

Процеси глобализације и нови светски економски поредак

Економски проблеми целог света су настали као последица неразумних дејстава економских институција САД, након хладног рата, који су се некад "граничили са авантуризмом". Слом финансијских тржишта из 2008-2009., био је последица институционалне преваре и финансијске манипулације. У скорашње време у свету расте ризик од нове економске кризе. Након што је током 2014.г. Америка почела да бележи рекордан трговински дефицит, преко лета је евидентиран рекордно велики трговински суфицит Кине и Немачке што додатно дестабилизује трговинску равнотежу у свету. Ови подаци забрињавају, јер се услед раста суфицита Кине и Немачке, уз раст дефицита САД и Јапана, повећава ризик од новог пада светске трговине услед веће неравнотеже у глобалној робној размени. Светски поредак после 1989. г. представља се као либерално-демократски, заснован на "правној једнакости, правима појединаца који штите устав, репрезентативној влади, тржишној економији и правима на приватну својину". Неки међународни правници тврде да је "хуманитарно право" нови правни систем, који комбинује „хумано“ право, стари закон ратовања, са законом о људским правима и да је то озбиљно ослабило суверенитет држава и у рату и у миру. Нагласак је пребачен са заштите територијалног интегритета и суверенитета на подршку одређеним моралним и законским вредностима. Уколико су оне угрожене, отворен је пут санкцијама, изолацији, рату и освајању. А најважније вредности су људска права, слобода, демократија и безбедност.

Колико је то тачно? То је велика пројектована превара данашњице. Успон "хуманитарног права" и космополитизма подударно се са глобализацијом на основу "вашингтонског консензуса". Свака епоха и друштво стварају историјски специфичан "амалгам политике, економије и морала". Поредак после 1989. комбиновао је америчку империјалну моћ, неолиберализам и ху-

манизам. Глобализација морала људских права уследила је после уједињења светског тржишта, а морализацију политике подржава огромна војна и технолошка неједнакост.³² Сматра се да "ако би глобализација могла да буде контролисана а прихваћена, ако би тржиште могло да се ограничи, а да се не укине, ако би демократија могла да поприми планетарне димензије, а да остане конкретна, ако би могла да се обустави доминација једне империје, отворила би се нова бесконачност слободе, одговорности, достојанства, превазилажења и поштовања другог"³³. Мада није дефинисала своје географске границе, Европска унија очекује да ће нуђењем перспективе приступања, или остављањем питања приступања отвореним, пружити подстрек демократском развоју, као и привредној модернизацији и трговинској интеграцији. Проширење, међутим, не може бити једини одговор ЕУ на питања поретка у читавој Европи после 1989. године. Све чешћи су захтеви за стабилизацијом и развојем периферије и великог партнера Русије, нарочито због тога што се ЕУ проширењем приближила кризним подручјима. ЕУ, као регионална сила поретка, сноси одговорност за нову Европу.

Претње по безбедност и мир у свету

Безбедност у некој земљи и у свету може да се повећа само већим промовисањем праведности. Нека предвиђања указују да ће, ако се међународни односи буду развијали према садашњим принципима, богати бити богатији, а сиромашни сиромашнији, а опасност по мир у свету све већа. Кризе и ратови су у интересу крупног капитала. Капитал изазива кризе и сукобе како би се извршила подела и прерасподела светских тржишта и сировинских извора. Очигледно је померање тежишта моћи у светској економији. Услед сукобљених интереса није постигнут договор о преко потребном споразуму који би умањео ужасну цену изгубљених људских живота која се плаћа због лоше регулисане међународне трговине оружјем. Не спроводи се план нуклеарног разоружања, упркос снажној и све већој подршци коју јавност пружа овим активностима.

Поставља се питање како се светска заједница може вратити на прави пут када су у питању

31) Према руским званичницима (Иванов, Игор) „Вашингтону није стало до Украјине, већ до предности коју може да стекне за сопствене интересе из ове кризе. Према његовој оцени, "Америка жели да реши три задатка који се директно не тичу Украјине: да заустави Русију у консолидацији међународне позиције, да оживи дезоријентисани НАТО и Европљане приволи да буду великодушни за војна издвајања, као и да консолидује сопствену позицију на глобалном енергетском тржишту, које ће покушати да преобликује у складу са својим интересима."

32) Костас Дузинас, 2012. *Људска права и империја - Политичка филозофија космополитизма*, Београд, с. 57.

33) Атали, Жак 2010. *Кратка историја будућности*, Архипелаг, Београд, с. 8

циљеви од суштинске важности. Многе институције одбране прихватају чињеницу да безбедност далеко превазилази само заштиту граница. Проблеми безбедности јављају се као последица демографских тенденција, сиромаштва, економске неједнакости, уништавања животне средине, епидемија, организованог криминала и других дешавања чији развој ниједна држава не може сама да контролише. Па ипак, од прихватања нових изазова на плану безбедности до доношење нових политика за њихово решавање пролази непотребно много времена. Приоритети националних буџета и даље се заснивају на старим парадигмама. Велики трошкови за војску и нова улагања у модернизацију нуклеарног оружја довели су до тога да свет буде превише наоружан, а премало се улаже у мир³⁴.

САД улажу милијарде долара у обнављање својих нуклеарних капацитета, а по неким проценама, Америка би у ове сврхе у наредних 30 година могла да потроши чак билион долара. Процењује се да САД не одустају од улагања у нуклеарне капацитете између осталог и због ситуације у Украјини, као и због страха од све моћније Кине и Пакистана. САД намеравају да граде нуклеарне подморнице, стратешке бомбардере и међуконтиненталне балистичке ракете. Према Стокхолмском међународном институту за истраживање мира, САД и Русија непрестано обнављају нуклеарне капацитете³⁵. У ово расипање спада и трошење милијарди долара на модернизацију нуклеарних арсенала за будуће деценије. Овако велике трошкове тешко је објаснити у периоду након окончања хладног рата и у контексту финансијске кризе. Неки би то назвали "опортунитетним трошковима", али то би се могло назвати губитком нових шанси за људе. Несрећни случајеви, као и последице одржавања и развоја таквог оружја по здравље људи и животну средину, фактори су додатног ризика.

Неопходно је да светска заједница, пре свих УН, да предузму дипломатске и војне иницијативе у правцу одржавања међународног мира и безбедности у свету без нуклеарног оружја, заједно са ангажовањем на плану решавања регионалних спорова. И, што је можда и најважније, морају се позабавити основним људским потребама и постизањем тзв. миленијумских циљева развоја. Хронично сиромаштво угрожава безбедност. Неопходно је да се у свету драстично снизе трошкови нуклеарног наоружања и уместо тога

да се улаже у социјални и економски развој, који је у интересу свих, јер ће се њиме проширити тржишта, смањити потреба за оружаним сукобима, и пружити грађанима шанса за будућност. Заједно са нуклеарним разоружањем и неширењем оружја, ови циљеви су од суштинског значаја за постизање безбедности човечанства и обезбеђење мирног света за будуће генерације. Без развоја нема ни мира, без разоружања нема ни безбедности. Развојем и разоружањем и свет напредује, повећавају се безбедност и просперитет свих људи.

Због јединствених историјских и друштвених услова "Кина не може да преслика политичке системе других земаља, па ни вишепартијску демократију", изјавио је кинески председник Си Ђинпинг током посете Европи, одговарајући тако на критику Запада да влада у Пекингу не поштује основна људска и политичка права. Ми смо у прошлости експериментисали са различитим политичким системима, али то није дало резултате, казао је Си, додавши да неће копирати стране развојне моделе, јер им то неће одговорати и могло би да проузрокује "катастрофалне последице".

Кина је друга највећа економија света, којој се и даље предвиђа привредни раст, али јој Запад замера недостатак демократије и слободе говора. И поред тога што је дозволила приватну иницијативу и страни капитал, власт није одобрила и либералну демократију и такмичење идеја и странака на изборима.

САД и ЕУ од Кине очекују да се реформише и у политичком, а не само у економском смислу, али је Си у свом говору објаснио да је социјализам једино решење за његову земљу. "Уставна монархија, парламентаризам, вишестраначки систем и председнички систем, све смо разматрали, пробали, али ниједан није био успешан", казао је председник у свом обраћању јавности током посете Европи. "Пекинг се противи мешању у унутрашње послове других држава. Кина следи политику мира. Кина је посвећена немешању у ствари других земаља". Запад већ скоро 200 година говори о слободи, демократији и људским правима, и не може да дода ништа ново. Тако и кинески народ има право да каже да ли му одговара кинески развојни пут, ако људи добро живе, није важно да ли је земља либерална западна демократија, кинески државни капитализам или не-

34) Нпр., само у 2011. г. глобални војни трошкови наводно су премашивали 1,7 трилиона долара, односно износили су преко 4,6 милијарди долара дневно, што је само по себи двоструко више од годишњег буџета УН.

35) Према податку до којег су дошли шведски стручњаци, да је "Русија усред модернизације стратешких нуклеарних снага и за десет година ће уклонити све међуконтиненталне балистичке ракете из совјетске ере".

што треће. Кинези су последњих деценија доживели убрзан раст економије и осетили знатно побољшање животног стандарда, због чега многи верују да економска слобода не мора нужно да прати политичку слободу. ЕУ је највећи трговински партнер Кине, а вредност њихове трговинске размене је 560 милијарди евра годишње. На самиту у Брижу ЕУ-Кина кинески председник је у говору истакао да су односи између ЕУ и Пекинга од изузетне важности за његову земљу као и да је, упркос живом сећању Кинеза на стране интервенције и репресију, дошао у Европу да “изгради мост дуж евроазијског континента”³⁶.

Према писању “Вашингтон поста”, док америчка страна указује на некоректност кинеске стране због: “манипулација валутом”, “субвенције”, “дампинг”, “загађење”, и “крађа интелектуалне својине”, с кинеске стране указује се на следеће: “амерички извоз у Кину у последњих десет година порастао је за 486 одсто и Америци обезбедио више од три милиона радних места. Од 50 америчких држава, 47 је имало троцифрени раст свог извоза у Кину, док су куповином кинеских производа амерички потрошачи уштедели 600 милијарди долара. Што се тиче азијско-пацифичког региона, напомиње се да се кинеско-амерички интереси спајају у највећој мери, али кинески званичници нису пропустили да помену и недавно најављено проширење америчког војног присуства у том делу света, опаском да “док људи стреме ка миру, стабилности и развоју, стављање у први план војне безбедности, расподељивање нових снага и јачање војних савезништава није оно што регион прижељује”³⁷. Према неким, “доживећемо пад америчке моћи, а затим расподелу светског поретка између више регионалних сила”³⁸. Према другима, у вези са америчком моћи у односу на Кину, “многе садашње пројекције засноване само на расту БДП одвећ су једнодимензионалне и пренебрегавају предности војне моћи САД, као и геополитичке недостатке Кине у унутрашњој азијској равнотежи моћи, у поређењу са америчким извесно позитивним односима са Европом, Јапаном, Индијом ... Процена је да су у низу могућих будућности највероватније оне у којима ће Кина добро наму-

чити САД али их неће превазићи у укупној моћи у првој половини века”³⁹. Прва половина 21. века јачајно неће бити “постамерички свет”, али Сједињеним Државама ће бити потребна стратегија паметне моћи и дискурс који наглашава савезништво, институције и мреже које одговарају на нови контекст глобалног информатичког доба⁴⁰. У спољној политици нови курс Русије иде ка развоју евроазијских интеграција. На изградњу економског савеза на постсовјетском простору, по угледу на ЕУ, али уз поштовање регионалних специфичности. Поред очекиваног одбијања и неучествовања Украјине у интеграционим процесима, Русија ће само појачати тај процес, међутим, “питање је да ли ће то бити добро за Украјину као главног територијалног добитника политике СССР, чији гарант је одувек била Русија”. Дакле, Републике централне Азије - Јерменија, Белорусија, Русија могу самостално да створе моћан геополитички субјект на континенту, на који ће сви морати да рачунају. Таква је нова руска реалност⁴¹. Званичници земаља чланица организације Азијско-пацифичке економске сарадње (АПЕК) на скупу одржаном 2012. године у Владивостоку, у Русији, у заједничком саопштењу изразили су забринутост због погоршања светских економских прилика и позвали на додатне мере за спречавање растућег трговинског протекционизма у свету. Руски званичник је истакао да гомилање контрадикторности у глобалној економији није престало и изразио спремност Русије да се, заједно са осталим чланицама АПЕК-а ухвати у коштац са проблемима које намећу нестабилност светског тржишта финансија и економска криза. Према његовим речима, јачање економских интеграција уз истовремену либерализацију трговине од суштинског су значаја за одбрану азијско-пацифичког региона од наступајућих криза⁴². Са циљем обезбеђења хране на глобалном нивоу, као и подстицања трговине, руски председник Владимир Путин навео је да ће његова земља дати допринос стабилности ланаца хране тако што ће повећати годишњу производњу жита од 120 до 125 милиона тона до 2020, од чега ће од 35 до 40 милиона тона бити доступно за извоз. Огромна сума (21

36) Политика, 03.04.2014.

37) Политика, 14.02.2012.

38) Атали, Жак, *Кратка историја будућности*, Архипелаг, Београд, с. 7.

39) Нај, Џосеф С., 2010. *Будућност моћи*, Архипелаг, Београд, с. 243.

40) Исто, с. 278.

41) Бондаренко, Олег, политиколог, *Повратак у епоху предвидљивости*, Политика, 19.05. 2012.

42) АПЕК чини 21 земаља са обе обале Тихог океана (Пацифика), од Кине до Чилеа преко САД. Регион обухвата 44 одсто глобалне трговине. Мисија организације је да смањи царине и друга трговинска ограничења.

милијарда долара) уложена је у изградњу путева, железничких веза са остатком земље, гасовода, мостова, и др. Изградња највећег моста са пилоном на свету, који острво Руски повезује са копном преко мореуза Источни Босфор, једна је од тих инвестиција. Руски званичници су убеђени да ће им се све уложено вишеструко вратити и то не у тако дугом року. Чињеница је да су управо у овом делу света смештене данашње најдинамичније економије. Тим економијама неопходни су енергенти које Русија има, а њој, с друге стране, технологија којом оне владају. Такође, не мање важан податак је да Русија са земљама Далеког истока, практично нема озбиљнијих политичких или територијалних спорова. Према речима Глеба Иванишева, заменика директора руског центра за студије АПЕК-а, Русија је још увек на периферији Азије која чини тек петину од њене укупне трговине. “Две трећине наше територије се налази у Азији и имамо најдужу тихоокеанску обалу од свих држава. Тамо је и наша граница са САД, не на Западу. Реч је о региону који се најдинамичније развија, а ми морамо да будемо његов део”⁴³. Један од корака у том правцу је и стварање Евроазијске уније, коју сачињавају државе које су некада биле у оквиру Совјетског Савеза. Такође, стално јачање присуства Русије у Шангајској организацији за сарадњу коју чине централноазијске републике, Русија и Кина, сведочи на којој страни су руски интереси у будућности.

Нови светски поредак и земље БРИКС-а

Док је глобална економска криза продубљивала јаз између богатих и сиромашних, а енергетски проблеми постајали извори тензија међу силама на ратиштима богатим нафтом и гасом, земље у убрзаном развоју оптуживале су мултилатералне институције да доминирају светом наклоношћу према Западу. У свету расте утицај земаља БРИКС-а⁴⁴, које је ујединила управо критика ригидног поретка. Оне су постигле спора-

зум о оснивању заједничке Развојне банке *Top of Form*

(BRICS Development Bank)⁴⁵. Ова банка на глобалном плану значи алтернативу бретонвудским институцијама, а неки то тумаче “темељном променом у економској и политичкој моћи у свету”. Банка треба да ојача присуство ових држава у међународним односима, да би се ујединиле снаге држава у развоју, те тако наметнуо праведнији светски поредак. Међутим, то значи и рушење америчког неправедног светског поретка, што изазива отпор држава окупљених око Вашингтона. Другим речима, БРИКС и његови практични кораци на Западу, па и у Јапану, оцењују се као “опасни за постојећи светски поредак”⁴⁶.

Заједнички циљ и интерес држава БРИКС је модернизација економије у контексту решавања социјалних проблема и могућност реализације глобалних стратешких задатака који воде стварању вишеполарног света. Такође, ове земље поред оснивања сопствене развојне банке настоје потиснути амерички долар као једину светску резервну валуту. Због тога оне своју размену добара планирају уз плаћање у националним валутама земаља БРИКС.

Стварање БРИКС-а значи формирање полицентричног система међународних односа. Стварање Банке развоја значи нову геополитичку и геоекономску реалност почетка 21. века. По некима је “Запад изгубио оријентацију и потрошио морални капитал који је имао у решавању светских питања”⁴⁷. После неуспеха модела тзв. “*вашингтонског консензуса*” на бази заједничких вредности у изградњи једнополарног света са центром у САД, свету су потребна нова решења. Дакле, нови светски поредак данас тежи да се монополарни систем са доминацијом САД замени биполарним системом, где ће доминирати више земаља и да се тежиште развоја трансформише у доминацију Истока у односу на Запад. С тим у вези се и прокламује да ће XXI век бити век у којем ће доминирати Кина (“век жуте расе”).

43) Изјава Иванишева за амерички лист “Кришчен сајенс монитор”, а преноси Танјуг, *Политика*, 08.09. 2012.

44) Петер Бирле, руководилац Одељења за истраживање на Иbero-америчком институту (IAI) у Берлину, процењује да пет земаља БРИКС-а жели да трајно “сломи” односе моћи успостављене након 1945. г., односно да релативизује моћ САД. На територији БРИКС живи 40 одсто светског становништва и ствара се петина глобалног БДП. То чини снагу која се мери у три милијарде људи, три милијарде потрошача и у великим резервама разних природних ресурса.

45) Декларацију о оснивању Банке потписале су чланице БРИКС-а после Самита у Форталези, 15. - 17. 07. 2014. г.

46) Британски и амерички медији су саму организацију држава БРИКС и оснивање Банке развоја оценили крајње негативно, као “нову поделу у свету”. БРИКС за Запад представља “неприхватљиву алијансу реформатора међународног валутно-финансијског система”, који је настао после Другог светског рата. БРИКС се, на супрот САД, све више залаже за враћање централне улоге УН и СБ, те за доследно поштовање међународног права како би се избегле ситуације као што је агресија на Југославију, Ирак, Авганистан, Либију и Сирију под изговором “спасавања демократије” или “борбе са тероризмом”.

47) Британски “Фајненшел тајмс” објавио је половином септембра 2014. г. чланак Сергеја Караганова.

Земље у развоју налазе се пред проблемом смањења технолошког јаза. Главни услов за то су прикупљање додатних средстава акумулације, подизање кадрова и трансфер технологије. При томе се тражи њихов активан однос. Научно-технолошка револуција, као и друге појаве, је противречна. Она земљама у развоју пружа велике шансе – коришћење људског, енергентског, и сл. потенцијала, али намеће и одређене проблеме – презадуженост, технолошку и економску зависност. Зато се јавља као велики изазов субјективним снагама неразвијених и осталих земаља. Суштина новог економског јединства света требало би да буде интензивирање економског развоја неразвијених земаља, а тиме и светске привреде у целини. Ови процеси би у знатној мери допринели интернационализацији светске привреде, а такође и њеној институционализацији. То би мењало концепцију и функцију светског тржишта у правцу подстицања бржег развоја производних снага и унапређења међународних економских и друштвених односа у целини. Отуда је конституисање светске привреде и светског тржишта на новим основама (нови светски поредак) услов будућег развоја и задатак човечанства на садашњој етапи привредног и друштвеног развоја. Савремена етапа економског развоја карактерише се остваривањем Треће научно-технолошке револуције и прелазом у Четврту научно-технолошку револуцију⁴⁸. Достигнути степен у развоју информатике, роботике, биотехнологије, нужно мења начин производње, односе рада и капитала и утиче на прилагођавање људи новој технолошкој основи⁴⁹. То утиче и на међународне економске и друге односе националних економија, на промене самог светског тржишта и доводи до формирања новог међународног економског јединства – новог поретка. На светској сцени је технолошки детерминизам. Он још увек продукује јаз између развијених и неразвијених земаља света, али доводи и до глобализације светске привреде и светског тржишта. Светски поредак постаје флексибилнији, динамичнији, што се нарочито запажа у стратегији прилагођавања његових водећих економских субјеката – транснационалних компанија и националних економија. Динамично глобално светско тржиште постаје место њихове све снажније и утицајније конкуренције. Они се боре за престиж у међународним односима на светском

тржишту, као и за што већи удео у искоришћавању светске информатичке периферије – неразвијене земље. У таквим условима мењају се односи на светском тржишту. Као **прво**, мењају се “лидери” (фирме које имају доминантни утицај на тржишту) у светској привреди и започиње процес формирања **мултиполарног међународног економског поретка. Економске везе се све више почињу одвијати између трговинских блокова, уместо између националних економија.** У том смислу долази до формирања четири велика светска економска блока, који су у настајању и међусобном надметању – о чему је претходно било речи. То су Северна Америка САД и Канада, којима се приближавају Мексико, Европска унија, развијене источноазијске земље Јапан и тзв. новоиндустријализоване земље Азије – Јужна Кореја, Тајван, Хонг Конг, Сингапур, Тајланд и земље БРИКС-а. Економски односи убудуће ће се све више одвијати унутар билатералних и трилатералних споразума. **Другу** значајну карактеристику новог светског поретка чини интеграција националних економија путем савезништва – партиципације, заједничка улагања, истраживачки и маркетиншки конзорцијум, партнерство у специјалним пројектима – војна индустрија, нове технологије, укрштене лиценце. Главне погонске силе новог светског поретка постају нова технологија и тржиште. **Трећу** карактеристику новог светског поретка чини радикално реструктурирање и преобликовање привредних предузећа. Информациона технологија ће захтевати мање руководећег кадра, производња ће се премештати тамо где има више људи, а споредне активности ће се преносити на спољне кооперанте - доминација у свету се премешта на Исток са Запада (предвиђа се да ће XXI век бити у знаку Кине). **Четврту** значајну карактеристику чини промена власничке структуре и тиме повезане управљачке функције. Наиме, данас све више осигуравајућа друштва, пензиони фондови, фондови за добротворне сврхе, преузимају контролни пакет акција корпорације или постају њени власници, те на тај начин запослени радници постају сувласници корпорације у којој раде. Тиме се мењају карактер власништва, руковођења, одговорност, ризик. Профит више није једини мотив пословања, већ и развој предузећа, плате запослених, дивиденде. **Пету** карактеристику чине радикалне промене

48) Прву научно-технолошку револуцију чини проналазак водене паре и машине радилице крајем 18. века, другу проналазак електричне енергије и мотора са унутрашњим сагоревањем крајем 19. века, трећу проналазак електронике, роботике, информатике, те нуклеарне енергије у 20 веку и четврту проналазак фотонике, коришћење сунчеве енергије, што је у току.

49) Видети: Др Адолф Драгичевић, *Увод у политичку економију*, Загреб, 1992. год, стр. 357.

међународне економске и друге политике, као и понашање субјеката светског економског система. Јављају се нови проблеми који захтевају ургентна решења, нпр. загађеност природне средине, међународни тероризам, интегрисање развијених земаља у светску привреду, контрола и уклањање нуклеарног, хемијског и биолошког оружја. Проблеми су такве природе да се њихово решење може обезбедити једино заједничком акцијом читаве светске заједнице. "Заједничко добро човечанства биће утолико значајније што већи број људи буде имао приступ основним добрима"⁵⁰. У свету који се стално мења неопходно је пронаћи одржива решења у односима света капитала, рада и политике. Неопходно је тражење заједничке основе за равномернији развој у свету. Неопходно је постићи сагласност да радници у свету имају пристojну плату која ће обезбедити нормалне услове живота, уз одговарајуће услове рада. За тај проблем тржиште нема решење. Такође, неопходно је смањити јаз између богатих и сиромашних на глобалном нивоу, како у неразвијеним, тако и у развијеним земљама.

Дакле, почетак XXI века постаје доба глобалне светске економије, тј. светска привреда као производња одвијаће се у светским размерама и светском саобраћању људи, капитала и робе. Развој светске привреде на узајамно корисним основама националних економија представља историјску нужност, а то је названо развојем **новог светског поретка**. Наравно, судбина човечанства је у његовим рукама.

Литература

- Атали, Жак, 2010. *Кратка историја будућности*, Архипелаг, Београд.
- Bergston, C. F. 2009. „Needed: A Global Response to the Global Economic and Financial Crisis“, Peterson Institut for International Economics.
- Commission of the European Communities 2008. *European Competitiveness Report 2008*. Brussels.
- Davies, K. "While global FDI falls, China's outward FDI doubles," *Columbia FDI perspectives*, No.5, May 26, 2009.
- Долман, Антони Ј. Еттингер, Јан Ван, 1979. *Партнери у сутрашњици*, Глобус, Загреб.
- De Soto, Hernando 2000. *The Mystery of Capital*, New York: Basic Books.
- European Bank for Reconstruction & Development 2008. *Transition report 2008*. London.
- Европска унија и Србија - од транзиције до придруживања*, 2012. НДЕС и Економски факултет.
- Galbraith, J. K. 1997. *Добро друштво*, ПС „Грмеч“, Београд.
- Харис, Х., 1965. *Спасавање Америчког капитализма*, Култура, Београд.
- Илић, Б., 2003. *Информатичко друштво и нова економија*, Београд.
- Илић, Б., 1995. *Актуална питања савремене политичке економије*, „Савремена администрација“, Београд.
- Илић, Богдан, Праћа Н., 2014. *Одрживи развој у условима информационо-комуникационих технологија*, Аполло, Београд.
- Илић, Б., Праћа, Н., 2011. *Проблеми и перспективе транзиције*, Универзитет за пословне студије, Бања Лука.
- International Monetary Fund 2009. *Global financial stability report*.
- Keynes, M. J. 1956. *Opšta teorija zaposlenosti, kamate i novca*, Kultura, Beograd.
- Ковачевић, Млађен, „Катастрофалне последице највеће заблуде економске науке – неолиберализма“, у: *Глобална криза и економска наука, Неолиберализам и алтернативе*, 2012, Зборник радова, Економски факултет у Београду.
- Костас Дузинас, 2012. „Људска права и империја – Политичка филозофија космополитизма“, *Службени гласник*, Београд.
- Кругман, Пол, 2008. *Повратак економије депресије и светска криза 2008*, ИП Хеликс, Београд.
- Кисинџер, Хенри, 2014. "Светски поредак: Размишљања поводом карактера нација и хода историје" (*World Order: Reflections on the Character of Nations and the Course of History*).

50) Атали, Жак, 2010. *Кратка историја будућности*, Архипелаг, Београд, страна 240

21. Lardy, N.R. "China's Role in the Origin and Response to the Global Recession," *Speeches, Testimony, Papers*, Peterson Institute for International Economics 12/ 02/2009.
22. Милановић, Б., "Богати и сиромашни – кратка историја глобалне неједнакости" (*The Haves and Have Nots. A Brief and Idiosyncratic history of global inequality*, Basic Books, New York, 2011).
23. Нај, Џосеф С., 2010. *Будућност моћи*, Архипелаг, Београд.
24. Ноам Чомски, 2013. *Моћ и терор*, Вулкан, Београд.
25. Реинерт, Ерик С., 2006. *Глобална економија*, Чигоја, Београд.
26. Симеуновић, Драган, 2009. *Нација и глобализација*, Зограф, Ниш.
27. Стиглицтз, Ј., 2012. *Цена неједнакости: како данашње подељено друштво угрожава нашу будућност*, DC. Washington.
28. Сол, Р. Џ., 2011. *Пропаст глобализма и преобликовање света*, Архипелаг, Београд.

Међународни стандарди финансијског извештавања

Садржи нове Међународне стандарде финансијског извештавања, измењене Међународне рачуноводствене стандарде и нова и допуњена Тумачења. Примењује се од 01.01.2010.

Више информација на www.srrs.rs или www.paksa.rs

***Регистар
написа
објављених
у 2014.***

РЕГИСТАР написа објављених у 2014. *Регистар написа по ауторима*

	СТРАНА	БРОЈ		СТРАНА	БРОЈ
• др Мирко АНДРИЋ Патологија рачуноводствене професије у Србији	17	7-8	• Драгана ДРАГАНАЦ, мастер екон. Анализа одрживости хипотезе о ефикасности тржишта	93	3-4
• др Гроздана БЕЛОПАВЛОВИЋ Процена сталне имовине као детерминанта квалитета добитка	27	7-8	• др Богдан ИЛИЋ Савремени економско-политички аспекти новог светског поретка	75	11-12
• др Љиљана БОНИЋ Конкурентна предност као детерминанта креирања вредности за власнике	75	1-2	• Весна ЈЕФТИЋ АРСЕНОВИЋ, мастер екон. Инвестиционе некретнине: признавање и вредновање у складу са МРС 40	25	1-2
• мр Иван ВОДЕНИЧАРЕВИЋ Финансијски бенчмаркинг заснован на финансијским извештајима	75	5-6	• мр Даница ЈОВИЋ Утицај рачуноводствене основе на квалитет финансијског извештавања у јавном сектору	37	7-8
• др Гордана ВУКЕЛИЋ Инвестиционе некретнине: признавање и вредновање у складу са МРС 40	25	1-2	• Немања КАРАПАВЛОВИЋ мастер екон. Финансијско извештавање о некретнинама, постројењима и опреми у Србији	38	11-12
Процена сталне имовине као детерминанта квалитета добитка	27	7-8	• др Горанка КНЕЖЕВИЋ Релевантност извештавања о укупном резултату за инвеститоре	24	11-12
• др Ненад ВУЊАК Перспективе развоја финансијских тржишта у Србији и земљама југоисточне Европе	101	1-2	• Наташа КОЗАРАЦ, мастер екон. Финансијско извештавање по добитним центрима у функцији мотивације запослених	50	1-2
• др Савка ВУЧКОВИЋ МИЛУТИНОВИЋ Рачуноводство неизвесних пореских позиција у функцији повећања транспарентности финансијских извештаја	26	3-4	• др Новак КОНДИЋ Очекивања од интерне ревизије у условима кризе	103	3-4
• др Љубица ГАЈИЋ Финансијско извештавање по добитним центрима у функцији мотивације запослених	50	1-2	• др Џенан КОЦА Повећање спреда суверених обвезница ефекат заразе или буђења финансијских тржишта	104	5-6
Успешно пословање кроз мотивациони систем предузећа	68	3-4	• мр Драгосав ЛАЦКОВИЋ Од смањења плата и пензија до сузбијања сиве економије-пут од краткорочног, ка одрживом развоју јавних финансија	66	11-12
• Шабан ГРАЧАНИН Повећање спреда суверених обвезница ефекат заразе или буђења финансијских тржишта	104	5-6			

	СТРАНА	БРОЈ		СТРАНА	БРОЈ
• мр Драженко ЛУКАЧ Однос рачуноводствених информација и цене акција	41	3-4	• др Владан ПАВЛОВИЋ Финансијско-рачуноводствени аспекти стицања сопствених акција	30	9-10
• др Снежана ЉУБИСАВЉЕВИЋ Домети и ограничења ревизије финансијских извештаја у спречавању превара	89	1-2	• мр Ленче ПАПАЗОВСКА Управљање ризицима лизинг компанија	51	11-12
• Данијела МАКСИМОВИЋ, мастер екон. Инвестиционе некретнине: признавање и вредновање у складу са МРС 40	25	1-2	• др Драгана ПЕТРОВИЋ Од смањења плата и пензија до сузбијања сиве економије-пут од краткорочног, ка одрживом развоју јавних финансија	66	11-12
• др Дејан МАЛИНИЋ Финансијска (не)моћ јавних предузећа	76	9-10	• др Јелена ПОЉАШЕВИЋ Финансијско извештавање у функцији емитовања муниципалних обвезница	50	7-8
• мр Владан МАРТИЋ XBRL као претпоставка унапређења квалитета финансијског извештавања	67	7-8	• др Небојша ПРАЋА Савремени економско-политички аспекти новог светског поретка	75	11-12
• Ивана МЕДВЕД, мастер екон. Функције и значај рачуноводствених центара одговорности	56	9-10	• мр Синиша РАДИЋ Улога рачуноводствених информација у управљању ризиком ликвидности банка	90	5-6
• мр Сунчица МИЛУТИНОВИЋ Степен конвергенције рачуноводствене регулативе у Србији са међународном регулативом	40	9-10	• др Божидар РАИЧЕВИЋ Примена рачуноводственог система у наменском билансирању буџета	58	11-12
• др Драган МИКЕРЕВИЋ Међузависност одлуке о финансирању и раста предузећа	60	1-2	• др Бојан САВИЋ Рачуноводствени конзервативизам: препрека или подстицај високо-квалитетном финансијском извештавању	28	5-6
Дизајнирање извештаја менаџмента у сврху континуираног информисања власника капитала	83	7-8	• Славен САВИЋ, мастер екон. Анализа права и обавеза обвезника ПДВ у Републици Србији	92	9-10
• мр Снежана МИЛЕТИЋ Инвестициони фондови за улагања у некретнине (REIT) специфичности финансијског извештавања	43	5-6	• мр Славица СТЕВАНОВИЋ Процена сталне имовине као детерминанта квалитета добитка	27	7-8
• др Иван МИЛОЈЕВИЋ Примена рачуноводственог система у наменском билансирању буџета	58	11-12	• др Радмила ЈАБЛАН СТЕФАНОВИЋ Информациона подршка рачуноводства трошкова унапређењу конкурентности предузећа	54	3-4
• др Зоран МИНОВСКИ Савремени приступи буџетирања у предузећу	78	3-4	• мр Рада СТОЈАНОВИЋ Ефекти Директиве Европске уније 2013/34 на финансијско извештавање	35	1-2
• мр Станислав МИТРОВИЋ Квантитативни приступ за процену ризика ревизије	69	9-10	• др Љиљана ДМИТРОВИЋ ШАПОЊА Рачуноводствена подршка процесу пословног одлучивања	57	5-6
• Марко НИКОЛИЋ мастер екон. Успешно пословање кроз мотивациони систем предузећа	68	3-4			
• др Владимир ОБРАДОВИЋ Финансијско извештавање о некретнинама, постројењима и опреми у Србији	38	11-12			

РЕГИСТАР написа објављених у 2014. *Регистар написа по областима*

СТРАНА БРОЈ

СТРАНА БРОЈ

ИЗ РАДА ПРОФЕСИОНАЛНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

Извештај о раду IASB јануар 2014.	5	1-2
Извештај о раду IASB фебруар 2014.	15	1-2
Извештај о раду IASB март 2014.	3	3-4
Извештај о раду IASB април 2014.	14	3-4
Извештај о раду IASB мај 2014.	3	5-6
Извештај о раду IASB јун 2014.	15	5-6
Извештај о раду IASB јул 2014.	3	7-8
Извештај о раду IASB септембар 2014.	3	9-10
Стратегија и план рада Одбора за међународне етичке стандарде за рачуновође	13	9-10
Извештај о раду IASB октобар 2014.	3	11-12
Извештај о раду IASB новембар 2014.	15	11-12

ФИНАНСИЈСКО РАЧУНОВОДСТВО

• др Гордана ВУКЕЛИЋ		
• Весна ЈЕФТИЋ АРСЕНОВИЋ, мастер екон.		
• Данијела МАКСИМОВИЋ, мастер екон. Инвестиционе некретнине: признавање и вредновање у складу са МРС 40	25	1-2
• мр Рада СТОЈАНОВИЋ Ефекти Директиве Европске уније 2013/34 на финансијско извештавање	35	1-2
• др Савка ВУЧКОВИЋ МИЛУТИНОВИЋ Рачуноводство неизвесних пореских позиција у функцији повећања транспарентности финансијских извештаја	26	3-4
• мр Драженко ЛУКАЧ Однос рачуноводствених информација и цене акција	41	3-4

• др Бојан САВИЋ Рачуноводствени конзервативизам: препрека или подстицај високо-квалитетном финансијском извештавању	28	5-6
• мр Снежана МИЛЕТИЋ Инвестициони фондови за улагања у некретнине (REIT) специфичности финансијског извештравања	43	5-6
• др Мирко АНДРИЋ Патологија рачуноводствене професије у Србији	17	7-8
• др Гордана ВУКЕЛИЋ		
• др Гроздана БЕЛОПАВЛОВИЋ		
• мр Славица СТЕВАНОВИЋ Процена сталне имовине као детерминанта квалитета добитка	27	7-8
• мр Даница ЈОВИЋ Утицај рачуноводствене основе на квалитет финансијског извештавања у јавном сектору	37	7-8
• др Јелена ПОЉАШЕВИЋ Финансијско извештавање у функцији емитовања муниципалних обвезница	50	7-8
• мр Владан МАРТИЋ XBRL као претпоставка унапређења квалитета финансијског извештавања	67	7-8
• др Владан ПАВЛОВИЋ Финансијско-рачуноводствени аспекти стицања сопствених акција	30	9-10
• мр Сунчица МИЛУТИНОВИЋ Степен конвергенције рачуноводствене регулативе у Србији са међународном регулативом	40	9-10

- **др Горанка КНЕЖЕВИЋ**
Релевантност извештавања о укупном
результату за инвеститоре 24 11-12
- **др Владимир ОБРАДОВИЋ**
- **Немања КАРАПАВЛОВИЋ мастер екон.**
Финансијско извештавање
о некретнинама, постројењима
и опреми у Србији 38 11-12

УПРАВЉАЧКО РАЧУНОВОДСТВО

- **др Љубица ГАЈИЋ**
- **Наташа КОЗОРАЦ, мастер екон.**
Финансијско извештавање
по добитним центрима
у функцији мотивације запослених 50 1-2
- **др Радмила Јаблан СТЕФАНОВИЋ**
Информациона подршка
рачуноводства трошкова унапређењу
конкурентности предузећа 54 3-4
- **др Љубица ГАЈИЋ**
- **Марко НИКОЛИЋ мастер екон.**
Успешно пословање кроз
мотивациони систем предузећа 68 3-4
- **др Љиљана ДМИТРОВИЋ ШАПОЊА**
Рачуноводствена подршка
процесу пословног одлучивања 57 5-6
- **др Драган МИКЕРЕВИЋ**
Дизајнирање извештаја менаџмента
у сврху континуираног
информисања власника капитала 83 7-8
- **Ивана МЕДВЕД, мастер екон.**
Функције и значај рачуноводствених
центра одговорности 56 9-10
- **мр Ленче ПАПАЗОВСКА**
Управљање ризицима
лизинг компанија 51 11-12

ПОСЛОВНЕ ФИНАНСИЈЕ

- **др Драган МИКЕРЕВИЋ**
Међузависност одлуке о
финансирању и раста предузећа 60 1-2
- **др Љиљана БОНИЋ**
Конкурентна предност
као детерминанта креирања
вредности за власнике 75 1-2
- **др Зоран МИНОВСКИ**
Савремени приступи буџетирања
у предузећу 78 3-4
- **Драгана ДРАГАНАЦ, мастер екон.**
Анализа одрживости хипотезе
о ефикасности тржишта 93 3-4
- **мр Иван ВОДЕНИЧАРЕВИЋ**
Финансијски бенчмаркинг заснован на
финансијским извештајима 75 5-6

РЕВИЗИЈА

- **др Снежана ЉУБИСАВЉЕВИЋ**
Домети и ограничења ревизије
финансијских извештаја
у спречавању превара 89 1-2
- **др Новак КОНДИЋ**
Очекивања од интерне ревизије
у условима кризе 103 3-4

КОНТРОЛА И РЕВИЗИЈА

- **мр Станислав МИТРОВИЋ**
Квантитативни приступ
за процену ризика ревизије 69 9-10

ЈАВНЕ ФИНАНСИЈЕ

- **др Ненад ВУЊАК**
Перспективе развоја финансијских
тржишта у Србији и земљама
југоисточне Европе 101 1-2
- **др Џенан КОЦА**
- **Шабан ГРАЧАНИН**
Повећање спреда суверених обвезница
ефекат заразе или буђења
финансијских тржишта 104 5-6
- **др Дејан МАЛИНИЋ**
Финансијска (не)моћ
јавних предузећа 76 9-10
- **Славен САВИЋ, мастер екон.**
Анализа права и обавеза обвезника
ПДВ у Републици Србији 92 9-10
- **др Божидар РАИЧЕВИЋ**
- **др Иван МИЛОЈЕВИЋ**
Примена рачуноводственог система
у наменском билансирању буџета 58 11-12
- **др Драгана ПЕТРОВИЋ**
- **мр Драгосав ЛАЦКОВИЋ**
Од смањења плата и пензија до
сузбијања сиве економије-пут
од краткорочног, ка одрживом
развоју јавних финансија 66 11-12
- **др Богдан ИЛИЋ**
- **др Небојша ПРАЋА**
Савремени економско-политички
аспекти новог светског поретка 75 11-12

БАНКАРСТВО

- **мр Сениша РАДИЋ**
Улога рачуноводствених
информација у управљању
ризиком ликвидности банка 90 5-6

IN MEMORIAM

- Драгослав-Драган Јовановић 112 3-4